T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİK VE EPİGRAFİK BULGULAR IŞIĞINDA NIKAIA'DA ROMALILAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aytaç BAYRAM

BURSA – 2020

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİK VE EPİGRAFİK BULGULAR IŞIĞINDA NIKAIA'DA ROMALILAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aytaç BAYRAM

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

BURSA – 2020

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Arkeoloji Anabilim Dalı, Arkeoloji Bilim Dalı'nda 701547005 numaralı Aytaç Bayram'ın hazırladığı "Arkeolojik Bulgular Işığında Nikaia'da Romalılaşma" konulu Yüksek Lisans Tezi Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, .../...../ 20.... günü …… - ……..saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin / çalışmasının ……..….. (başarılı / başarısız) olduğuna …… (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

../09 / 2019

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Nikaia'da Romalılaşma" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Aytaç BAYRAM
Öğrenci No : 701547005
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Programı : Arkeoloji
Statüsü: Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/12/2019

Tez Başlığı / Konusu: ARKEOLOJİK VE EPİGRAFİK BULGULAR IŞIĞINDA NIKAIA'DA ROMALILAŞMA
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 61 sayfalık kısmına ilişkin, 20/12/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:
1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Aytaç Bayram
Öğrenci No:	701547005
Anabilim Dalı:	Arkeoloji
Programı:	Arkeoloji
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Prof. Dr. Mustafa Şahin
20.12.2019



*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

ÖZ

Yazar Adı ve Soyadı: Aytaç BAYRAM

Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Arkeoloji

Bilim Dalı: Arkeoloji

Tezin Niteliği: Yüksek Lisans

Sayfa Sayısı: VII + 75

Mezuniyet Tarihi:

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

ARKEOLOJİK VE EPİGRAFİK BULGULAR IŞIĞINDA NIKAIA'DA ROMALILAŞMA

"Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Nikaia'da Romalılaşma" isimli tez çalışmasının konusunu Nikaia kentinin Romalılaşma sürecinin, antik kaynaklar ve arkeolojik buluntular ele alınarak yorumlanması oluşturmaktadır. Bu çalışma içerisinde Nikaia kentinin Romalılaşmasını yorumlamak adına, Nikaia Roma döneminde sosyal gelişmelere dair ipuçları veren mezar yapıları, mimari yapılar, sikkeler, yazıtlar ve antik kaynaklar rehberliğinde, Romalılaşmaya işaret edebilecek Roma isimlerinin kullanımı, imparator kültü ve Latin dilinin kullanımı gibi öğelerin incelenmesi yer almaktadır. Çalışmanın amacı tüm arkeolojik buluntular ve antik kaynaklar incelendikten sonra, Romalılaştırma ve Romalılaşma kavramlarını, Küçük Asya'da Romalılaşmanın nasıl gerçekleştiğini, Nikaia halkının Romalılaşma sürecini nasıl gerçekleştiğini, bölge halkının Roma kültürünü ne kadar benimsediğini ve Nikaia'nın Roma İmparatorluğu döneminde ne gibi sosyo-kültürel değişimler yaşadığını anlamaktır.

Anahtar Sözcükler: Romanizasyon, Romalılaşma, Nikaia, Bithynia, Epigrafi

ABSTRACT

Name and Surname: Aytaç BAYRAM

University: Bursa Uludağ University

Institution: Social Sciences Institution

Field: Archaeology

Branch: Archaeology

Degree Awarded: Master

Page Number: VII + 75

Degree Date:

Supervisor: Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

ROMANIZING OF NICAEA IN THE LIGHT OF ARCHAEOLOGICAL AND EPIGRAPHIC FINDINGS

The theme of the thesis called "Romanizing of Nicaea in the light of Archaeological and Epigraphic Findings" is about examining the Romanizing process of Nicaea by interpreting ancient resources and archaeological findings. To interpret the Romanizing process, concerning social developments, inscriptions, enfranchisement and usage of Latin language will be examined.

The purpose of this study is, to understand how the Romanizing process occured, how the people of Nicaea adopted the Roman culture and what sort of changes the city had in the matter of socio-cultural life, after whole archaeological evidences and ancient resources are studied.

Keywords: Romanization, Romanizing, Nicaea, Bithynia, Epigraphy

ÖNSÖZ

Tez çalışmasında öncelikle Romanizasyon ve Romalılaşma kavramları incelenmiş ve konuyla ilgili daha önceki çalışmalarda kavramlar üzerine yapılan yorum ve tartışmalara değinilmiştir. Sonrasında Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı eyaletlerinde uyguladığı Romalılaştırma politikası ele alınarak bu politikanın ne gibi öğelere sahip olduğu incelenmiştir. Ardından imparatorluğun Küçük Asya eyaletlerinde bu politikayı nasıl uyguladığı, bölge halkının bu politikayı ne kadar benimsediği ve kentlerde Romalılaşmaya işaret eden ne gibi arkeolojik buluntuların yer aldığı, antik kaynaklar ve arkeolojik materyaller üzerinde yapılan incelemelerle yorumlanmıştır.

Çalışmanın sonraki bölümlerinde ise Nikaia antik kenti, Roma öncesi ve sonrası olarak ele alınıp, sosyo-kültürel anlamda kent halkının değişimi ve gelişimi incelenmiştir. Bu inceleme sonrasında diğer Küçük Asya kentlerinde araştırılan Romalılaşma izleri, Nikaia kentinin arkeolojik verilerinin ve antik kaynaklarının incelenmesiyle kentte ne denli var olduğu, diğer kentlere göre sosyal ve kentsel anlamda nasıl bir değişim ve gelişime yol açtığı ve ne ölçüde benimsendiği yorumlanmıştır. Nikaia kenti ile ilgili antik kaynaklar incelenmiş, Romalılaşmanın sosyal etkileri açısından kentin sosyal yaşantısındaki değişimlere dair örnekler, İznik ilçesi içerisinde ayakta kalan tarihi yapıların, arkeolojik buluntuların ve yazıtların yer aldığı kaynaklar doğrultusunda bu çalışma içerisinde yer almıştır.

Tez çalışması sırasında şahsıma ve çalışmama gösterdiği ilgi ve desteğinden ötürü tez danışmanım sayın Prof. Dr. Mustafa Şahin'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışma sırasında yardım ve desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Serkan Gündüz'e ve Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Araştırma Görevlilerine teşekkürlerimi sunarım.

Yine çalışma boyunca manevi desteğini hissettiğim ve kaynak araştırması sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli dostum ve meslektaşım Erhan GÜRMAN'a teşekkür ederim.

Tezin hazırlanış ve yazma süreci boyunca manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli eşim Gamze BOY BAYRAM'a ve bugünlere gelmemde en büyük maddi ve manevi katkıyı sağlayan çok kıymetli annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aytaç BAYRAM

Bursa 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... İİİ

ABSTRACT ..... İV

ÖNSÖZ V

İÇİNDEKİLER ..... Vİ

1.GİRİŞ 1

2. ROMANİZASYON KAVRAMI VE KÜÇÜK ASYA'DA ROMANİZASYON 5

2.1. Romanizasyon Kavramı Üzerine Görüşler 5

2.2. Küçük Asya'nın Romanizasyon Süreci 8

2.2.1. Roma Öncesi Küçük Asya'da Helenizasyon Süreci 8

2.2.2. Roma Devleti'nin Küçük Asya'ya Bakışı ve Yaklaşımı 12

2.2.3. Yerel Elitlerin Roma Egemenliğine Olan Tutumu ve Küçük Asya'nın Romalılaşma Sürecindeki Rolleri 17

3. ROMA DÖNEMİNDE NIKAIA VE KENTİN ROMALILAŞMAYA DAİR İZLERİ 22

3.1. Nikaia Kentinin Helenistik ve Roma Dönemleri 22

3.2. Nikaia Kentinin Romalılaşmasına Dair Epigrafik Veriler 277

3.3. Nikaia Kentinin Romalılaşmasına Dair Arkeolojik Veriler 37

3.3.1. Mezar Anıtları 38

3.3.1.1. Tonozlu Mezar Odaları 39

3.3.1.2. Lahitler 41

3.3.1.3. Değirmenkaya Mezar Anıtı 43

3.3.2. Mimari Yapılar 46

3.3.2.1. Tiyatro 47

3.3.2.2. Nikaia Sikkeleri Üzerinde Roma Tapınakları 49

3.3.2.3. Onur Takları 54

SONUÇ 56

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA 60

RESİMLER LİSTESİ……67

RESİMLER……....68

1.GİRİŞ

"Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Nikaia'da Romalılaşma" başlığına sahip olan bu araştırmada, Roma Dönemi Nikaia kentinde kentin Romalılaşmasına dair bulgular ele alınmıştır. Roma İmparatorluğu'nun önemli bir siyasi hamlesi olan Romanizasyon/Romalılaştırma, Küçük Asya kentlerinde batı eyaletlerine göre oldukça farklı kompleks bir şekilde yaşanmıştır. Çalışmada Küçük Asya'nın Romanizasyonu ile ilgili de bilgiler verilmekte ancak Romanizasyondan ziyade Romalılaşma kavramı üzerinde daha çok durulmaktadır. Romalılaşma kavramı Küçük Asya'nın genelinden Nikaia kenti doğru tümdengelim olarak irdelenmiş ve Nikaia kentinin Romalılaşmasına dair ipuçlarına değinilmiştir. Tezde amaç, Nikaia halkının Romalılaşma sürecinin nasıl gerçekleştiğini, bölge halkının Roma kültürünü ne kadar benimsediğini ve Nikaia'nın Roma İmparatorluğu döneminde ne gibi sosyo-kültürel değişimler yaşadığına dair cevaplar aramaktır.

Bu cevapları ararken öncelikle Romalılaşma ve Romanizasyon kavramları irdelenmiştir. Bu kavramı ilk tartışanlardan birisi olan Haverfield, "The Romanization of Roman Britain (1915)" isimli Romanizasyonu Britanya üzerinde ele aldığı kitabında, Theodore Mommsen'in düşüncesine karşı olarak fethedilen bölgeler ile Roma arasındaki kültürel etkileşimin eyaletler arasında farklılık gösterdiğine dikkat çekmiştir. Yine de güncel görüşlerin aksine Romanizasyonu baskın bir kültüre sahip bir tarafın diğer halk üzerindeki asimilasyon süreci olarak görmektedir. Ancak bu günümüz Romanizasyon düşüncesinden oldukça uzaktadır. Kentlerdeki alt ve üst sınıf, farklı algılayış ile de olsa Romanizasyon sürecini kendi kültürleriyle birlikte yaşamış ve yeni bir yapı oluşturmuş olduklarına dair düşünce güncel ve çok daha kabul gören bir yaklaşımdır.

Nikaia'nın Romalılaşması konusunda arkeolojik materyal bulguları arasında en önemli kaynaklardan biri olan yazıtlar, Latince'nin kullanımı ve bölge halkının isim tercihleri konusunda önemli fikirler vermektedir. Bu açıdan Sencer Şahin'in Nikaia yazıtları üzerine yapmış olduğu "Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia)/ İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu I: Stadtgebeit Und Die Naechste Umgebung der Stadt, Şehir ve Yakın Çevresi (1982)" adını taşıyan katalog çalışmaları en önde gelen kaynaklardandır. İznik Müzesinde yer alan antik yazıtların bir bütün halinde yer aldığı bu kaynak, yazıtlar rehberliğinde Nikaia'da Romalılaşmaya dair ipuçları bulma konusunda oldukça faydalı olmuştur ve Nikaia ve çevresinde yer alan yazıtlar üzerine yapılan ve bu teze de kaynak olan tüm çalışmaların ana kaynaklarından birisidir.

Bir diğer Romalılaşma çalışmaları yürütmüş akademisyen G. Woolf'un "Becoming Roman, Staying Greek: Culture, Identity and the Civilizing Process in the Roman East (1994)" isimli kitabı da yine kavramın yorumlanmasındaki teorik sürece ait önemli bir kaynaktır. Güncel yaklaşımlara dair ilk yorumlardan birini ortaya atmış ve Romanizasyonu, kendisini Romalı olarak düşünen ve öyle bilinen insanların karakteristik olarak ortaya koyduğu bir dizi nesne, inanç ve uygulama olarak tanımlamaktadır. Ayrıca kültürel kimliğin oluşmasında materyal kültür, mimari ve insan yapımı eserlerin önemli rol oynadığını düşünür ve Romalıların materyal kültür olarak Yunanlılardan çok daha güçlü olduğunu da vurgular. Bu yaklaşım Woolf'un araştırmasını, Romanizasyonun neden bu kadar etkin bir politika olduğuna dair önemli bilgiler veren bir kaynak haline getirmektedir.

Yazıtlar ile ilgili G. Ünver'in "Lykia ve Pamphylia'nın Latince ve Latince-Yunanca Çift Dilli Yazıtları Işığında Romalılaşma Süreci (2005)" isimli yüksek lisans tezi ise bir kente ait resmi ve gayrı resmi epigrafik kalıntıların Romalılaşma süreci ile alakalı önemli bilgiler verebileceğini göstermektedir. Nikaia kentinin epigrafik kalıntıları üzerinde karşılaştırma yapma ve Romalılaşmaya dair ipuçları bulma konusunda da rehber niteliğinde bir çalışmadır. Yazıtlarla birlikte eşgüdümlü olarak isim kullanımına dair önemli kaynaklar da bulunmaktadır. Danimarkalı bir grup araştırmacının Roma'nın Karadeniz kıyı kentlerine ve eyaletlerine dair çalışmalarının yer aldığı "Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanisation, Resistance" adlı kitapta yer verilen T. Corsten'in "The Role and the Status of the Indegenous Population in Bithynia (2006)" isimli makalesinde, Bithynia yerel halkının Roma dönemindeki durumlarını, koşullarını, isim tercihlerini Romanizasyon süreciyle birlikte anlatmaktadır. Bu sayede Corsten, bölge halkının Romanizasyon sürecini ne denli benimsediği konusunda önemli ipuçları vermektedir.

19. yüzyıldan bu yana tartışıla gelen Romanizasyon kavramını ve bu tarihsel sürecini J. M. Madsen "The Romanization of the Greek Elite in Achaia, Asia and Bithynia: Greek Resistance and Regional Discrepancies? (2006)" adını taşıyan makalesinde oldukça kapsamlı bir biçimde ele almıştır. Konusu Romanizasyon/Romalılaşma olan her türlü çalışmada bu kavramlar irdelense de Madsen, konuyla ilgili Mommsen, Haverfield, Woolf gibi teoriler üretmiş ve Romanizasyon kavramını enine boyuna tartışmış olan akademisyenlere detaylı bir şekilde yer vermiştir. Ayrıca bu araştırma bize bu kavramın araştırma tarihini ve teorilerini öğretmesinin yanında Romalılaşmayı, elitler ve alt sınıf olarak ele alarak kavramın bütünsel bir tarafı olduğunu ve sadece bölgeler arasında değil kent içerisinde yaşayan sınıflar arasında dahi farklılıkların yer aldığını Küçük Asya örnekleri üzerinden anlatmaktadır.

Yine yazıtlar ile ilgili bir katalog çalışması da D. Güçlü'ye aittir. "Antik Bithynia Bölgesinin Tarihsel İçerikli Yazıtlar Kataloğu ve Tarihçesi (2007)" adını taşıyan yüksek lisans tezinde Güçlü, antik Bithynia bölgesinin tarihini epigrafik buluntular ışığında incelemektedir. Kaynaktan 3 tanesi Bithynia dönemi, 26 tanesi Roma İmparatorluk dönemi olmak üzere 29 adet yazıt örneği not alınmıştır. İncelenen yazıtlar Romanizasyon sürecinde Latin dilinin Bithynia ve Nikaia'da kullanımı üzerine önemli bilgiler vermektedir. Tüm bu kaynaklar içerisinden Romalılaşma ipuçları barındıran yazıt örnekleri seçilerek, konuyla alakalı özel olarak incelenmiştir. Yine belirtmek gerekir ki yazıtlar ışığında Romanizasyon politikasına dair kaynak oldukça azdır, hatta Bithynia bölgesi için hiç yoktur denebilir. Bu açıdan tezin bir bölümünü oluşturacak olan ve Romalılaşma işaretleri veren yazıtlar, Nikaia araştırmaları konusunda önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Romalılaştırma politikasının Nikaia üzerinde nasıl bir etkisi olduğu araştırırken, Anadolu'daki diğer kentlerde bu politikanın nasıl işlediğini de bilmek oldukça önemlidir. Ne var ki ülkemizde yapılmış olan çalışmalar içerisinde kent özelinde detaylıca bir Romanizasyon çalışmasına rastlanılamamıştır. Kaynakların çok büyük bir bölümü Romanizasyon sürecini eyalet olarak ele almaktadır. Bu durum hazırlanmakta olan bu tezin durumunu da son derece önemli bir hale getirmektedir. Anadolu'da Romalılaştırma politikasını Pınar Özlem Aytaçlar Doğu-Batı dergisinde "Küçük Asya'nın Romanizasyonu (2009)" isimli bir makale yayımlayarak ele almış, Küçük Asya'da bu politikanın nasıl işlediği ve hangi temel öğelerin yer aldığından bahsetmiştir. Bunun yanında kıyı kesimlerdeki kentler ile iç kesimlerdeki kentlerin Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerini de farklı şekilde yaşamalarına değinerek, Anadolu'da kıyı ve iç kesim kentlerine söz konusu konuyla alakalı daha dikkatli ele alınmasına dair bizlere bazı ipuçları vermektedir. Anadolu'da Romalılaşma üzerine Filiz Dönmez Öztürk'ün Likya eyaleti özelinde yaptığı ve yine Doğu-Batı dergisinde yayımlanan "Likya Örneğinde Romalılaştırma ve Romalılaşma (2009)" adlı çalışma ise Bithynia ve Nikaia'da Romalılaşma konusunun araştırılması hususunda, karşılaştırma ve kıyaslama açısından önemli bir kaynak niteliğindedir.

Akademik batı dünyası Romanizasyon kavramı üzerinde birçok tartışma ve teoriye sahipken, ülkemiz araştırmacılarında bu konunun son birkaç yılda ele alındığını görmekteyiz. Romanizasyon konusuna sahip hemen hemen her çalışmada kavramın araştırma tarihinden kısaca bahsedilir ancak orijinal bir teoriye rastlamak şimdiye dek pek mümkün olmamıştır. Yine de tüm araştırma ve teorileri, Gürkan Ergin'in " Anadolu'da Roma Hakimiyeti - Direniş ve Düzen (2013)" kitabında iyi bir şekilde derlendiğini görmek mümkündür. Kitap

Anadolu'da Roma dönemini geniş kapsamlı bir şekilde ele almakta, ayrıca içerisinde yer alan "Romalılaştırma" bölümünde de kavramın üzerinde araştırma tarihi boyunca yapılan yorumları ve bu politikanın Anadolu'da nasıl gerçekleştiğine dair örnekleri sunmaktadır.

Çalışma süresince birçok modern ve antik kaynaklardan faydalanılmış olsa da, yukarıda verilen kaynaklar bu tez çalışması için en değerli niteliğindedirler. Romanizasyon ve Romalılaşma kavramlarını anlamak ve ayırt edebilmek adına kavramlar üzerine yoğunlaşmış araştırmacıların eserleri en önemli kaynakların başında gelmektedir. Ayrıca Nikaia kentinde Romalılaşmaya dair ipuçlarını en net şekilde verebilen kaynakların yazıtlar olması da, bölgedeki yazıtlar üzerinde yapılan araştırmaları, derlemeleri ve katalogları da oldukça önemli kılmaktadır. Bu kaynakların rehberliğinde Küçük Asya ve sonrasında Nikaia kenti için, Romalılaşma ile ilgili daha önce herhangi bir akademik çalışmada yer almayan yorumlar ortaya konulabilmiştir.

2. ROMANİZASYON KAVRAMI VE KÜÇÜK ASYA'DA ROMANİZASYON

2.1. Romanizasyon Kavramı Üzerine Görüşler

Siyasi ve askeri alanda önemli başarı ve stratejileri tarihine yazdırmış olan Romalılar, bunlardan birini de fethettikleri bölgeler üzerinde, bölge halklarını kendi kültürleriyle, alışkanlıklarıyla, yaşam tarzlarıyla, dinleriyle ve bürokrasileriyle tanıştırarak uygulamış ve bunu en önemli politikalarından biri haline getirmiştir. Günümüz akademik dünyasında "Romanizasyon" ya da "Romalılaştırma" olarak bildiğimiz bu kavram, 19. yüzyıl sonlarından 21. yüzyıla dek üzerinde farklı görüşler bildirilerek tartışma konusu olmuştur. Roma'nın hakimiyeti altına aldığı eyaletlerinde uyguladığı Romalılaştırma politikası, en önemli devlet stratejilerinden birisi olmuş ve adını yüzyıllar sonra alsa da, akademik çevrelerde en popüler kavramlardan bir tanesi haline gelmiştir. Öyle ki, "Romanizasyon" ifadesi bugün dilbilimsel bir terim olarak, özellikle Kore, Çin ve Japonya gibi farklı alfabelere sahip yazı sistemlerinin Latin alfabesine dönüştürülerek anlamında da kullanılmaktadır[1]. Romanizasyon ifadesini bugün doğru anlayabilmek ve yorumlayabilmek için kelime kökenine ve tarihsel süreçte adeta evrimleşircesine üzerine bildirilen görüşlere bakmak oldukça önemlidir.

"Romanizasyon" kelimesi dilimize İngilizce "Romanization" kelimesinden geçmiştir. Kelimenin kökenini oluşturan "Romanize" fiili "Bir toplumu, bir bölgeyi vs. Roma etkisi ya da otoritesi altına alma"[2] anlamına gelmekte olup "tion" ekiyle fiilden isim haline gelmektedir. Bu ifadeyi "Romanize etme" , "Romalı yapma" veya "Romalılaştırma" olarak dilimize çevirmek mümkündür. Romanizasyon ve Romalılaştırma kelimeleri aynı anlamı ifade etmekte olup birbirinden farklı anlamlara sahip kavramlar olarak değerlendirmemek gerekir[3]. Bu anlamda Romanizasyon/Romalılaştırma, Roma Devleti tarafından egemenlik altına alınan toplumlar üzerinde uygulanan, kimi zaman kendi kültürünü bütünüyle yerleştirerek kimi zamansa yerel kültürlerle harmanlayarak toplumları istedikleri düzene uyum gösterebilmelerini amaçlayan siyasi bir stratejidir[4]. Tezin araştırma konusunu da oluşturan "Romalılaşma" ifadesi ise toplumların bu politikaya karşı gösterdiği reaksiyon ve uyum sürecini ifade etmektedir[5].

[1] Türközü, Ölçer 2019: 3
[2] https://en.oxforddictionaries.com/definition/Romanize
[3] İki kavramın farklı olarak ifade edildiği bir başka yorum için bkz. Yurtsever 2012: 46-47.
[4] Ergin 2013: 461; Dönmez Öztürk 2009: 277
[5] Dönmez Öztürk 2009: 277

Romanizasyon kavramı ve Roma'nın fethettiği bölgelerdeki kültürel adaptasyonuna dair ilk tartışmalar 19.yüzyıl sonlarında, Theodor Mommsen'in çalışmalarıyla başlamıştır[6]. Mommsen bu kavramı tek yönlü ve her yerde aynı görülen bir süreç olup, fethedilen bölgedeki halkların Romalı yaşam biçimini tümüyle ve hep birlikte benimsemesi olarak yorumlamıştır[7]. 20. yüzyılın ilk yarısında ise Francis Haverfield bu düşünceye karşı olarak fethedilen bölgeler ile Roma arasındaki kültürel etkileşimin eyaletler arasında farklılık gösterdiğine dikkat çekmiştir[8]. Öte yandan Haverfield, Mommsen ile benzer bir görüşü de paylaşarak Roma'yı üstün bir kültür olarak görmüş ve barbar toplumlara kendi kültürünü dayatmasına ve bu sayede onlara medeniyet götürmüş olmasına vurgu yapmıştır[9]. Michael Rostovtzeff ise bu düşüncelerin üzerine Romanizasyon sürecini baskın bir devlet ve ulus tarafından şekillendirilen ileri düzeyde bir yaşam şeklinin çekiciliği olarak yorumlamakta ve aynı zamanda Roma kültürünün Küçük Asya orta kesimleri ve Karadeniz kıyısında yer alan Helen olmayan halklar üzerinde problem yaratmayacak bir esnekliğe sahip olduğundan bahsetmiştir[10].

Tüm bu görüşler ortak olarak Romalılaştırma sürecini, özellikle batı eyaletlerindeki halklar için bir asimilasyon süreci olarak görmekte ve Roma'nın empoze ettiği kültürü onlar için medeniyete kavuşma olarak yorumlamaktadır. R.G. Collingwood ve M.E. Swoboda gibi araştırmacılar ise bu görüşlere karşı çıkmış ve daha yenilikçi fikirler ortaya koymuşlardır. Romanizasyon kavramını Roma ile eyaletlerdeki halklar arasında kültürel bir etkileşim olarak görmüşler ve birleşip kaynaşan bir kültürün oluşmasıyla Roma'ya ait değerlere adapte olabilen şehirler ve elitler ile adaptasyonu daha yavaş olan alt tabaka ve köylü kesimin birlikte oluşturduğu bir yapı olarak yorumlamışlardır[11]. 90'lı yıllardan itibaren ise artık akademik çevreler içerisinde Romalılaştırma kavramına dair yorumlar farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu yıllarda Romalılaştırma politikasının aslında Romanın egemenliği altındaki halklar içerisinde kendiliğinden gelişen bir süreç olduğu ancak bu sürecin Roma ile işbirliği içerisinde olan yerel elitlerin adaptasyonuyla sağlandığı fikri ortaya çıkmıştır[12]. Roma kültürünü örnek alan bu aristokrat kesim için aslında Romalılaşma, oldukça çekici imkanlar ve faydalar sağlamaktaydı. Yerel elit kesim hem toplum içerisindeki eski yerini sağlamlaştırmak adına hem de yerel yönetimde söz sahibi olabilmek adına Romalı hakim ve

[6] Madsen 2006: 88
[7] Madsen 2006: 88
[8] Haverfield 1915: 12; Madsen 2006: 88
[9] Haverfield 1915: 11; Madsen 2006: 88-89; Ergin 2013: 459-460
[10] Madsen 2006: 89
[11] Madsen 2006: 89-90; Ergin 2013: 460
[12] Ergin 2013: 460

memurlarla aralarını iyi tutmakta hatta onları taklit etmekteydi[13]. Bu elit kesim tıpkı üst sınıf bir Romalı gibi yerel yönetimlerde aktif olarak yer almakta, Roma stilinde kamu binaları ve evler inşa etmekte veya tanrılar ya da imparatorlar adına düzenlenen şenliklere sponsor olmaktaydı[14]. Bunun yanı sıra yerel aristokratlar yönetimde söz sahibi olabilmek adına Romalı aristokrat kesimle bir nevi patron-müşteri ilişkisi kurmakta ve bu sayede bölgesel yönetimde hatta Roma'da siyasi bir kariyer elde etmeyi amaçlamaktaydılar[15]. Eyaletlerdeki elit kesim Romalılarla kurduğu bu ilişki tarzıyla birlikte Roma kültürü ve idealleri topluma adapte edilmeye çalışılıyorken, farklı düşünce ve ideallere sahip alt sınıflar ise kendi yaşam ve kültür tercihleriyle alt bir kültürün oluşmasını sağlıyorlardı[16]. Son yıllarda Romanizasyon kavramına yön veren bu görüş, Roma hâkimiyeti altındaki halklar içerisinde farklı sınıflarda yer alan kişilerin düşünceleri ve tercihlerine bağlı olarak Roma kültürünün kendisine doğal olarak bölgede bir yer edinmesine sebep olduğunu ortaya koymaktadır.

Romanizasyon kavramına ve sürecine dair getirilen bu farklı yorumların yanı sıra pek çok tanım da bulunmaktadır. Haverfield bu süreci davranışsal bir mesele olarak tanımlar; fethedilen bölgelerdeki halkların belli bir ölçüde Romalı gibi tanınmasını sağlayacak şekilde davranarak Romalılaşması olarak görür[17]. W. Harris Romanizasyonu yerel halkın kendini Romalı gibi düşünüp Romalı gibi olmasına neden olan bir süreç olarak görürken, G. Woolf ise, kendisini Romalı olarak düşünen ve öyle bilinen insanların karakteristik olarak ortaya koyduğu bir dizi nesne, inanç ve uygulama olarak tanımlamaktadır[18]. Woolf ayrıca, kültürel kimliğin oluşmasında materyal kültür, mimari ve insan yapımı eserlerin önemli rol oynadığını düşünür ve Romalıların materyal kültürlerinin Antik Yunanlılardan daha fazla olduğundan bahseder.[19] Özel tip seramik ve ithal ürünleriyle, sıcak su banyoları ve gladyatör oyunlarını içeren halka açık termal yapıları tipik Romanizasyon örneği olarak görmekte ve yeni bir kültürel kimliğin oluşmasına katkı sağladığını savunmaktadır[20]. Genel olarak araştırmacılar Romalılaşmayı davranışsal ve materyal kültür üzerinden kimlik oluşturma olarak tanımlamaktadır. Romalılaşma davranışsal olarak çoğunlukla Latin ve Grek edebiyatı bilgisine sahip olma, Romalı kıyafetleri giyme, insan yapımı eserlerle evini süsleme ve Roma stili mimari evler inşa ettirme olarak kendini göstermekte, buna ek olarak da Roma siyasetinin

[13] Madsen 2006: 98
[14] Madsen 2006: 98
[15] Madsen 2006: 98
[16] Ergin 2013: 460
[17] Madsen 2006: 90
[18] Madsen 2006: 91; Woolf 1998: 11
[19] Woolf 1998: 130
[20] Woolf 1998: 127

içinde yer alarak buradaki pozisyonunu korumak amacıyla çeşitli Roma tarzı tapınak, hamam, bazilika gibi yapılara veya dini şenliklere finansal destek sağlamakla açıklanmaktadır[21].

Zaman içerisinde farklı yorum ve tanımlamalara sahip olan Romanizasyon ve Romalılaşma kavramları, kültürel etkileşimin yerel elitler öncülüğünde kente ve bölge halkına sirayet etmesi ve bunun çeşitli materyal ve davranışsal örnekleriyle değerlendirilmesi olarak özetleyebilmek mümkündür. Bu kavramların yer alış ve benimsenme biçimleri, eyaletler ve hatta kentler arasında farklılık gösterebilecek boyuttadır. Özellikle Helen kültürü etkisini uzun süre boyunca yaşamış Küçük Asya'da, Roma'nın getirdiği sosyal ve siyasal etkinin kentlerde nasıl yer edindiğini görebilmek için bölgenin ve bölge kentlerinin halklarını ve onların kültürel dinamiklerini iyi analiz etmek gerekir.

2.2. Küçük Asya'nın Romanizasyon Süreci

Nikaia'da Romalılaşmaya dair buluntuları ve ipuçlarını değerlendirmeden önce, Küçük Asya'nın bu süreci nasıl geçirdiğine bakmak faydalı olacaktır. Zira Romanizasyon süreci geçiren bu coğrafyanın halklarının birbirlerinden farklı kültürel dinamikleri ve buna bağlı olarak dışarıdan gelen kültüre karşı farklı reaksiyonlarının olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Dolayısıyla Küçük Asya'daki farklı bölge halklarının Romalılaşma sürecini aynı ölçüde yaşamış olmalarını düşünmek doğru bir yaklaşım olmayabilir[22]. Bununla birlikte Anadolu halkları için Romalılaşma konusunu Roma Devleti'nin, ileri bir şehircilik anlayışı ve kültürel zenginliğe sahip Batı Anadolu kentlerine ve Helenleşme etkisi altında kalarak aynı şehircilik ve medeniyet anlayışını barındıran diğer Küçük Asya kentlerine olan yaklaşımı üzerinden değerlendirmeler yapmak da konunun bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutta, Anadolu'daki kentlerin Romanizasyon sürecinden çok önce yaşadıkları Helenizasyon sürecini ve bunun sosyo-kültürel ve kentleşmeye olan etkilerini inceleyerek başlamak gerekir.

2.2.1. Roma Öncesi Küçük Asya'da Helenizasyon Süreci

Roma Devleti'nin siyasi stratejilerini incelerken batı ve doğu eyaletlerinin farklı değerlendirilmesi gerektiği konusundaki hassas yaklaşım, batı halklarının barbarlığından ziyade doğunun özellikle de Küçük Asya'nın Roma egemenliği öncesinde uzun yıllar boyunca sahip olduğu kültürel seviyeden kaynaklanmaktadır. Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu'da yer alan kent devletleri gelişmiş idari ve sosyal yapılarını zamanla Anadolu'nun

[21] Woolf 1998: 11
[22] Durukan 2011: 137, Waelkens 2002: 311

kuzeydeki kıyı kesimlerine kurdukları koloni kentlerinde de devam ettirmiştir[23]. Anadolu'da yer alan farklı kültür, dil, inanç, idari ve sosyal yapılara sahip halklar, koloni hareketlerinin başladığı İ.Ö. 8. ve 7. yüzyıla dek Yunan kültürüyle yakın bir tanışıklık ve etkileşim içerisinde değillerdi[24]. Grek ve yerel Anadolu halkları arasındaki tanışıklık ve yakın ilişkiler bu yüzyıllardan itibaren Karadeniz kıyıları, Marmara ve Boğazlar bölgelerinde Grek kolonilerinin kurulmasıyla birlikte başlamış ancak Anadolu'nun iç kesimlerinde yaşayan halklarla aynı yakın ilişkilerin kurulması, kolonilerin iç bölgelere doğru ilerlememesi sebebiyle çok uzun yıllar sonrasına kalmıştır[25]. Kolonicilerin yerleştikleri bölgede kurdukları kentlerde yaşayan bölgenin yerel halkı ise Yunan kültürünün yavaş yavaş etkisi altına girmekte, özellikle elit kesim kent meclislerine girmeye başlamakta ve hatta kızları Yunan koloniciler ile evlendirmekteydi[26]. Bu şekilde başlayan Yunan etkisi aslında asimilasyon amacı taşımayan bir koloni hareketinin, sahip oldukları kültür ile yerleşilen bölgedeki yerel halkı nasıl etkileyip kendi rızasıyla bu kültürün bir parçası olmasına güzel bir örnektir. Tüm Küçük Asya coğrafyasında zamanla görülecek olan kültürel değişimin ilk adımlarının atıldığı bu koloni hareketleri, yüzyıllar sonra yaşanacak olan Romanizasyon etkilerini bu coğrafya özelinde değerlendirebilme açısından da oldukça önemlidir. Romanizasyon öncesi Anadolu halklarının Helenizasyon süreci geçirmesinin başlangıç noktası Yunan koloni hareketleri olarak kabul edilmekle birlikte, bu kavramın asıl varlığının ve geniş çaplı etkilerinin Büyük İskender ve halefleri döneminde görüldüğünü de belirtmek gerekir[27].

Büyük İskender'in fetihleriyle birlikte oldukça geniş coğrafyalara yayılmaya başlayan Helen kültürü, sonrasında generalleri arasında bölünen bölgeler içerisinde zaman geçtikçe siyasi ve kültürel olarak yerini bölge halkları arasında sağlamlaştırmaya başlamıştır. Anadolu için ise bu durum "yeni dalga" koloni hareketi ile oldukça hız kazanmış, Küçük Asya'nın birçok bölgesinde Yunan kolonileri artmaya başlamıştır[28]. Helenistik krallıkların kurulmasıyla ve küçük yerleşimlerin de bir araya gelerek oluşturduğu(*synoikismos*) polis tipi kentler, özellikle Asia, Kilikya ve Likaonya'da oldukça artmıştır[29]. Bu kültürel değişim ve gelişim ile birlikte yerel halklar üzerinde Helen kültürü, kentsel değişimlerin yanı sıra özellikle Grekçenin zamanla benimsenip tek dil kabul edilmesi ve yaygınlaşması ile de etkisini

[23] Marek 2009: 36
[24] Aytaçlar 2009: 287
[25] Aytaçlar 2009: 287
[26] Aytaçlar 2009: 287
[27] Aytaçlar 2009: 287-288
[28] Aytaçlar 2009: 287-288.
[29] Marek 2009: 35.

göstermiştir[30]. Ayrıca Büyük İskender'in generalleri arasında geçen mücadeleler ve yaşanan savaşların (*Diadokhoi* savaşları) neticesinde, sağlam bir siyasi birliğe sahip olmayan Anadolu'da Bithynia ve Pergamon gibi Helenistik krallıklar kurulmuştur[31]. Helen kültürünün Anadolu coğrafyasına iyiden iyiye yerleşmesinde, yaşanan bu hadiseler adeta bir eşik durumundadır. Nitekim bu krallıklar içerisinde yer alan polis tipi kentlerde halklar yeni resmi kurumlar, memuriyetler ve yeni bir idare anlayışı ile karşılaşmışlar hatta kimi zaman da taliplisi olmuşlardır[32]. Phyrgia Paroreios'dan ele geçen, Pergamon kralı II. Eumenes ile Tyriaionlular (Mahmuthisar) arasındaki yazışmaların yer aldığı yazıt bu duruma iyi bir örnektir[33]. Askeri bir koloni kenti olan ve Yunan ve Yunan olmayan bir halktan oluşan kentin ileri gelenlerinin başvurusu neticesinde kral II. Eumenes kentin *polis* statüsünde yer almasına ve kentte bir meclis kurulmasına müsaade etmiş ayrıca bir gymnasium inşası ve zeytinyağı ihtiyacı için gereken finansal desteği de sağlamıştır[34]. Bunun yanı sıra Nikaia kentini de içine alan Bithynia bölgesinin Thrak kökenli halkı, İÖ 4. yüzyılın sonuna dek herhangi bir siyasi birliğin ve otoritenin boyunduruğu altında olmayan tipik bir tarım toplumu iken siyasal boşluktan faydalanıp bölgede krallık kuran Zipoites ile birlikte yeni bir idari yapı ile de tanışmış oldular[35]. Her ne kadar kral Zipoites Yunan kolonileri ile askeri anlamda bir çatışma ve mücadele içerisinde olsa da siyasi ve kültürel anlamda Yunan kültürünü benimsemiş hatta oğluna Yunanca bir isim olan Nikomedes ismini dahi vermiştir[36]. Yeni bir kültür ile birlikte yeni bir idari yapı, kamusal düzen ve dil ile tanışan Bithynia halkı kentli yaşamını benimseyerek adapte oldukları bu yeniliğe dair her türlü yazılı belgede de yeni dilleri Yunancayı kullanmışlardır[37].

Tüm bu Helenizasyon süreci içerisinde Anadolu halkalarının yaşamış olduğu kentsel, siyasi ve filolojik değişim ve gelişmeler, tüm bu coğrafya içerisinde aynı anda yaşanıp aynı etki ve sonuca sahip olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir[38]. M.Ö. 8. yüzyılda önce Küçük Asya'nın batı kıyılarında yaşanan ve sonrasında Marmara ve Karadeniz kıyılarında devam eden Yunan kolonileşme hareketleri, Büyük İskender'in fetihleri ve ardıllarının yönetimi döneminde yaşanan Helenizasyon sürecinin hızlıca sindirilmesi yönünden güçlü bir zemin oluşturmuştur. Ne var ki Pers egemenliği dönemi dışında hiçbir zaman aynı siyasi

[30] Aytaçlar 2009: 287-288.
[31] Marek 2009: 35.
[32] Aytaçlar 2009: 288.
[33] Jonnes – Ricl 1997: 3-5.
[34] Marek 2009: 38; Jonnes – Ricl 1997: 3-5.
[35] Aytaçlar 2009: 288
[36] Aytaçlar 2009: 288
[37] Aytaçlar 2009: 288
[38] Aytaçlar 2009: 289

birliğin altında yer almamış Anadolu'nun iç kesimlerinde yaşayan halkların bu kentsel, kültürel ve idari gelişmelere olan tutumu ve bu süreci benimseme biçimleri kıyı kesimlere göre farklılık göstermektedir. Dağlık Kilikya bölgesinde yer alan Olba antik kentinin Helenistik döneme dair mezar tipolojisiyle ilgili değerlendirmeler Helenizasyonun kıyı ve iç kesimlerde farklı ölçülerde yaşanabileceğine dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. Küçük Asya'da Yunan kolonilerinin kurduğu ya da Yunan tipi şehirleşmenin etkisi altında kalan, özellikle de Lykia ve Karia gibi dağlık arazilere sahip bölge kentlerinde nekropol alanları için kente çok uzak olmayan ve rahatlıkla görülebilecek olan yerler tercih edildiği gözlemlenmiştir[39]. Ancak Olba kentinde sayıları 50 civarında olduğu tespit edilen ve Yunan anıt mezar kültürü özelliği gösteren polygonal duvar örgülü mezar evleri dışında Helenistik Döneme dair mezar örneklerine rastlanılmamıştır.[40] Ayrıca var olan bu yeni kültüre ait mezar sayısının az oluşu, ölü gömme gelenekleri ve mezar yapıları konusunda Helenistik ölü gömme adetlerinin bölgede yeterince kabul görmediği ve Olba halkının eskiye dair ölü kültü uygulamalarını daha yaygın şekilde kullanmış olabileceğine dair fikir vermektedir[41]. Bu durum birbirine yakın ve benzer coğrafi özelliklere sahip bölgelerde Yunan ölü kültü ve geleneklerinin farklı derecede benimsenmesine dair iyi bir örnektir. Yine Olba bölgesinde uygulanan Helenizasyon politikası ile İ.Ö. 3. yüzyıldan itibaren Yunan kökenli taş mimarinin estetik özellikler barındırmasa da kabul görmesi, plastik eserlerin, Yunanca yazıtların ve Yunan tanrılarının benimsendiği de bilinmektedir[42]. Bu yönden de baktığımızda Helenizasyon kavramının tüm kültürel öğeleriyle birlikte bir bölge içerisine girmesine karşın bunlardan her birinin aynı ölçüde ve özellikte benimsenmemiş olabileceğini de görmekteyiz.

Benzer bir durumu Helenistik dönem Galatia bölgesinde, Yunan dilinin kişi adları üzerindeki etkisi açısından bahsetmek faydalı olacaktır. Anadolu'nun iç kesimlerine yerleşen Kelt kökenli Galatlar, bölgede kurulan Helenistik krallığın etkisiyle birlikte Helen kültürüyle İ.Ö. 3. yüzyıldan itibaren tanışmışlardır. Helenistik kültürün önemli öğelerinden olan dilin ve Yunanca isimlerin kullanımı ve yaygınlaşması konusu Galatlar arasında hızlıca kabul gören ve yayılan bir olgu değildir. Ele geçen az sayıdaki epigrafik örnekler, Galat kişisel isimlerinin Yunan alfabesi ile yazılmasına rağmen Kelt kökenli olduklarını göstermektedir[43]. İ.Ö. 3. yüzyıl ve İ.Ö. erken 2. yüzyıl arasına tarihlenen isimlerin eski kraliyet soyundan gelen kişilere ait olduğu ve "avlanmak", "savaşmak" veya "at beslemek" gibi aristokrat kesimi yansıtan

[39] Çevik 2003: 226; Durukan 2011: 139
[40] Durukan 2011: 139
[41] Durukan 2011: 139
[42] Durukan 2011: 141
[43] Coşkun 2012: 54

anlamlar içerdiği tespit edilmiştir[44]. Yine bu dönem içerisinde sadece 2 Yunan kökenli isme rastlanılmış ve bunların Helenistik krallığa hizmette bulunan paralı asker sınıfının liderlerine ait olduğu anlaşılmıştır[45]. Kelt kökenli isimlerin değiştirildiği veya Yunanca isimlere adapte edildiğine dair kanıtlar ise İ.Ö. erken 1. yüzyıla tarihlenmekte ve dönemin soylu ve elit kesimi arasında yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir[46]. Helen kültürünün yaygınlaştığı dönemlerde kültürün önemli bir öğesinin yavaş bir şekilde kabul görmüş olması konusu, hem Helenizasyonun Anadolu'da farklı bölgelerde farklı benimsenme süreci yaşamasına güzel bir örnek teşkil etmekte hem de Romanizasyon sürecinde Anadolu'da Latincenin kullanımını analiz edebilme konusunda, Romanizasyon süreci öncesi Küçük Asya'nın kültürel altyapısına dair bir ön bilgi verebilmektedir.

Özetle, Helenistik dönem öncesi Anadolu'nun iç kesimlerine ve dağlık bölgelerine yerleşmiş birbirinden farklı kültürel dinamiklere sahip halklar ile Yunan kolonilerin kıyı kesimlerde kurdukları şehirlerdeki halkların Helenizasyon sürecini farklı boyutta ve şiddette yaşamaları da son derece doğal bir durumdur. Tüm bu halklar kültürleri ve geçmişleri itibariyle farklı kültürel zeminlere sahiplerdir. Dolayısıyla antik dönemde Küçük Asya'da yaşanan herhangi bir kültürel değişimden bahsederken, coğrafyanın bu kültürel mozaik yapısını da her zaman göz önünde bulundurmak gerekir. Tüm bu Helen etkisinin Anadolu coğrafyasında aynı anda ve aynı etkiyle görülmemesine dair benzer bir durum Roma döneminde de karşımıza çıkmaktadır. Roma devleti uzun yıllar içerisinde Küçük Asya'da siyasi birliği oluşturmayı başarmışsa da bunu sadece tüm coğrafyada kurduğu karayolu iletişim ağıyla değil aynı zamanda Helen kökenli yerel yönetim alışkanlıklarına sahip kentlere belli ölçüde idari serbestlik tanıyarak sağlayabilmiştir[47]. Küçük Asya kentlerinin altyapısının zenginliği, Roma devletinin bu bölgede siyasi iradesini kabul ettirirken batı eyaletlerine göre farklı bir yol izlemesini mecbur kılmıştır. Roma'nın bu farklı yaklaşımı ve uygulamaları, yerel halkın Romalılaşmaya karşı tutumunu da etkilemiştir.

2.2.2. Roma Devleti'nin Küçük Asya'ya Bakışı ve Yaklaşımı

Roma'nın Batı eyaletlerinde karşılaştığı kültürel ve kentsel seviye ile Doğu eyaletlerinde özellikle de Küçük Asya'da karşılaştığı kültürel ve kentsel seviye, hem Roma'nın kendi siyasi ve kültürel üslubunu uygulatmaya yönelik politikasında hem de bu

[44] Coşkun 2012: 55
[45] Coşkun 2012: 55
[46] Coşkun 2012: 55
[47] Aytaçlar 2009: 289

politikaya gösterilen reaksiyon açısından çeşitlilik arz etmektedir. Yüzyıllar sonra vurguladığımız bu durumu Roma, Anadolu topraklarına girdiğinden itibaren fark etmiş ve Batı eyaletlerinde gördüğü fiziksel güce ve silahlara dayalı direncin aksine Küçük Asya'nın güçlü ve zengin kültürel altyapısından oluşan bariyerleriyle karşılaşmıştır. Roma açısından bu kültürel zenginliğe sahip halkları, düzeni ve barışı sağlayarak yönetebilmenin en önemli yolu yerel aristokrasi ile iyi ilişkiler kurmaktan geçmekteydi[48]. Küçük Asya kentlerinin kendi kendini yönetmeye dayalı hiyerarşik toplum yapılanmaları Roma Devleti için son derece önemli bir özellikti. Nitekim Anadolu'da uzun yıllardan bu yana yer almakta olan bu hiyerarşik yapılanmanın en sonundaki halkasını oluşturan yerel elitler Roma'nın Küçük Asya'yı Romalılaştırma politikasının anahtarı ve ilk hedefi konumundaydılar[49]. Yerel elitler ile iyi ilişkiler geliştirmenin yanında, var olan idari sisteme pek fazla müdahalede bulunulmasa da Romalılaşan yerel elitlerin bulundukları kente olan etkileri yıllar içerisinde Roma'nın lehine olarak kendini göstermiştir.

Roma, batı eyaletlerindeki kültürel hegemonyasının aksine Küçük Asya'da yerleşik bir resmi dil ve şehir yapılanmasından omurgasını oluşturduğu bir eyalet yönetimi anlayışını uygulamaya koymuştur[50]. Hatta Romalılar bu eyaletsel yönetim anlayışının temelini ve esinlendiği noktayı "hukuka dayalı toplum" olarak gördükleri Yunan halklarının kent devleti geleneğine de bağlamaktadır[51]. Bu tarz bir uygulama ile Roma sil baştan yeni bir kültürü ve idari anlayışı getirmek yerine var olan kültürel altyapıyı tanımış ve yerel halkı da kazanabileceği bir politikanın temellerini atmıştır. Gerekli gördüğü durumlarda, sınır değiştirme ya da vergi düzenlemeleri gibi uygulamalarla kontrolünü ve egemenliğini hissettirse de, radikal bir değişiklikten kaçınarak yönettiği bu toprakları kendi özerk idarelerine bırakmıştır[52]. Bunun yanı sıra Klasik Atina'da ortaya çıkan ve zamanla Küçük Asya kentlerinde de görülen Phylai sistemi de Roma döneminde varlığını sürdürmüştür[53]. Bu sistemde bir araya gelen *genos* (sülale)'lar, *phylai* (kabile birlikleri) kurmuşlar ve kabile içi meseleleri görüşüp karara bağladıkları bir organizasyon oluşturmuşlardır[54]. Roma Küçük Asya eyaletlerinde de görülmeye devam eden ve yerel birim özelliğini koruyan bu organizasyona ait önemli bir kanıt Klaudiopolis kentinde ele geçmiştir[55]. Tüm *Phyle*

[48] Madsen 2006: 91
[49] Ergin 2013: 462-463
[50] MacMullen 2000:13
[51] Madsen 2005: 3(yayımlanmamış sempozyum metni)
[52] Aytaçlar 2009:289
[53] Güçlü 2007:23
[54] Güçlü 2007:23
[55] Güçlü 2007:23

isimlerinin tam liste halinde yer alan ve İ.S. 198 yılına tarihlendirilen bir onur yazıtında dönemin imparatoru Septimius Severus, Phyle başkanları (*phylarkhos*) tarafından onurlandırılmaktadır[56]. Roma Devleti'nin Küçük Asya'da en yüksek idari birimden en küçük idari organizasyona dek bu denli bir özerklik sunmuş olması da beraberinde Roma'ya sempati duymaya başlayan ve kendini sevdirme konusunda birbirleriyle yarışan bir kitlenin de oluşmasına da katkı sağlamıştır.

Fethettiği birçok bölgede Roma gücünü göstermek ve egemenliğini kabul ettirmek adına, insanları Roma şehrine götürmek ya da yerel elitlerden esirler almak gibi uygulamaları olmuş fakat asla sadece militarist tavrını kullanmamıştır[57]. Bunların dışında Roma'nın bölgede hakimiyet kurmak adına bir diğer farklı uygulaması da, her ne kadar bir direnç ile karşılaşma olasılığı yüksek görünse de, Roma şehrinden ve İtalik halklardan insanları fethedilen bölgelere yerleştirmek olmuştur[58]. Küçük Asya'da bu duruma güzel bir örnek olarak Likya bölgesi verilebilir. Roma Devleti ve Likya halkı, imparator Claudius döneminde bölgenin eyalet statüsü kazanmasına dek sıklıkla aynı sahnede yer almışlardır. Apameia Barışı ile müttefik Rodos'a verilen Likya toprakları, III. Makedonya Savaşı sonrasında Rodos'un Makedonya kralının yanında yer alması sebebiyle geri alınmış ve İ.Ö. 168-167 yıllarında Likya'ya özgürlükleri verilmiştir[59]. Bu politik jeste karşılık Likya halkı Romalılara şükranlarını, tanrıça Roma'ya tapınarak, onun adına *Romaia* şenlikleri düzenleyerek ve Roma Capitol'de Jupiter'e iki adak sunarak göstermiştir[60]. Bu hareket aslında bir yandan egemen bir devletin medeni bir toplumu kendi safına çekme konusunda yaptığı başarılı politikayı bir yandan da Likya'nın Romanizasyon gibi bir politik hamleye henüz uğramadan önce ilk olarak Romalılaşma örneği gösterdiğini de ortaya koymaktadır. İ.Ö. 78-74 yıllarında Akdeniz korsanlarına verilen destek yüzünden, Servius Vatia tarafından bazı Likya kentleri cezalandırılmış ve bu kentlere İtalik halklardan insanlar yerleştirilmiştir[61]. Roma'nın bu hamlesini ise bölgeye Romanizasyon anlamında ilk doğrudan müdahalesi olarak yorumlamak mümkündür. Politik olarak atılan bu adımı Likya'nın Sulla dönemindeki I. Mithridates Savaşı'nda ve Caesar'ın katillerine karşı yapılan Actium savaşında Roma yanında yer alması ve Claudius döneminde eyalet haline gelmesi takip etmiştir[62]. Bir yandan Likya halkı tanrıça

[56] Güçlü 2007:23; Phyle listesinin yer aldığı yazıt için ayrıca bkz. Marek 2002: 31-50
[57] Madsen 2006: 92
[58] Madsen 2006: 92
[59] Dönmez-Öztürk 2009: 278; Ünver 2005: 4
[60] Dönmez-Öztürk 2009: 278; Ünver 2005: 4; ayrıca bkz. ILLRP, no 174; Dea Roma kültünün yer aldığı Orthagoras yazıtı için ayrıca bkz. SEG 18 1962: no. 570; Şahin – Adak 2007: 49
[61] Dönmez-Öztürk 2009: 279; ayrıca bkz. Cic. leg. agr.: 1 5, 2 50
[62] Dönmez-Öztürk 2009: 279; Ünver 2005: 5, 8

Roma ve imparator Augustus adına tapınaklar dikme, heykeller yapma, imparator ve ailesi adına kutsal bayramlar düzenleme ve Caesar'ın ön ve soyadlarını alarak isimlerini Roma'ya özgü *tria nomina* haline getirme gibi Romalılaşma hareketlerine devam ederken bir yandan da Roma, eyaletleştirmenin ardından egemenliğini daha da güçlendirme amacıyla bölgenin yerel elitlerine vatandaşlık hakkı vermekteydi[63]. Roma, bölgenin dinamiklerini gözeterek ve kimi zaman da bölgeye kendi kültüründen insanları yerleştirerek Küçük Asya politikasını devam ettirmekte, yerel elit ve aristokrat ailelerle de daha fazla zenginlik ve itibar kazandıracak ilişkiler kurarak bölgeyi Romalılaştırma çalışmalarını da sürdürmekteydi.

Romanizasyon amacıyla Küçük Asya kentlerinin yerel halklarından soylu kesimle ilişkiler kurmaya Olba bölgesi de örnek gösterilebilir. Olba ve Kilikia'nın genelinde Romalılaştırma uygulamaları daha uzun soluklu bir süreç geçirmiş ve İ.S. 2. ve 3. yüzyıllarda ise zirve noktasına ulaşmıştır[64]. İ.Ö. 25 yılında Olba krallığından alınan sahil şehri Elauissa, Kappadokia kralı Arkhelaos'a verilmiş, Roma ile müttefikliğini ve dostluğunu devam ettiren kral ilk olarak kentin adını imparator Augustus'a ithafen "Elauissa Sebaste" olarak değiştirerek aynı zamanda burayı bölgenin başkenti ilan etmiştir[65]. Helenistik Dönem'den gelen bu gelenek Roma dönemi Küçük Asya kentlerinde de sürmüş, Roma İmparatorlarının doğuda kendilerini Helen krallıklarının mirasçısı olarak tanıtmaları da iyi ilişkiler kurdukları yerel krallar ve aristokrat kesimin Roma lehine hareket etmelerini sağlamıştır[66]. Bunun devamında kentin bölgenin başkenti ilan edildiği dönemde Elauissa kentinde Roma tipi kaya mezarları görülmeye başlamış ve imparator Augustus adına yapıldığı tahmin edilen bir tapınak inşa edilmiştir[67].

Likya ve Olba bölgesi kenti Elauissa örneklerinde de görüldüğü üzere, Roma'nın uyguladığı Romalılaştırma politikalarının bir kent üzerinde kabul görüp kentin Romalı olma evresine geçmeye başladığı noktada en önemli hamlelerden biri de imparatorluk kültünü devreye sokmasıdır. İmparatorluk kültünün aslında Helenistik dönemin kral ve kahraman kültünün bir nevi küçük farklılıklar içeren yeni bir formu olduğuna dair tartışmalar mevcuttur[68]. Hatta Helenistik dönem tanrı-kral anlayışını daha öncesine de götürmek mümkündür. Nitekim Spartalı Lysandros için Yunanlılar arasında kısa dönem bir kahraman

[63] Dönmez-Öztürk 2009:280,281; Ünver 2005: 8
[64] Durukan 2011: 147; ayrıca bkz. Pilhofer 2005: 97
[65] Durukan 2011:148; Romalılaşmaya yönelik kent isimlerinin değişmesi örnekleri için ayrıca bkz. Burrell 1996: 228-50; MacMullen 2000: 13, 22; Gough 1952: 93; Tobin 2001: 385; Sayar 2001: 376
[66] Durukan 2011: 148
[67] Durukan 2011: 149; ayrıca bkz. Borgia 2008: 267; Kaplan 2009: 23-32
[68] Price 2004: 63-106

kültü oluşturulduğu bilinmektedir[69]. Ayrıca Büyük İskender'in Perslerle olan savaşlarından sonra kendini tanrı olarak göstermeye başlaması, kendine Zeus'un oğlu demesi ve Mısır'da Ra ve Horus tanrı adlarını kendi adının yanına koyarak tapınım görmesi de Helenistik dönem tanrı-kral anlayışının sağlam temelleri olduğunu ortaya koymaktadır[70]. Buradan yola çıkarak Romalıların, Helenistik kültüre ait kral kültünü Augustus'un kendisini *divi filius* ilan etmesinden[71] itibaren benimseyerek geliştirip çok da yabancı olmayacak şekilde ve uygulayanları birçok ayrıcalığın ve prestijin beklediği bir siyasi hamleye dönüştürerek yeniden Küçük Asya'ya geri döndürdüğünü söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Zira bu ayrıcalıkla dolu yeni kült formunun asıl hitap ettiği kitle her zamanki gibi yerel idareci ve zenginlerin oluşturduğu elit kesimdir. İmparator kültü anlayışı bu kesimin ellerinde, kentler içerisinde üstlendikleri rollerle birlikte şehirlerin refahı ve ekonomisi açısından gelişme göstermeye başlamasıyla zamanla şehirlerin kendi aralarında imparator adına tapınak dikme ve festivaller düzenleme gibi rekabet içerisinde olmalarına da yol açmıştır[72]. Yüksek statü ve refaha ulaşma arzusu hem bireyler hem de şehirler açısından Roma dönemi Küçük Asya'sında oldukça sık ve yaygın olarak görülmüştür[73]. Kültün Küçük Asya'da ilk olarak Nikomedeia ve Pergamon kentlerinde görülmeye ve bu şehirlerde imparator adına tapınaklar inşa etme ve festivaller düzenlenmesiyle başlayan süreç çok kısa süre içerisinde birçok eyalet ve kente yayılmaya başlamıştı[74]. Ayrıca kentlere tapınak koruyucusu anlamına gelen *neokoros* ünvanı verilmesiyle birlikte şehirlerin hem refah ve prestij seviyelerinin yükselmesine hem de şehirler arasındaki rekabetin de artmasına yol açmıştır[75]. Öyle ki bazı şehirler ikinci bir imparator kültüne ait tapınak dikme izni istemiş hatta bazı şehirler 7 tane imparator kültü tapınağına sahip olabilmiştir[76].

Roma'nın Küçük Asya'da Romanizasyon politikasını uygulamasındaki ilk adımlarını şehirlere idari özerklik verme, bazı bölgelere İtalik kökenli halkları yerleştirme ve İmparatorluk kültünü alternatif bir din halinde yaygınlaştırma olarak düşünebiliriz. Ancak tüm bu politik davranışların temelinde Roma'nın bölgeye girişini kolaylaştıran yerel krallar ve aristokrat aileler ile kurulan çıkar ilişkilerinin yer aldığını da unutmamak gerekir. Roma bu bölgede barış ve huzuru sağlamak amacıyla kültürel dinamikleri sağlam, idari sistemi gelişmiş

[69] Yurtsever 2015: 7
[70] Yurtsever 2015: 8; ayrıca bkz. Bosworth 2005: 345
[71] Woolf 2008: 250; Yurtsever 2015: 2
[72] Aytaçlar 2009: 290
[73] Price 2004: 63-106
[74] Aytaçlar 2009: 290, 291
[75] Aytaçlar 2009: 291
[76] Aytaçlar 2009: 291

ve hiyerarşik toplum yapılanmasına sahip halkları ancak toplumun en üst tabakasındaki bireyler vasıtasıyla kontrol altında tutabilirdi. Bu şekilde batı eyaletlerindeki askeri güç ve stratejinin ön plana çıktığı ve asimilasyon içeren bir Romalılaştırma politikasının aksine Roma, doğu eyaletlerinde özellikle de Küçük Asya topraklarında adeta kazan-kazan anlayışı içerisinde nispeten daha ılımlı bir politika ortaya koymuştur. Yerel elitlerin rolünün oldukça önemli olduğu Romalılaşma sürecinde, birey özelinde ilk Romalılaşma örnekleri de yine bu kesim üzerinden değerlendirilebilmektedir. Burada Roma'nın yaklaşımına karşı yerel elitlerin cevabı ve üstlendikleri roller de bir kentin Romalılaşmayı ne derece yaşamış olduğunu anlamamızı da kolaylaştırmaktadır.

2.2.3. Yerel Elitlerin Roma Egemenliğine Olan Tutumu ve Küçük Asya'nın Romalılaşma Sürecindeki Rolleri

20. yüzyılın sonundan itibaren Romanizasyon üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların ortak düşüncesi Romanizasyon kavramını, eyaletlerdeki halkların kendilerini Romalı olarak tanımladığı bir kimlik edinme süreci olarak görmeleridir[77]. Bu açıdan bakıldığında Romanizasyonun, Roma materyal kültürü, kurumları ve Roma stili kamu binaları ile ilişkili bir nevi Romalı yaşam tarzına ve kimliğine adapte olma durumu olduğu söylenebilir[78]. Fakat bu tanım yerel elitlerin Romalılaşmalarındaki motivasyonlarına daha yakından baktığımızda oldukça sığ kalacaktır. Onlar için Romalı olmanın yeni bir yaşam tarzı ve kimlik sahibi olmaktan öte Romalı aristokratların arasında yer almanın ve hem siyasi hem de sosyal statülerini arttırarak egemen devletin içinde yer almanın anlamı çok daha ön plandaydı. Bu şekilde temeli faydacılığa dayanan bir ilişki ile Küçük Asya'da Roma'nın istediği zeminin oluşması da çok zor olmayacaktı. Yunan kentlerindeki aristokrat aileler Roma'ya hizmet etmeleri karşılığında kent içerisindeki statülerini sağlamlaştırma ve siyasi, hukuki ve ekonomik ayrıcalıklar edinmenin yanında Roma'nın adeta bir ödül olarak sunduğu vatandaşlık hakkına sahip oluyorlardı[79].

Roma vatandaşlığı almış Yunan kökenliler kendilerini "Romalı" olarak tanımlamak yerine "Yunan" olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir[80]. Hatta Roma'da muazzam bir politik kariyer edinmiş olan Nikaia'lı ünlü Cassius Dio dahi Nikaia'lı kimliğini ön planda tutmuş ve kendisinden Romalı olarak bahsetmemiştir[81]. O halde yerel elitlerin Romalı olma algısını

[77] Madsen 2005: 5 (yayımlanmamış konferans metni)
[78] Woolf 1994: 117
[79] Madsen 2006: 92
[80] Madsen 2006: 109
[81] Madsen 2006: 109,110

etnik bir kimlik olarak değil politik bir üst kimlik olarak yorumlamak mümkündür. Bunun aksi bir anlayışı Roma şehri çevresinde yaşayan İtalik halklarda görmekte ve Roma vatandaşlığı elde etmeleriyle birlikte kendilerini iki ayrı ulusal kimliğe sahip olarak görmüş oldukları bilinmektedir[82]. Cicero'da tüm İtalya'daki kentlerde yaşayan yerlileri, doğuştan ve vatandaşlık ile kazanılmış iki ulusal kimliğe sahip olduklarından bahsetmektedir[83]. Genç Pliny'de benzer bir görüş ileri sürmekte, Romalı kelimesinin bir kente ait olmaktan ziyade bir ulusa ait olma durumunu tanımladığından bahsetmektedir[84]. Bu tip bir anlayışı Roma şehri dışındaki bölge halklarında da görmeyi beklememek gerekir. Zira Cicero'nun da ele aldığı üzere Roma vatandaşı olmak ortak bir kökene sahip olmaktan ya da bunu doğuştan elde etmekten ziyade kökeni ne olursa olsun bir oluşumun parçası olma ve bir yapıya ait olma meselesidir[85]. Kökleri oldukça sağlam olan kültürel dinamiklere dayanan Küçük Asya halklarının yerel elitlerinin de vatandaşlık hakkına sahip olarak egemen olanın bir parçası olduklarını düşünmeleri de olası bir durumdur. Bu hakka sahip olmalarıyla refah düzeylerinin daha da yükselmesi, siyasi güç ve kariyer sahibi olma fırsatlarının doğması ve kendilerini Roma egemenliğine adamaları da doğru orantılıdır. Bununla birlikte sahip oldukları tüm bu ayrıcalıkların doğal bir getirisi olarak bir üst kimlik olarak bile olsa Romalılaşma süreci yaşamaları ile bulundukları kentlerin Roma'nın gözünde ayrıcalıklara kavuşmaları, zenginleşmeleri ve mimari ve kentsel anlamda sınıf atlamaları da aynı şekilde doğru orantılıdır.

Roma'nın gelişmişliğini, etkili savaş stratejilerini, yüksek teknolojisini ve ekonomik gücünü düşündüğümüzde Küçük Asya kentlerindeki yerel elitlerin bu yapının bir parçası olma isteklerini de daha iyi anlayabiliriz. Zira egemenliği altına aldığı bu topraklarda huzur ve barışı sağlamak isteyen Roma, yerel elitlere sunduğu imkanlarla da onlara bu kozmopolit yapının bir parçası olma fırsatının da kapılarını sonuna kadar açmıştır. Karşılıklı bu çıkar ilişkisi, egemen gücün bir parçası olmak isteyenlerin onlar gibi davranmaya başlamasını da beraberinde getirmiştir. Yerel elitlerin yaşam tarzlarını, giyim kuşamlarını, dillerini, dinlerini ve hatta isimlerini Roma'ya göre adapte etmeleri de tüm bu ilişkinin son derece doğal bir sonucudur[86]. Bu ilişkinin bir diğer yönü de yerel elitlerin sadece kentin aristokrat kesimini değil aynı zamanda yönetici sınıfını da oluşturmasıdır. Roma'nın Küçük Asya kentlerine, sahip oldukları idari geleneklerinden ötürü siyasi anlamda bir özerklik vermesi bu açıdan

[82] Madsen 2006: 110
[83] Madsen 2006: 110; Cicero'nun bu ifadesi için ayrıca bkz. Cic. leg. II. 2. 5.
[84] Madsen 2006: 111; Genç Pliny'nin bu ifadesi için bkz. Aristides, *To Rome:* 63
[85] Madsen 2006: 111
[86] Madsen 2006: 97

hiçbir değişimin yaşanmadığı anlamına gelmez. Kentlerde yaşayan daha alt kesim Roma egemenliği sırasında kültürlerini koruyabilmiş ve toprak ekip biçmek gibi günlük rutinlerine devam edebilmiş olmaları sebebiyle idari değişim onlar için büyük bir anlam taşımamıştır[87]. Fakat bir zamanlar krallara ait olan toprakların yerel elitlerin kontrolüne girmesine fırsat veren Roma'nın Romanizasyon anlamında bu tek odaklı yaklaşımı zamanla idari sistemde o köklü demokratik yapının ortadan kalkmasına ve *demos* içerisinde oy verme hakkının sadece Roma vatandaşlığı almış elit kesimin sahip olduğu bir hakka dönüşmesine neden olmuştur[88]. Bu elit kesim elde ettikleri ayrıcalıklara karşılık Roma'nın taleplerini yerine getirmekteydi. Roma ile elitler arasındaki bu patron-müşteri ilişkisi kent içerisinde elitlerin para ve yiyecek yardımı yapma, resmi ve dini binaların inşasına sponsor olma ve resmi memurluk yürütmek gibi görevleri de yer almaktaydı[89]. Bu görev ve sorumluklarla birlikte kentlerin çehresini değiştirmeye, kentleşme ve mimarinin Romanizasyonun vitrini haline gelmesine ve refahın yükselmesine de vesile olmuştur. İdari anlayışta değişim yaşanmış olması ve elit kesimin tüm ayrıcalıkları eline almasına rağmen tüm bu gelişmeler eskiye dönük herhangi bir arayışın kent içerisinde yaşanmamasına, aksine *Pax Romana* anlayışının getirdiği huzur ve barışın yerel aristokrasinin kent içerisinde yaptıklarıyla sağlanmış olmasından dolayı mutluluk duyan insanların oluşmasına yol açmıştır[90]. Ayrıca kentlerde yapılan festivallere, bayramlara ve *Neokoros* ya da *Metropolis* gibi kent unvanları kazanılmasında yine başrolü üstlenen aristokrat kesim, bulundukları kentlerin zenginleşmesine de doğrudan katkıda bulunmuştur.

Tüm bu avantajlarıyla birlikte Küçük Asya kentlerinde bir yandan Romalılaşmaya olan meyil giderek artarken bir yandan da bu gelişmeleri olumsuz olarak değerlendiren ve Roma kültürünün karşısında yer alan fikirler de ortaya çıkmıştır. İ.S. 1. yüzyılın sonları ile İ.S. 3. yüzyılın başları arasında edebiyat, tarih ve felsefe gibi birçok konuda klasik anlayışa dönüşün görüldüğü ve Philostratos'un İkinci Sofistik Dönem olarak isimlendirdiği bu dönemin bazı Latin ve Yunan entelektüelleri, bu muhalif fikirlerin sahipleri olarak karşımıza çıkmaktadır[91]. Şüpheci yaklaşım ve Roma kültürüne olan ilgisizliğin geleneğini oluşturduğu bu dönemin Plutarkhos, Prusalı Dio, Philostratos gibi ünlü entelektüelleri çoğunlukla Romalı olma anlayışını benimseyen Yunan kökenli kişileri eleştirmektedirler[92]. Plutarkhos *Moralia* isimli eserinde Yunan elitleri zenginlik ve prestij amacıyla Roma dünyasına girmeye

[87] Aytaçlar 2009: 291
[88] Aytaçlar 2009: 289
[89] Aytaçlar 2009: 289
[90] Aytaçlar 2009: 290
[91] Swain 1996: 380-400; Madsen 2006: 65; ayrıca bkz. Philostr. *soph*. 481
[92] Madsen 2006: 64

çalışırken, Romalı siyasi elit kesimin kapısında bir müşteri gibi kendilerini küçük düşürdüklerinden bahsetmektedir[93]. Eserinin bir başka bölümünde ise bu tarz eleştirilerini Galatia ve Bithynia eyaletleri özelinde yapmakta, yerel elitlerin sosyal statüleri konusunda tatminkar olmadıklarından dolayı Roma idari anlayışı içerisinde kendilerine daha prestijli bir yer edinmeye çalıştıklarından söz etmektedir[94]. Ayrıca Roma egemenliği altında politika içerisinde yer alan yerel elitlerin para ve prestij için memurluk ve valilik gibi görevler alıp atalarının topraklarını sahipsiz ve yalnız bıraktıklarına da vurgu yapmaktadır[95]. Plutarkhos'un bu eleştirilerinden yola çıkarak Roma ile Yunan elitler arasındaki bu çıkar ilişkisinin zamanla elitleri kariyer yapmak amacıyla şehirlerini terk etme konusunda cesaretlendirdiğini düşündüğünü ve böylelikle Roma etkisinin Yunan kentlerinde daha da artacağından endişe duyduğunu söylemek mümkündür[96].

Sofist entelektüellerin bir diğer eleştiri konusu ise kentlerin onursal unvanlar elde edebilmek amacıyla birbirleriyle yarış içerisinde olmalarıdır. Prusalı Dio Bithynia kentleri olan Nikaia ve Nikomedia arasındaki, Aelius Aristides ise Asia kentleri Ephesos, Smyrna ve Pergamon arasındaki onursal unvan yarışının gereksiz bir düşmanlık yarattığına ve bu unvanlara sahip olarak daha özgür olmadıklarına vurgu yapmışlardır[97]. Hatta Prusalı Dio daha da ileri giderek Roma'nın bu rekabetten dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıklardan faydalandığını ve bu çekişmeleri eyaletleri ve kentleri kontrol altında tutmak amacı için araç olan kullandığını da iddia etmiştir[98]. Atinalı Flavios Philostratos ise tüm bu Roma idari sistemi ile yerel elitler arasındaki maddi ve siyasi çıkarlara dayalı ilişkilere getirilen eleştirilere ek olarak elitlerin Romalı isimleri kullanmaya başlamasını da eleştirmiştir[99]. Vatandaşlık hakkı elde eden kişilerin imparatorun *nomen gentile*'sini alma geleneğine işaret ettiği bu eleştirisinde ona göre bu oldukça değersiz bir davranıştır[100]. Sofist yazarların Roma kültürü üzerine bu görüş ve eleştirileri sadece entelektüel kesim için değil, genel olarak Yunan kentlerindeki tüm elit kesime ve aynı zamanda eyaletlerdeki Roma kültürel kimliğine karşı bir tavır olduğunu söylemek mümkündür[101]. Edebiyat, sanat ve felsefe gibi alanlarda klasik anlayışa dönüşün

[93] Madsen 2006: 65, 66; ayrıca bkz. Plut. mor. 814 D.
[94] Madsen 2006: 66; ayrıca bkz. Plut. mor. 470 B-D
[95] Madsen 2006: 65; ayrıca bkz. Plut. mor. 814
[96] Madsen 2006: 66
[97] Madsen 2006: 68; Madsen 2005: 17 (yayımlanmamış konferans metni); ayrıca bkz. Dio Chrysostom *To the Nicomedians, on Concord with the Nicaeans* (or.38)
Madsen 2006: 68; Madsen 2005: 17 (yayımlanmamış konferans metni); ayrıca bkz. Dio Chrysostom *To the Nicomedians, on Concord with Nicaeans* (or. 38).
[99] Madsen 2006: 69; Madsen 2005: 17 (yayımlanmamış konferans metni)
[100] Madsen 2006: 69; Madsen 2005: 18 (yayımlanmamış konferans metni); ayrıca bkz. Philostr. *Apollonius* EP 72
[101] Swain 1996: 414

yaşandığı İkinci Sofistik Dönemin yazar ve entelektüellerinin Roma kültürünün kültürel bir katkı sağlamak yerine yozlaştırıcı ve maddiyata dayalı bir yaklaşım sergilediğini düşünmeleri, bölgesel ve tarihi anlamda sahip oldukları kültürel altyapı düşünüldüğünde pek de şaşırtıcı değildir. Yaptıkları eleştirilerle aristokrat kesimi Roma politikalarına karşı birleştirmeyi hedeflemiş olsalar dahi bu kesim içerisinde ve eyaletlerde Romalılaşmanın önüne geçememiş olmaları da Roma'nın uyguladığı politikanın başarısını gösteren bir işarettir.

Küçük Asya'nın Romalılaşma süreci oldukça girift bir yapıya sahiptir. Yüzyıllar boyunca birbirinden farklı birçok halkın ve medeniyetin bir arada yaşadığı Anadolu coğrafyası, özellikle Helenistik kültürün yaygın bir şekilde kabul görüp benimsenmesiyle birlikte çok daha sağlam bir kültürel altyapı edinmiştir. Dil, inanç, mimari, kentleşme, edebiyat gibi güçlü öğelere sahip bu kültürel altyapı, kendisiyle tanışan ve birçok araştırmacıya göre hayranlıkla bakan bir başka emperyalist gücün farklı bir politika izlemesini mecbur kılmıştır. Roma, ileri bir medeniyet anlayışına sahip Küçük Asya halklarına kendi idari yapılarını devam ettirme serbestliği vererek ve kentleri yol ağlarıyla birbirlerine bağlayarak en azından aristokrat ve elit tabakanın dikkatini çekebilmiştir. Kahraman kültüne aşina olan bu topluma imparator kültünü de tanıtarak zenginleşme ve güç sahibi olma konusunda bir başka yol daha göstermiştir. Yerel elitlerin ve Romalı idarecilerin karşılıklı faydaya dayalı bu alışverişleri, onlara Roma vatandaşlığı ve kentlere de *Neokoros* veya *Metropolis* gibi unvanlar kazandırmıştır. Tüm bunları göz önüne aldığımızda Roma, Küçük Asya üzerindeki Romanizasyon politikasını yerel elitleri bir nevi anahtar olarak kullanarak gerçekleştirmiştir. Çeşitli haklar, ayrıcalıklar, servet ve kariyer edinme fırsatlarına sahip olan yerel elitler ise Romalı isimleri alarak ve Roma tipi şehircilik ve mimari anlayışa kendi şehirlerinde hizmet ederek Romalılaşmaya da ön ayak olmuşlardır.

Tıpkı Helenleşme dönemi gibi Küçük Asya'nın Romalılaşması da bölgeden bölgeye ve kentten kente hem süreç hem de benimseme anlamında elbette ki farklılıklar göstermiştir. Kıyı kesimlere nazaran Anadolu'nun iç kesimlerinde ve dağlık bölgelerinde yaşayan halklar, Helenleşme sürecinden de bildiğimiz üzere bu tür kültürel değişimlere karşı daha katı bir tutum içerisine girmişlerdir. Bu bölgelerden bir tanesi de Roma döneminde eyalet olarak da bildiğimiz Thrak kökenli halkların yaşadığı Bithynia bölgesidir. Bölgenin en önemli şehirlerinden biri olan Nikaia kenti ise tarihsel açıdan hem Helenistik hem de Roma döneminde hareketli süreçlerden geçmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümleri Nikaia kentinin, arkeolojik bulguların ve antik kaynakların rehberliğinde Romalılaşma sürecine dair ipuçlarına yorumlamak üzerine devam edecektir. Nikaia'nın Romalılaşmasını

değerlendirmeden önce kentin Roma öncesi ve Roma dönemini bilmek oldukça faydalı olacaktır.

3. ROMA DÖNEMİNDE NIKAIA VE KENTİN ROMALILAŞMAYA DAİR İZLERİ

3.1. Nikaia Kentinin Helenistik ve Roma Dönemleri

Günümüzde Bursa şehrinin bir ilçesi olan İznik'in sınırları içerisinde yer alan antik Nikaia kenti Helenistik dönemden itibaren Osmanlı dönemine değin birçok medeniyetin izlerini taşıyan ve tarih sahnesinde her zaman önemli bir konuma sahip bir kent olmuştur. Kent coğrafi konum olarak antik çağlarda Askania Limne ismiyle bilinen, etrafı yüksek dağlarla çevrili İznik Gölü'nün doğu ucunda yer almaktadır[102]. Ünlü coğrafyacı Strabon kentin planından, birbirini kesen caddelerinden ve dört ana kapısından bahsetmektedir[103]. Birbirini kesen caddelerinden söz etmesiyle Nikaia kentinin ızgara planlı bir şehir düzenine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Başta bu özelliği olmak üzere kent planı ve kapıları günümüze dek izlerini koruyabilmiştir. Kent surlarının ise geç Roma döneminde daha geriye alındığı ve Strabon'un 16 stadion olarak verdiği 2.960 metrelik sur çevresinin 4.970 metreye genişlediği de bilinmektedir[104]. Antik dönem kent özelliklerine dair izleri hala görebildiğimiz modern İznik'in surlar içinde kalan merkezi, birçok medeniyete dair kültürel izler taşımasıyla adeta yaşayan bir höyük durumundadır.

Antik kaynaklar Nikaia'nın en eski isminin "bağı bahçesi bol" anlamına gelen *Helikore* olduğundan söz etmektedir[105]. Büyük İskender'in generallerinden olan Antigonos tarafından ele geçirilmesiyle kente *Antiogoneia* ismi verilmiş, Antigonos'un Ipsos savaşında ölmesinden bir süre sonra kral Lysimakhos tarafından ele geçirilmesiyle kentin adı kralın karısının ismine ithafen Nikaia olarak değiştirilmiştir[106]. Ancak tarihçi Memnon'un aktardıklarına göre ise Büyük İskender'in ordusunda Nikaia isimli göl kenarında kurulu bir kentten askerler bulunduğunu ve bu kentin ismini Dionysos tarafından tuzağa düşürülen ve tecavüze uğrayan bir periden geldiğini aktarmaktadır[107]. 5. yüzyılın ortalarında ise Bithynia bölgesindeki Thraklar Doidalos tarafından tek bir yönetim altında toplanmaya başlamış, kral Bias döneminde ise güçlü bir yerel krallık haline gelmiştir[108]. İ.Ö. 281 yılında Makedonya

[102] Şahin 2004: 3
[103] Şahin 2004: 3; Strabon 12.4.7
[104] Şahin 2004: 3; Strabon 12.4.7
[105] Şahin 2004: 5
[106] Şahin 2004: 6; ayrıca bkz. Strabon 12.4.7
[107] Şahin 2004: 4; Şahin 1987: 54
[108] Güçlü 2007: 8; ayrıca bkz. Strabon 12.4.2

kralı Lysimakhos ile Suriye kralı Seleukos arasındaki Kyropedion Savaşı'nda Bithynialılar Seleukos'un yanında yer almış ancak her iki kralın savaş sonrasında ölmesi üzerine oluşan siyasi boşluğu kullanan Zipoites Bithynia Krallığı'nı ilan etmiştir[109]. Nikaia kenti ise kral Zipoites'in oğlu I. Nikomedes döneminde Bithynia Krallığı'na bağlanmış ve krallığın en önemli kentlerinden biri olmuştur[110].

Bithynia kralları I. Prusias ile IV. Nikomedes dönemleri arasında Roma ile kimi zaman ittifak içerisinde olmuşlar kimi zamansa Roma'nın karşısında yer almışlardır. Kendilerine rakip olarak gördükleri Pergamon ve Kappadokia gibi diğer krallıklara karşı Batı Anadolu'daki Yunan kent devletleriyle sürekli ilişki ve ittifak halinde olmuşlardır. Bithynia kralı Ziaelas'ın Kos şehrinin meclisine yazdığı mektupta da önemli bir ittifak ilişkisi göze çarpmaktadır:

> *"Bithynia kralı Ziaēlas Kos danışma ve halk meclislerini selamlar.*
> *Sizin tarafınızdan gönderilen Diogitos, Aristolokhos ve Theudotos; Asklepios'a inşa edilen tapınak için size dokunulmazlık verilmesini ve (dahası) bundan başka babamız Nikomedes'in halkınıza dostça yaptığı gibi kentinize dostluk gösterilmesini talep ettiler. Biz ününe karşı az olmayacak şekilde bu, bize gelen Helenlerin tümüne ihtimam gösteriyoruz. Sizin vatanımızla başlayan tanışıklığınız vesilesiyle halkınıza karşı dost ve müttefikimiz olan kral Ptolemaios aracılığıyla size karşı olan şeylerin dostça düzenlenmesi için bunun yanında sizin tarafınızdan gönderilen kişiler de bize karşı taşıdığınız iyi niyeti büyük bir onur severlikle tam olarak ifade ettikleri için babamızın birçok dostları için pek çok şeyi çok özen göstererek özellikle yerine getiriyoruz..."*[111]

Yazıtın orijinal dili Grekçedir. Trak kökenli bir halk olan Bithynialıların, Anadolu'da Helen kültürünün en önemli öğelerinden olan Yunan alfabesini kullandıkları bilinmektedir. Bu yazıtla birlikte aynı zamanda Yunan kavimleri ile özellikle kral Ziaelas döneminde barışçıl bir politika yürüttüklerini de görmekteyiz. Ayrıca bunu Kosluların isteklerine karşılık tüm Helen halklarına ihtimam gösterdiklerini belirtmeleriyle ve büyük çapta ayrıcalıklar tanımalarıyla da anlıyoruz. Bithynia Krallığı'nın, döneminin rakip oldukları krallıklarına karşı Anadolu'daki Helen kolonilerine ihtimam göstermelerinin, hem politik bir hamle olarak müttefik kazanmak olduğunu hem de kültürel açıdan birçok ortak nokta taşıdıkları Helenlere

[109] Şahin 2004: 6, 7; Güçlü 2007: 8
[110] Güçlü 2007: 9
[111] Orijinal metin ve çeviri için bkz. Güçlü 2007: 28; ayrıca bkz. TAMIV, nr.1

karşı geçmişten gelen bir hoşgörüye sahip olduklarını söylemek mümkündür. Benzer bir ilişkiye dair başka bir mektup ise Phokia ve Tenedos kentleri ile bir Bithynia kenti olan Kalkhedon arasında geçmektedir:

"Phokaialıların (kararı)

Danışma ve halk meclisleri tarafından alınan karar. Mademki Kalkedonlular, atalarımızın zamanında bile şehrimize dost ve iyi niyetli olmuştur ve bize elçileri Antikrates ve Demylos ile bir halk kararı göndermişlerdir (ve...) ve bizi kahin Apollon'un verdiği kehanetlerden haberdar ediyorlar ve mademki, bu (kehanetlerde) Kalkedonluların Apollon şehrine sahip çıkıyor ve tüm insanlar için kutsal ve dokunulmaz olduğunu söylüyor ve (onlar) bizi, Tanrının şerefini, bize yakışır bir şekilde çoğaltmaya, Kalkedonların şehrini, tanrının kehanetlerine uygun, kutsal ve dokunulmaz olarak tanımaya çağırıyor ve mademki elçiler de encümen ve halkın önüne çıkıp, halk kararında yazılanlara uygun konuşmuşlardır; o halde hayırlı uğurlu olması dileği ile Phokaia halkının ve Kalkedonların selameti için danışma ve halk meclisleri karar vermelidirler. Kalkhedonlar bildirmelidir ki; "Phokaia halkı şehirlerini kutsal ve dokunulmaz olarak tanıyor ve onu Tanrı'ya karşı olan dindarlığından ki bu bizde atalarımızın zamanından beri süregelir ve Kalkhedonlara karşı olan iyi niyet ve dostluktan, bizim, Tanrının şerefini arttırmak isteğimizden dolayı, Tanrının kehanetlerine istinaden, bu dereceye yükseltiyor."elçilere, yasalarda öngörülen misafir hediyelerini versinler.[112]*"*

"Tenedosluların kararı

*Danışma ve halk meclisleri karar verdi. Encümen meclisi üyelerin*in *dilekçesi üzerine; Madem ki Kalkhedon halkı, eski zamanlardan beri Tenedos halkının dostları, itimat edilen arkadaşları ve müttefikleridir, ve bize bir halk kararı ve elçi Demylos'u göndererek bize bildirmişlerdir ki, Apollon'un kehanetlerinde söylendiği gibi, Kalkhedonların şehrini onların olduğu ve tüm insanlar için kutsal ve dokunulmaz olduğunu, Kalkhedonların bizim halkımızı, onlarla birlikte Tanrının şerefini çoğaltmaya ve Kalkhedonların şehrini, Tanrının kehanetlerine göre kutsal ve dokunulmaz*

[112] Orijinal metin ve çeviri için bkz. Güçlü 2007: 30; ayrıca bkz. I. v. Kalchedon, nr.5

olarak ilan etmeye çağırıyorlar, onlardan bize gönderdikleri elçinin halkın önüne çıkıp, halk kararında yazılanlara uygun olarak konuşmuş ve bu sırada hiçbir şekilde şeref için gayret ve azimde eksiklik göstermemiştir, danışma ve halk meclisleri iyi şans ve hayır için karar vermelidir…[113]"

Orijinal dili Grekçe olan bu metinlerde Kalkhedon ile Phokaia ve Tenedos arasındaki iyi niyet ve tanınma anlaşması yer almaktadır. Burada hem Phokaialıların hem de Tenedosluların vurgusuyla Kalkhedonluların, kendi atalarının zamanından bu yana süregeldiği gibi bir Yunan tanrısı olan Apollon'a karşı dindar oluşlarını ve Apollon kehanetlerini uygulayıp bu kehanetlere göre adım attıklarını anlıyoruz. Helen kültürünü atalarının zamanından bu yana devam ettiren bir halk için, başka bir halkın dokunulmazlık statüsünü tanımanın en önemli şartlarından birinin kendi tanrılarına hürmet edilmesi olduğu da net bir şekilde anlaşılabilmektedir. Bu metinler Roma öncesi Bithynia bölgesinin siyasi ve kültürel yönlerine dair önemli ipuçları vermektedir. Bithynia bölgesinde yazı dilinin Grekçe olması, Yunan tanrılarının ve kehanetlerinin benimsenmesi ve bu kültürel öğelerin kaynağı niteliğinde olan tüm Helen dünyasına ihtimam gösterilmesi, bölgenin Helenizasyon etkilerini siyasi, sosyal ve kültürel anlamda yaşadığını ortaya koymaktadır. Nikaia kenti ise böyle bir kültürel anlayışa sahip bir krallığın önemli bir kenti konumundaydı.

Bithynia kralı IV. Nikomedes tıpkı Pergamon kralı III. Attalos'un yaptığı gibi Bithynia Krallığı'nı Roma Devleti'ne vasiyet etmiştir[114]. Buna karşılık IV. Nikomedes'in oğlu Pontus kralı VI. Mithridates'ten yardım ister ve VI. Mithridates hiçbir engelle karşılaşmadan bir kahraman gibi karşılandığı Bithynia'ya girer[115]. Bu durum toprakları emperyalist bir güce bırakılmasından Bithynia halkının rahatsızlık duymaları ve bu güce baş kaldıran bir kralı kahraman olarak görmeleri açısından oldukça düşündürücüdür. Zira bu Roma egemenliğini hanedanın ve soyluların kabul ettiği noktada bölge halkının kabullenmediği ya da kabullenmek istemediği gibi bir yoruma oldukça açık bir durumdur. Aynı zamanda bölgenin önemli kentlerinden Nikaia'nın Romalılaşmasına dair yorumlar getirilirken de göz ardı edilmemesi gereken bir detay olduğunu da eklemek gerekir.

Roma ile Pontus kralı arasında geçen savaşların neticesinde Mithridates bölgeden mağlup olarak ayrılır ve kendisini mağlup eden Pompeius ise Pontus ve Bithynia topraklarını bir araya getirerek *Provincia Pontus et Bithynia* eyaletini kurar[116]. Mithridates ile yapılan

[113] Orijinal metin ve çeviri için bkz. Güçlü 2007: 30, 31; ayrıca bkz. I. v. Kalchedon, nr.5
[114] Şahin 2004: 7; Güçlü 2007: 16; ayrıca bkz. Liv. *Perioch*. 93
[115] Şahin 2004: 7; Güçlü 2007: 16
[116] Şahin 2004: 7; Güçlü 2007: 16

savaşlar sırasında, aralarında şair Parthenios'un da bulunduğu Nikaia halkından bazı kimselerin köle olarak Roma şehrine götürülmüş olması da kentin Romalılaşma evresini incelerken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli bilgidir[117]. Bölgenin bir Roma eyaleti haline gelmesinin ardından Pompeius, aralarında Nikaia'nın da bulunduğu birçok kente Yunanların demos adını verdikleri yerel yönetim sistemine yanına benzer şekilde boule adı verilen bir sistemi uygulamaya koyar[118]. Ayrıca Nikaia Bithynia eyaletinin 12 adet "*polis"* statüsündeki kentinden birisi ve aralarında kırsal arazisi en geniş olan kenti olarak da bilinmektedir[119]. Roma devletinin ünlü komutanı ve *dictator* olarak da bilinen Gaius Julius Caesar, Zile'deki zaferi sonrasında dönüş yolunda Nikaia'dan geçmiş ve kent, kendisine suikast yapma girişimiyle suçlanan Galatia kralı Deiotarus'un bizzat Caesar tarafından yargılanmasına sahne olmuştur[120]. Augustus döneminde ise kentin bir Tanrıça Roma ve Caesar tapınağı inşa etmesine izin verilmesinin ardından başlayan süreçte Nikaia kenti, imparator kültü ve sonrasında kazanacağı *"Neokoros"* unvanları ile daha da önem kazanmaya ve git gide bir Romalı kent olmaya başlamıştır[121]. Bu unvanların getirdiği prestij, bölgenin iki kenti arasında büyük bir rekabete dönüşmüş ve düşmanlığa kadar varabilen bu rekabet Septimius Severus ve Pescennius Niger arasındaki iktidar savaşında iki kentin farklı tarafları tutmasına kadar ileriye gitmiştir[122]. Savaşın galibi imparator Septimius Severus, Nikaia'nın Niger'in yanında yer alması sebebiyle kenti cezalandırarak tüm onursal yazıtlarını sildirmiştir[123]. Nikaia kentinin Romalılaşmaya yönelik bu önemli özelliklerine rağmen, imparator Hadrian döneminde *Panhellenia* bayramları için oluşturulan kent birliğine başvurduğu da bilinmektedir[124]. Bu birliğe girmenin şartı olarak soylarını Helen tanrı, kahraman ya da kolonistlere dayandırmaktı ve Nikaialılar bunu soylarını Dionysos'a, Herakles'e ve Theseus'a dayandırarak gerçekleştirmişlerdi[125]. Aynı anda imparator kültü anlayışı olan ve *neokoros* unvanları taşıyan bir kentin bu şekilde kökenlerini Helen olarak ispat etme isteğini Helen kültüründen kopmama olarak açıklamak basit olurdu. Zira bayramlar ve festivaller ile tıpkı kült unvanlarına sahip olduğunda sağladığı ekonomik gücü sağlayabilme fırsatı bir kent için oldukça önemliydi. Ayrıca Helen kültürüne karşı sempatisi olan imparator Hadrian'ın ve Roma'nın takdirini kazanmaya çalışmak için de bu tür bir

[117] Şahin 2004: 7
[118] Şahin 2004: 7
[119] Şahin 2004: 8
[120] Şahin 2004: 8; ayrıca bkz. Cic., *Letters to Atticus* 14.1.2
[121] Şahin 2004: 8; neokoros unvanına dair yazıt için bkz. Şahin 1978: 89
[122] Şahin 2004: 9; Güçlü 2007: 18, 19;
[123] Güçlü 2007: 19; ayrıca bkz. Cass. Dio: 74.8.4
[124] Şahin 2004: 10
[125] Şahin 2004: 10

birliktelik oldukça büyük bir fırsattı[126]. İmparator Hadrian'ın İ.S. 120'de yaşanan depremde ağır hasarlar alan Nikaia kentinin yeniden inşa edilmesine katkı sağlamasıyla da imparator ile kent arsındaki olumlu ilişkilerin de temeli atılmıştı. Hem antik kaynaklardan hem de kentin doğusunda yer alan Lefke Kapı üzerindeki Hadrian'a ithafen yazılmış olan yazıtlardan da kentin inşası ve Nikaia'nın Dionysos ve Herakles bağlantısı görülebilmektedir[127].

Nikaia, Helenleşme özelliklerini Grekçeyi kullanma ve Helen halklarının dini yapısını ve kültürünü aynı şekilde uygulamasıyla gösteren Bithynia Krallığı'nın önemli bir kentiydi. Krallığın idari anlamda da yerel krallıklara karşı Yunan kent devletleriyle yakın ilişkiler içerisinde olması da Thrak kökenli bir toplumun hemen hemen tümüyle Helen etkisi altında olduklarına dair önemli bir göstergedir. Böyle bir krallığın kenti olan Nikaia'nın da hem antik kaynaklardan hem de yazıtlardan bilindiği üzere soyunu Yunan tanrı ve kahramanlarına bağlıyor oluşu da krallığın genel anlayışıyla da örtüşmektedir. Tarih sahnesi içerisinde bu özelliklere sahip olan kent, Roma döneminde ise bölgenin önde gelen kentleri arasına girmişti. Bunu sağlayan en önemli sebepler arasında da sahip olduğu imparatorluk kültü tapınakları ve *neokoros* ve *metropolis* gibi unvanları yer almaktaydı. Tarihi olaylar bir kentin nasıl gelişim ve etkileşim halinde olduğunu gösteriyor olsa da, arkeolojik bulgular bu tarihi göstergelerin teyidi olabilecek şekilde bir önem arz etmektedir. Nikaia kentinin Romalılaşmasına dair antik kaynaklar ve tarih bazı bilgiler sunsa dahi arkeolojik bulguların verebileceği ipuçlarıyla sürece dair daha kapsamlı bir yorum getirilebilir.

3.2. Nikaia Kentinin Romalılaşmasına Dair Epigrafik Veriler

Antik kaynaklar Romalılaşma ile ilgili tarihi sürecin anlaşılması konusunda her ne kadar yardımcı olsalar da arkeolojik bulgular tüm bu sürecin teyit edilmesi ve daha geniş kapsamlı yorum getirilebilmesi açısından son derece önemlidir. Önceki bölümlerden yola çıkarak artık Küçük Asya'da yaşanan Romanizasyonun bir asimilasyon süreci olmadığı, hem kültürlerin karşılaşması hem de yolunun zenginlik ve prestijden geçtiği kazan-kazan mantığının yerel elitler ve Roma arasında yürütülen bir politika olduğu net olarak anlaşılmaktadır. İlk bölümde de değinildiği üzere "Romanizasyon" ve "Romalılaşma" ifadeleri kavramsal olarak aynı gibi görünse de öznel anlamda farklılıklar ifade etmektedir. Romanizasyon/Romalılaştırma konusu ele alındığında kentlerin Roma etkisiyle çehrelerinde ve idari boyutta yaşanan değişimlerinden söz edilmektedir. Romanizasyon politikası bir kentin en başta vitrinini ve saygınlığını etkilemiştir. Romalılaşmadan söz edildiğinde ise konu

[126] Şahin 2004: 10
[127] Şahin 2004: 10

kent düzeyinden kentli düzeyine doğru geçiş yaşamaktadır. Kentlilerin yaşadığı bu kültürel karşılaşımın onları ne denli etkilediği veya bu durumu ne denli benimsediklerini anlayabilmek ancak şahıslar üzerinden değerlendirmeye alınabilecek arkeolojik bulgular ile mümkün olabilmektedir. Bu bulgular içerisinde en başta çoğunlukla kent ve çevresindeki mimari öğeler, anıtlar, mezar stelleri, lahitler ve mil taşları gibi kalıntılar üzerinde karşılaştığımız yazıtlar gelmektedir. Yazıtlar üzerinde kullanılan dil, adı geçen yerel halktan kişinin ismi ya da isim tercihi, sosyal statüsü ve varsa kentin değişimi ve gelişimindeki katkıları gibi birçok bilgi yer almakta ve bu bilgiler Romalılaşma konusunda yorum getirilebilmesini sağlayan birincil kaynaklar olarak ele alınabilmektedir. Bu çalışmada da Nikaia kentinin Romalılaşma sürecine dair en fazla veri yazıtlar üzerinden elde edilmiştir. Kent içerisinde mimari ve anıtsal yapılar üzerinde ve kent çevresinde çoğunlukla mezar yapıları üzerinde yer alan yazıtlar ışığında Grekçe ve Latincenin kullanım düzeyi, sosyal statüye bağlı olarak kentlilerin ve kırsal kesimde yaşayanların isim tercihleri ve İmparatorluk kültü ve külte bağlı unvanlar ele alınarak Romalılaşmaya dair bir yorum getirilecektir. İmparatorluk kültü ve külte bağlı unvanlar her ne kadar kentin Romanizasyona bağlı olarak imajını ve vitrinini gösteren öğeler gibi görünüyor olsa da, imparatorluk tarafından yerleştirilen değil kentin bizzat başvurusu ve talebi doğrultusunda Roma tarafından hak tanınarak elde edilmesi sebebiyle Romalılaşma olgusuna daha yakın durmaktadır.

Romalılaşma konusu dâhilinde ele alınan Nikaia yazıtları konuyla ilgili fikir vermesi açısından birkaç örnekten oluşmaktadır. Çalışma tamamıyla yazıt incelemelerine dayalı olmadığı için herhangi bir katalog oluşturulmamıştır. Nikaia yazıtları tarihsel içerikli, onursal ithaf yazıtları, adak yazıtları ve mezar yazıtları olarak ele alınmış ve yazı diline, şahıs isimlerine ve külte ait olgulara dikkat edilmiştir.

Roma Küçük Asya'ya adımını atmasından itibaren bölgeye dair farklı bir politik yaklaşımı benimsemiştir. İmparator Augustus döneminde Grekçenin yaygın olduğu bu bölgede Latincenin bu dilin yerine kullanılması yerine birlikte kullanılması tercih edilmiştir[128]. Roma tarafından çift dilli yazıma bu dönemden en bilinen örnek olarak Ankara'da yer alan Augustus tapınağında görülen ve hem Yunan hem de Latin dilinde yazılmış olan *Res Gestae* yazıtı verilebilir. Ayrıca Roma'nın tüm Küçük Asya eyaletlerini birbirine bağladığı yollarının üzerlerine diktirdiği mil taşları da çift dilli yazıtların sıklıkla görüldüğü yapıtlardan bir tanesidir[129]. Bu şekilde bölgenin yaygın dilini kabul eden Roma,

[128] Madsen 2006: 106
[129] Madsen 2006: 106

egemenliğini göstermek adına da mil taşları üzerinde kendi diline de yer vermektedir. Nikaia'da çeşitli imparatorların döneminde yol yapım onarım yazıtlarının yer aldığı mil taşlarına dair örnekler bulunmaktadır:

> *"Nero Claudius, Tanrı Claudius'un oğlu, Germanicus Caesar'în torunu, Tiberius Caesar Augustus'un torununun oğlu, tanrı Augustus'un soyundan, Caesar Augustus Germanicus, pontifex maximus, hükümdarlığının dördüncü yılında, 3. kez konsul, Apameia'dan Nikaia'ya giden ve eskiliği nedeniyle bozulmuş olan yolu yeniledi ve tekrar yapımı için özel procuratoru Gaius Iulius Aquila'yı görevlendirdi."*[130]

> *"İmparator Caesar Tanrı Nerva'nın oğlu, Nerva Traianus Aristos, Augustus, Germanicus, Dacicus, Parthicus, pontifex maximus, 20 yıldır hükümdar, 13. kez imparator, 6. kez consul, vatanın babası, yolu zamanın neden olduğu eskimeden dolayı yeniden yaptırdı. Nikomedeia'dan 4 (mil)."*[131]

> *"İmparator Caesar [C. Iu]lius Verus [Maximinus] [Pius] Felix Aug(ustus) Nikaia'dan 6 mil"*[132]
>
> *"Uğurlu olsun!*
> *[Efendimiz] İmparator Ceasar G(aius) Aur(elius) Val(erius) [Dioc]letianus [Pius, Felix,] yenilmez Aug(ustus) ve[İmparator Caesar] M. Aur(elius) Val(erius) [Maximi]anus. [Nikaia'dan] [8] mil."*[133]

Verilen mil taşı örneklerinin ilk ikisinde Latince-Yunanca çift dil kullanımı, diğer iki örnekte ise Latincenin tek başına kullanımı göze çarpmaktadır. Bu şekilde Latincenin yerel dil ile ya da tek başına kullanılarak hem Yunan halkın ilgili yazıtı anlayabilmesi hem de bulundukları toprakların Roma'ya ait olduğunu ve Roma egemenliği altında olduklarının unutulmaması gibi bir politika izlenmiştir[134]. Yunan dili hemen hemen tüm yerel konularda konuşma ve yazma dili olarak yer almaya devam etmiş ve Latince asla Yunancanın yerini alamamış olsa da iletişim amacıyla yerel yönetimlerde yer alan elitler tarafından da öğrenilmiştir[135]. Nikaia'da örnek verilen mil taşlarının çift dilli ya da Latince olması da Romanizasyon süreci içerisindeki bir kentin kendi dilinin yanında egemen gücün diliyle ve

[130] Şahin 1979: 12b nr. 13
[131] Güçlü 2007: 41; ayrıca bkz. TAMIV, nr. 11
[132] Şahin 1979: 14b nr. 21
[133] Şahin 1979: 16b nr. 22
[134] Madsen 2006: 101
[135] Madsen 2006: 101, 102

dolayısıyla gücün bizzat kendisiyle tanışmış olduğu da görülebilmektedir. Mil taşları Latincenin Küçük Asya'daki yeri, imparatorluk tarafından kullanım şekli ve egemen gücün verdiği politik mesaj açısından birçok şey anlatmaktadır. Ancak yukarıda verilen Nero dönemi örneğinde de görüldüğü üzere yerli bir yöneticinin *tria nomina* taşıyor olması gibi Romalılaşmaya dair net işaretler veren örnekler de dikkat çekmektedir. Bithynia asıllı olan imparator Nero'nun ailesinin adını alarak Roma ismi taşıyan Gaius Julius Aquila imparator adına yol yapımını üstleniyor olan bir yerel elit olarak karşımıza çıkmaktadır[136]. Yerel elitlerin Romalılaşma süreci içerisinde Romalı ismi taşımayı tercih etmelerine dair yazıtlar güzel örnekler sunmaktadır.

Yerli halkın ve Roma'nın kültürel karşılaşım içerisinde oldukları dönemde yerel elitlerin sırasıyla *praenomen, nomen* ve *cognomen*' den oluşan *tria nomina* kullanmaları, imparatorluk dönemi boyunca artarak devam eden bir durum olmuştur[137]. Bu durumun Roma vatandaşlığı elde edilmesiyle doğrudan bir ilgisi bulunmaktadır. Vatandaşlık hakkı elde eden kişiler üç isim taşır ve ön isimleri ya da *gens* isimleri, elde ettikleri bu hakkı hangi imparator döneminde veya bölge valisi aracılığıyla aldığına dair fikir vermektedir[138]. Gaius Julius Aquila'nın yanı sıra Nikaia yazıtlarında sıkça rastlanılan *tria nomina* taşıyan bir diğer kişi ise Marcus Plancius Varus'tur.

> *"İmparator Vespasianus Caesar Augustus, ...tapınak ve armatör evini, ...armatörler, Proconsul Marcus Plancius Varus'un inşaata onay vermesinden sonra inşa ettiler, ……, proconsul (yapıları) vakfetti..."*[139]
>
> *"C. Cassius Chrestus'un ihtimamı ile yapılan (bu yapıyı), proconsul M. Plancius Varus İmparatorların yüce evine ve eyaletin başşehri (birinci) Nikaia'ya (adadı)."*[140]
>
> *"G(aius) Cassius Chrestus, dostu proconsul ve şehrin patronu M. Plancius Varus'u (onurlandırdı)."*[141]
>
> *"Ti. Claudius Quintianus, dostu, proconsul ve şehrin patronu M. Plancius Varus'u (onurlandırdı)."*[142]

[136] Şahin 1979: 12b
[137] Madsen 2006: 103
[138] Dönmez-Öztürk 2013: 288
[139] Güçlü 2007: 35; ayrıca bkz. TAMIV, nr. 22
[140] Şahin 1979: 20a nr. 25
[141] Şahin 1979: 48a nr. 51
[142] Şahin 1979: 48b nr. 52

Marcus Plancius Varus'un Latium bölgesinin Atina şehrinden Perge kentine göç eden İtalik kökenli zengin bir aileye mensup olduğu ve Bithynia-Pontus eyaletinde prokonsüllük görevinde bulunduğu bilinmektedir[143]. Kent içerisindeki onurlandırma, inşaat, ithaf yazıtlarında sıkça adı geçmesi, Nikaia kenti için önemli bir figür olduğunu göstermektedir. Örnek verilen yazıtlarda kendisiyle birlikte *tria nomina* taşıyan ve Nikaia için önemli bir figür olan C. Cassius Chrestus ismine de rastlanmaktadır. Chrestus imparator Vespasianus döneminde Nikaia kentinde imparatorluk kültü ile ilgili çalışmalarda yer almış hatta kültün yüksek rahibi unvanına da sahip olmuştur[144]. Chrestus'un isminin onurlandırma ve yapı inşasına dair yazıtlarda prokonsül M. Plancius Varus ile birlikte görülüyor olması oldukça önemlidir. Varus, Roma'nın çoğunlukla Lykia ve Pamphylia bölgelerinde uyguladığı Romanizasyon politikalarından biri olan İtalik halkları bölgeye yerleştirme hareketi içerisinde yer alan bir aileden gelmekteydi. Chrestus ise kökeni bilinmemekle birlikte muhtemelen Nikaia kökenli zengin bir aileden gelmekte ve imparatorluk kültü içerisinde görev alan önemli bir figür konumundaydı. Chrestus'un Varus ile iyi ilişkiler içerisinde olduğu hatta dost oldukları yazıtlardan da anlaşılabilmektedir. Bu, yerel elitlerden bir kimsenin Roma yöneticisi ile kurduğu bağlar neticesinde kent içerisinde yüksek bir mevkiye ulaşması ve taşıdığı *tria nomina*dan da anlaşılacağı üzere muhtemelen bu ilişki doğrultusunda Roma vatandaşlığı elde etmiş olması ile Romalılaşma süreci yaşamalarına dair oldukça önemli bir örnektir.

Nikaia'da Roma İmparatorluğu döneminde Thrak kökenli isimlerin kullanımına devam edildiğine dair de belgeler mevcuttur. Nikaia kentinden ele geçen ve liste halinde isimlerin yer aldığı bir yazıtta Yunan ve Romalı isimlerinin yanında Thrak kökenli "*Diliporis*", "*Rhaikosos*", "*Sallous*" ve "*Ziailas*" isimlerine de rastlanmıştır[145]. *Diliporis* ismi haricinde diğer isimlerin kent merkezi dışında yaşayan orta sınıf ya da alt sınıftan kimseler olmalıdır[146]. *Diliporis* ismi ise bu yazıtın dışında ilginç bir şekilde bir mezar steline (Akçakaya/Geyve) ait yazıt üzerinde de yer almaktadır[147]. Roma döneminde büyük boyutta bir mezar steli üzerinde Thrak kökenli bir ismin yer alıyor olması, varlıklı bir kişi olarak Thrak ismi taşıması açısından her ne kadar istisnai bir durum olsa da oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra Nikaia kent çevresinden elde edilen ve toprak sahipleri ve onların *oikonomos*larına (çiftlik idarecisi) ait mezar stelleri üzerinde görülen isimlerin, Yunan kökenli Euangelos ve Antipatris isimleri dışında tümüyle Roma *tria nomina* ismi taşıdıkları hatta bir

[143] Şahin 1979: 20a, 20b
[144] Madsen 2006: 76
[145] Corsten 2006: 86
[146] Corsten 2006: 86
[147] Corsten 2006: 86

oikonomos'un da *tria nomina* ismine sahip olduğu görülmüştür[148]. Nikaia kenti çevresindeki topraklar, tüm Bithynia'da olduğu gibi eskiden beri bu bölgede yaşayan ailelere aitti[149]. Bu ailelerin birçoğu İ. Ö. 3. yüzyıl ile Roma imparatorluk dönemi arasında muhtemelen toprak sahipliği ile ilgili radikal değişimlerden ve bu değişimlerin getirdiği ekonomik ayrıcalıklardan faydalanarak zenginleşmişlerdi[150]. Ancak Bithynia bölgesindeki toprak sahiplerinin, bu değişimi Roma imparatorluk döneminde ivme kaybetmeden yaşamaya devam ettiğini söylemek doğru bir yaklaşım olmayabilir. Tarihe dönüp bakıldığında Roma'nın Bithynia Krallığı'na karşı baskıcı tutumu, Bithynialı birçok kişinin köle olarak Roma'ya götürülmesi ve Roma ile savaşan kral IV. Mithridates'e Bithynia halkının destek vermesi gibi, yerel halkın Roma egemenliğine karşı muhalif tutum sergilemesi ve Roma'nın da Bithynia halkına olumlu bir yaklaşım sergilememesi için çok fazla sebebin olduğu söylenebilir. Krallığın ortadan kalkmasıyla birlikte bölgeye gelen Romalı ticaret adamlarının ve vergi tahsildarlarının krallıktan geriye kalanları adeta yağmalaması ile başlayan süreçte, İç Savaş'ın sona ermesinin akabininde Augustus dönemi ile birlikte yerel soylu ailelere ait topraklar yavaş yavaş Romalıların ellerine geçmiştir[151]. Bunun sonucu olarak da erken İmparatorluk dönemine ait yazıtlarda artık Thrak kökenli isimlere, toprak sahiplerine değil orta ya da alt sınıftan kimselere ait olarak rastlanmaktadır[152]. Nikaialı Anıt mezar sahibi *Diliporis* ise tüm bunların arasında belki de yaşanan gelişmelere direnebilmiş bir Thrak kökenli toprak sahibi olabilmesi açısından son derece ilginç ve önemli bir detaydır.

Roma dönemi Nikaia yazıtları, bölgenin dini yapısına ve kült anlayışına dair ve Romalılaşma ile ilgili yorum getirilmesine olanak sağlayan bilgiler de vermektedir. Roma dönemine tarihlenen Nikaia kenti adak yazıtları, bölgede yer alan dini inançlar, tapınım gören tanrılar ve adakta bulunan kişilere dair önemli ipuçları içermektedir:

> *"Hayırlı uğurlu olsun! Titus Iulius Trophimos (bu sunağı) Zeus Ouebreanos'a adadı."*[153]

> *"Hayırlı uğurlu olsun! 15. yılda Aurelius Trophimos patronlarının sonsuza kadar daim olmaları için Zeus Soter'e adadı."*[154]

[148] Corsten 2006: 86, 87
[149] Corsten 2006: 88
[150] Corsten 2008: 88
[151] Corsten 2008: 88
[152] Corsten 2008: 89
[153] Dönmez-Öztürk 2013: 287
[154] Dönmez-Öztürk 2013: 289

"12. yılda, Androkles oğlu Menestheus Zeus Bronton'a (bu adağı) dikti. Şükranla!"[155]

Verilen ilk yazıtta bahsi geçen tanrı Zeus, *Ouebreanos* adıyla bir *epitheton*'a sahip olarak görülmektedir. Bu ismin yerel bir tanrı veya yakın çevredeki bir yer ismine (*toponymos*) ait olabileceği de muhtemeldir[156]. Özellikle Zeus adına yapılan adaklarda *toponymos* isminin yer aldığı çok sayıda örnek bulunmaktadır[157]. Özellikle Bithynia bölgesinden, Okaenon bölge isminden gelen Zeus Okkonenos *epitheton*'unun iki adet adak yazıtı içerisinde geçtiği bilinmektedir[158]. Ayrıca yazıtta yer alan adak sahibinin *tria nomina* ismi taşımasından da Roma vatandaşı olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci yazıtta ise adak sahibi Trophimos'un Aurelius gens ismini taşımasından dolayı yazıtın İ.S. 212'den sonraya ait olabileceği düşünülmektedir[159]. Ayrıca burada tanrı Zeus, kıta Yunanistan'dan Anadolu'ya geçen ve koruyucu ve kurtarıcı anlamlarını taşıyan Soter *epitheton*'u ile anılmaktadır[160]. Hem Bithynia hem de Phrygia bölgesinde tanrı Zeus Soter ismiyle adak yazıtlarında sıklıkla karşılaşılmaktadır[161].

Nikaia çevresinden örnek verilen son yazıtta ise Phrygia bölgesinde Gök Tanrısı ve Fırtına Tanrısı olarak sıklıkla tapınım gören ve Phrygia çevresinde de yaygın olarak adak yazıtlarında karşılaşılan Zeus Bronton ismi yer almaktadır[162]. Yazıtın sonunda yer alan şükran ifadesi ise adak sahibini tanrı Zeus Bronton'dan dilediği şey konusunda tatmin edici bir sonuç elde ettiği de anlaşılmaktadır[163].

Nikaia çevresinden örnek olarak verilen bu adak yazıtı örnekleri, kent merkezi dışındaki kırsal bölgede Helenleşmenin etkisinin Roma döneminde dahi devam ettiği ve eskiden beri gelen, Helen tanrılarına çeşitli tanrı ya da bölge *epitheton*'ları ile tapınım geleneğinin sürdürüldüğü net bir şekilde görülmektedir. Bu duruma birinci yazıtta yer alan *tria nomina* ismine sahip adak sahibi de eklendiğinde, Roma vatandaşlığı elde ederek Romalı olmuş bir şahsın yerel tanrılara tapınıma devam ettiği ve böylece geçmişten gelen yerel inanç ve geleneklerini kaybetmeyerek, Roma vatandaşlığını statü kazanma konusunda bir fayda sağlamak amacıyla edindiği düşüncesi ortaya konulabilir. Böylelikle Nikaia'da

[155] Dönmez-Öztürk 2013: 290
[156] Dönmez-Öztürk 2013: 287
[157] Dönmez-Öztürk 2013: 287
[158] Dönmez-Öztürk 2013: 288
[159] Dönmez-Öztürk 2013: 289
[160] Dönmez-Öztürk 2013: 289
[161] Dönmez-Öztürk 2013: 289
[162] Dönmez-Öztürk 2013: 290
[163] Dönmez-Öztürk 2013: 290

Romalılaşmanın, kent merkezinde statü ve prestij odaklı bir gelişim gösterdiği sırada kırsal kesimde eskiye dair dini geleneklerin sürmesinden dolayı Roma'nın bu bölgelerde etkisinin ve kabul görmesinin oldukça düşük ölçekte görüldüğü söylenebilir. Kent merkezinde ise Romalılaşma konusunda dini gelenekler göz önüne alındığında oldukça önemli yenilikler yaşanmıştır. İmparator kültü ve *Neokoros* anlayışının Roma tarafından uygulamaya konması bir yana bizzat kent meclisinin ve ileri gelenlerin talebiyle uzun yıllar yürütülen bir dini gelenek olması da konu itibariyle oldukça önemlidir. İmparator Augustus döneminde Nikaia'da bir Caesar ve Roma Tapınağının bulunduğu ve imparator kültünün tüm Küçük Asya'daki ilk örneklerinden biri olduğu antik yazarlar tarafından konu edilmiştir[164]. Bunun yanı sıra Nikaia kenti içerisinde incelenen yazıtlarda da kentin imparatorluk kültüne ve neokoros unvanına dair bilgiler yer almaktadır:

> *"İmparator Caesar, Tanrı Traianus Parthicus'un oğlu, Tanrı Nerva'nın torunu, Traianus Hadrianus Augustus,1 yıldır hükümdar, Augustusların en dindar neokoru, Dionysos ve Herakles soyundan gelen, Bithynia ve Pontus'un birinci şehri, imparatorların ve kutsal senatosunun kararları uyarınca metropolis (sundu)."*[165]
>
> *"İmparator Caesar, Tanrı Traianus Parthicus'un oğlu, Tanrı Nerva'nın torunu, Traianus Hadrianus Augustus, 1 yıldır hükümdar, Augustus (kültünün) en dindar neokoru, Dionysos ve Herakles soyundan gelen, Bithynia ve Pontus'un birinci şehri, imparatorların ve kutsal senatosunun kararları uyarınca metropolis (sundu).*
>
> *Hayırla"*[166]
>
> *"Uğurlu olsun*
>
> *P.Fl. Severianus Demetrius'un oğlu Fl. Severianus Asklepidotus'u, hakkaniyetli ve en tanrısal İmparator M. Aur*(elius) [[[Antoninus]]] *Pius Augustus tarafından tanrıça Roma'nın rahipliği ve çiftenli(?) purpur ile onurlandırılmış (kişiyi), iki kez çarşı denetim memurluğu yapmış, hububat işlerini ve senato işlerinin mali memurluğunu yapmış, vatanına sadakatle elçilik yapmış, tanrı Antoninus'a (orduya erzak temini için) hizmet etmiş, teke-tek dövüş ve av oyunlarında mükemmel bir şekilde düzenlemiş, efendimiz İmparator* [[[Antoninus]]] *Augustus'a hizmet etmiş, en yüksek*

[164] Güçlü 2007: 17; ayrıca bkz. Cass. Dio. 51.20.6
[165] Şahin 1979: 26a nr. 29
[166] Şahin 1979: 28a nr. 30

memuriyeti, en Tanrısal İmparator Antoninus'un ve onun kutsal ordularının refakat ve eyaletteki konaklamaları sırasında, vatanın ün ve onuruna yakışır bir şekilde yapmış olan dostu, Gerusia yöneticisi Timetianus Polion'u (onurlandırdı)."[167]

Birinci ve ikinci örneklerde Nikaia kenti, Hadrianus'un imparator soyunu tanrı, kendisini de bir neokor; bir imparatorluk kültü koruyucusu hem de en dindarı olarak tanımlanmaktadır. Burada ayrıca Bithynia ve Pontus'un birinci şehri diyerek kendisine önem atfeder şekilde vurgu yapması, Nikaia'nın Roma ile iyi ilişkileri olması konusunda bölgedeki diğer şehirlerle bir rekabet içerisinde olduğunu hatırlatmaktadır. Neokor olması ve Dionysos ve Herakles soyundan gelmesi vurgularının bir arada olması ise oldukça önemlidir. Zira politik olarak Roma ile iyi ilişkilerin nişanesi açısından en dindar neokor vurgusu yapılırken, köken olarak da kendilerinin Helen tanrılarından kopmadıklarını da belirtmekte ve hem Roma hem de Helen kültürünü iç içe yaşayan önemli bir şehir olduklarını belirtmektedirler. Son örnekte ise onurlandırılan şahsa Tanrıça Roma tapınağının rahipliğinin verildiği ve bu unvanı veren imparatorun tanrısallığına vurgu yapıldığı görülmektedir. Nikaia kenti Romalılaşma anlamında kentin öteden beri var olan tanrılarının yanında Roma'nın getirdiği tanrı kültü ve imparatorluk kültünü de benimsemiş hatta kült ile ilgili verilen memurluklara ve kentin sahip olduğu tapınak koruyucusu anlamına gelen *Neokoros* unvanına oldukça büyük önem atfetmiştir. Bu anlayışın kent içerisinde önem arz etmiş olması, her ne kadar köklerini Yunan tanrı ve kahramanına dayandırıyor olsa da Nikaia kenti için Romalılaşmanın dini boyutta gerçekleşmiş olduğuna dair önemli bir göstergedir.

Bu bölümde örnek olarak verilen ve incelenen yazıtların ağırlıklı olarak Grekçe, bir kısmının Latince ve Latince-Grekçe çift dilli olduğu görülmüştür. Latincenin kullanımı Roma imparatorluğu ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir ancak Roma öncesi dönemde halkın ve siyasi yazışma dilinin Grekçe olduğu göz önüne alındığında, Grekçenin kullanımının Roma döneminde de Bithynia bölgesinde ağırlıklı olarak devam ettiği görülmektedir. Yine verilen örneklerden yola çıkarak, onurlandırma yazıtlarının, imparatora yapılan atıf ve tanrılara yapılan adak yazıtlarının tamamının Grekçe olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında mil taşlarının ve yol onarımı yazıtlarının çok büyük bir bölümünün Latince, ve Latince-Grekçe olduğu görülmektedir. Romalılaşma kavramı altında bu yazıtlar incelendiğinde şehir yöneticilerinin imparatoru, senatoyu ya da halkın imparatoru veya kendi yöneticilerini ve memurlarını onurlandırırken kendi dillerinden vazgeçmedikleri söylenebilir. Ancak mil taşı

[167] Şahin 1979: 62a, 62b nr. 60

ve yol onarım gibi direk imparatordan gelen bir lütfun yol üzerinde görünebilmesi de göz önüne alındığında, yazıtların Latince ya da çift dilli olarak yazılmış olması anlamlandırılabilir. Yani, şehir içerisinde Grekçe kullanım yoğun bir şekilde varlığını sürdürebilmekteyken, Roma'nın kendi varlığını hissettirmek istediği durumlarda yazı Latinceye dönebilmektedir. Yol yapımına oldukça önem veren, yol bağlantılarıyla Anadolu'daki birçok şehri birbirine bağlayan ve ticaretin şehirlerde artıp şehirlerin zenginleşmesini sağlayan Roma, kendi anlayışına ve siyasi hamlelerine uygun olarak mil taşlarında ve yol yapımını konu alan yazıtlarında Latinceyi kullanarak varlığını hissettirmiştir. Ancak bölgedeki sosyal yaşam ve kamusal alan içerisinde göze çarpan, onurlandırma, adak, atıf ve mezar steli örneklerindeki gibi dil kullanımının Grekçe oluşudur. Romalılaşma olgusunun dil öğesini ele aldığımızda bu durum, özellikle Bithynia bölgesi şehirleri için dil kullanımında Latincenin günlük hayatın içerisine ve kamusal alana çok da giremediğini göstermektedir.

Diğer yandan yazıtlar içerisinde çoğunlukla imparatorların yaşarken ya da öldükten sonra tanrısallaştırıldıklarını net olarak görmekteyiz. İmparator Augustus'un Julius Caesar adına yaptırdığı tapınakla birlikte, başlattığı propagandanın bir ürünü olan ve Hristiyanlığın Roma'nın resmi dini olmasına dek süren imparator kültünün, kaynaktaki örnekler ışığında açıkça benimsendiğini görmek mümkündür. Bu benimsemeyi şöyle ele almak gerekir; Anadolu'nun Helenistik dönem halkları ve krallıkları Helen kültürü içerisinde Helen tanrılarına, insan-tanrı figürlerine, kahraman kültlerine oldukça aşinaydılar. İmparatorluk kültü ise tanrılaştırılan İskender'in, Akhilleus'un, Herakles'in yer aldığı, Apollon kehanetlerine bağlılığın bulunduğu ve şehirlerin kurtarıcı tanrılarının yer aldığı bir inanç kültürünün içerisine girmişti. Dolayısıyla kültün yabancılama ya da yadırganma yaşamadan kabul görmesi de oldukça doğal bir durumdur. Nikaia'da imparator Hadrianus'a ithafen yazılan yazıtta da görüldüğü gibi şehir, hem neokoros ünvanı ile övünmekte hem de soyunu Dionysos'a ve kahraman kültü olarak Herakles'e dayandırmaktan çekinmemekte, dahası tüm bunları bir arada tutarak ne kadar dindar olduklarına da vurgu yapmaktadır. Her ne kadar İmparatorluk kültünün bu bölgede kabul görmesi, ayrı bir kültürün getirisi olarak ve bir Romalılaşma emaresi olarak kabul edilse de bu kültün kabul gördüğü bölgedeki kadim kült anlayışlarını da unutmamak gerekir. Nikaia kent çevresinden ele geçen ve Helen kültürünün etkisinin görüldüğü adak yazıtlarında da hala devam eden tanrı Zeus'a epithetonları ile birlikte tapınım geleneği de, Roma döneminde kent dışında kadim kült geleneklerinin devam ettirildiğine dair önemli bir kanıt niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında kent içerisinde

görülen dini anlamda Romalılaşmanın aslında yerli halka yeterince sirayet etmediği de anlaşılmaktadır.

Bunların yanı sıra yazıtlarda adı geçen şahısların isimleri de Romalılaşma açısından önemli bir değerlendirme konusudur. Roma tarzında tria nomina taşıyan şahısların kentin idari yapısında yüksek memuriyet görevinde bulunduğu ya da toprak sahibi zengin kesimden olduğu görülmektedir. Toprak sahibi tria nomina isimli şahısların Bithynia Krallığı'nın sona ermesiyle birlikte bölgenin kadim ailelerinden topraklar alarak zenginleşmiş oldukları bir yana, kentin idaresinde görevli ve kamusal anlamda sorumlulukları olan şahısların bu isimleri, Romalı yöneticiler ile yürüttükleri olumlu ilişkilerden dolayı sahip oldukları Roma vatandaşlığı vesilesiyle edindikleri de bilinmektedir. Öte yandan orta ve alt sınıftan şahısların isimlerinin Yunan ve hatta Thrak kökenli olması da oldukça dikkat çekicidir. Bu bilgilerden hareketle bir kez daha Nikaia'da Romalılaşmanın yerel elitler üzerinden hem şahıs hem de kent özelinde gerçekleştiğini ancak halkın orta ve alt kesiminden kişilerin Romalı olma düşüncesini pek de benimsemediklerini hatta aslında Romalılaşmanın zengin ve elit kesime ait bir ayrıcalık olabileceğini de söylemek mümkündür.

3.3. Nikaia Kentinin Romalılaşmasına Dair Arkeolojik Veriler

Her ne kadar Nikaia'da Romalılaşma izlerinin en geniş örneklerini yazıtlarda görebiliyor olsak da, epigrafik kalıntıların yanında arkeolojik kalıntılarında incelenmesi gerekmektedir. Romalılaşma kavramının yaşanan değişimi kişi özelinde değerlendirmesinden dolayı bu konuda incelenmesi gereken önemli kalıntılar arasında mezar yapıları da yer almaktadır. Antik Nikaia'nın bilinen nekropol alanları içerisinde Roma dönemine işaret eden anıt mezarların, mezar stellerinin, lahitlerin ve mezar odalarının yer aldığı bilinmektedir. Bu mezar tiplerinden birçoğunun daha önceki dönemlerde de tercih edilen yapılar olabileceği düşünüldüğünde, nicelik olarak ele alındığı zaman Roma döneminde yaygın kullanımlarının bir Romalılaşma işareti olabileceği söylenebilir. Ancak Nikaia mezar yapıları arasında Romalılaşma konusunda en sağlıklı yorumları Değirmenkaya anıt mezarı üzerinden yapılabildiği görülmektedir. Mezar anıtı içerik olarak dönemin günlük yaşamına dair ipuçlarını nadir görülen sanatsal tarzı ile bir arada vermektedir.

Kentin Roma dönemi mimari yapıları, kentin çehresinde değişiklik yaşanmasına sebep olduğundan dolayı çoğunlukla bize Romanizasyona dair örnekler sunmaktadır. Ancak bazı yapılar incelendiğinde istisnai durumlarla karşılaşılabilmektedir. Bir kentte özellikle bir doğu eyaleti kentinde inşa edilen yapılar genellikle imparatorun, eyalet valisinin ya da kentin zengin elit kesiminin sponsorluklarıyla inşa edilmektedir. Nikaia Roma tiyatrosunun inşasına

dair Genç Pliny'nin mektupları, yapının inşasının bitmesi konusunda kent halkının da oldukça istekli olduğunu göstermektedir. Romalılaşma kavramında yerel halkın kentsel ve dini yaşamlarına dair değişiklikleri talep eder durumda olması, Nikaia Roma tiyatrosuna dair bu detayı daha yakından incelememize sebep olmuştur.

Bunun yanı sıra kentin mimari programı içerisinde yer alan tapınaklarda incelenmesi gereken bir diğer konudur. Romalılaşma kavramı rehberliğinde kentin imparatorluk kültüne dair tapınaklar esas inceleme alanını oluşturmaktadır. İmparator Augustus döneminde kente halkın da isteği üzerine bir Caesar ve Roma tapınağı inşa edildiğini antik kaynaklardan bilmekteyiz. Ne var ki günümüzde İznik sınırları içerisinde herhangi bir Roma tapınağı kalıntısına rastlanmamıştır. Bu noktada kent basımı sikkeler bizlere yardımcı olmaktadır. Her ne kadar sikkeler Roma devletinin önemli bir propaganda aracı olsa da arka yüzlerinde yer alan tasvirler bize o kent ile ilgili bazı ipuçları vermektedir. Nikaia kenti için de kent basımı sikkeler, kentin mimari programı açısından yorum yapabilmemize olanak sağlamaktadır. Burada kentin imparatorluk kültü tapınakları sikkeler rehberliğinde incelenerek Romalılaşmaya dair yorum getirilmeye çalışılacaktır. Daha önce Pessinus sikkeleri ışığında kentin Romalılaşmasına dair yapılan bir çalışma da, Nikaia sikkelerini yorumlayabilmemize yardımcı olacaktır.

Ayrıca kentin dört bir yanında yer alan ve bugün kapı olarak isimlendirilmelerine rağmen kent surlarıyla birleştirilmeden önce böyle bir işlevi olmayan tak formundaki yapılar da bir diğer inceleme konusudur. Yapılar üzerindeki onurlandırma yazıtlarında dolayı bu yapılar çalışma içerisinde 'Onur Takları' olarak ifade edilmiştir. Yazıtların verdiği bilgiler doğrultusunda tıpkı tiyatro gibi yerel elit sponsorluğunda dikilen anıtsal yapı özelliğinde olmaları da Romalılaşma konusu içerisinde değerlendirilmelerine karar verilmiştir.

3.3.1. Mezar Anıtları

Ovaya kurulmuş bir kent olan Nikaia'nın etrafını çevreleyen tepeler, coğrafi olarak kent için doğal bir nekropol alanı oluşturmuştur. Günümüzde kentin nekropol alanı henüz tam olarak açığa çıkarılmasa da yapılan araştırmalar ve ele geçen buluntular neticesinde kentin kuzeyi, doğusu ve güneyindeki bu tepelerin bir bölümü nekropol alanları olarak belirlenmiştir. Bu alanlar içerisinde yapılan araştırmalarda Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait mezar yapılarına rastlanmıştır. Özellikle Roma dönemine ait, tescillenen bu nekropol alanlarında anıt mezar, tonozlu mezar odaları ve lahit tipi mezar örnekleri açığa

çıkarılmıştır[168]. Tonozlu mezar odaları ve lahit tipi mezarların kullanımı Roma döneminde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Nikaia nekropol alanında bu mezar tiplerinin görülüyor olması, Romalılaşmaya dair yorum getirebilme açısından son derece önemlidir. Roma döneminde ayrıca anıt mezar geleneği de sürdürülmektedir. Nikaia kentinde Roma dönemi anıt mezarlar incelendiğinde, özellikle Değirmenkaya anıt mezarı içerik olarak Romalılaşma konusunda bazı fikirler öne sürmeye olanak vermektedir.

3.3.1.1. Tonozlu Mezar Odaları

Ölüler için yer altı mezar odaları yapma geleneği Antik Mısır'a kadar gitmektedir. İ.Ö. 3200 yılına tarihlendirilen en erken örneklerine Abydos'ta rastladığımız ve yüksek rütbeli memurlar ve firavun hanedanına mensup kişiler için yapılan yer altı mezar odaları, muhtemelen kültürel etkileşim aracılığıyla Helenistik ve Roma dönemlerinde de benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır[169]. Birçok farklı tipteki mezar odaları içerisinde tonozlu mezar odaları Roma dönemine ait bir mezar yapısı stilidir. Roma döneminde yaygınlaşan mimari bir teknik olan tonoz anıtsal kamu yapılarında ve konut mimarisinde kullanıldığı gibi yer altı mezar yapılarında da görülebilmektedir. Anadolu'da tonozlu mezar yapılarına Roma dönemi itibariyle ilk olarak Kilikya bölgesinde rastlanmakta hatta Roma öncesinde Anadolu'da görülmediklerinden dolayı bu tip mezarların Roma ölü gömme geleneği içerisinde değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir[170]. Roma döneminin devamında Bizans döneminde de tonozlu mezar odalarının örnekleri mevcuttur. Anadolu'da Roma dönemine özgü bu mezar mimarisinin tercih edilmiş olması, Roma'ya ait bir trendin bireyler özelinde kabul görmesi açısından Romalılaşma kavramı içerisinde değerlendirmek mümkün görünmektedir.

İznik kentinin kuzey ve doğu nekropollerinin yer aldığı arazilerde yapılan araştırmalar ve çoğu zaman kaçak kazı ve inşaat faaliyetleri sebebiyle ortaya çıkmış tonozlu mezar yapıları yer almaktadır. Abdülvahap Tepesi Katırcıini Mevkii'nde ortaya çıkarılan mezar odaları arasında, kuzey-güney doğrultulu, üç adet odadan oluşan ve tonozları yıkılmış halde bir mezar odası keşfedilmiştir[171] (Resim 1). 18 m. x 8,5 m. x 2,2 m. ölçülerindeki yapının duvarlarında taş harç kullanıldığı görülürken, tonoz yapısının ve duvarların üst kısmının tipik bir Roma kullanımı olarak tuğla-harç örgülü oldukları görülmüştür[172]. Yine aynı bölgede, bu mezar

[168] Ermiş 2011: 122-123.
[169] Çetinkaya 2011: 21.
[170] Eliüşük 2009: 86.
[171] Ermiş 2011: 124.
[172] Ermiş 2011: 124.

odasının güneyinde kaçak kazı sonucu tahrip edilmiş halde bulunan bir başka tonozlu mezar odası daha ortaya çıkarılmıştır (Resim 2). 4 m. uzunluğunda, 2,1 m. genişliğinde ve 60 cm yüksekliğinde olan yapının yan yana beşik tonozla örtülmüş iki odadan oluştuğu tespit edilmiş, tonozların parçalanmış halde ve odaların toprakla dolu olduğu görülmüştür[173]. Katırcıini Mevkii'nde yer alan bu iki tonozlu mezar odası tahrip edilmiş olmalarından dolayı nasıl bir düzen içerisinde oldukları net olarak belirlenememekle birlikte, bu yapıların yan yana üç mezar odası ya da birbiriyle bağlantılı kompleks yapıya sahip bir aile mezarı olabileceği düşünülmektedir[174].

Mezar yapılarına bakarak mezar sahiplerinin sosyal ve ekonomik statüleri konusunda yorum yapabilmek mümkündür. Ekonomik ve sosyal açıdan daha alt statüde yer alan kimseler yakınlarını kiremit mezarlara ya da doğrudan toprağa gömerken, genellikle kent içerisinde statüsü daha yüksek ve varlıklı aileler ise kendilerine aile mezarı olması açısından çeşitli mezar odaları yaptırdıkları bilinmektedir[175]. İznik nekropol alanında görülen tonozlu mezar odaları tahribata uğradıklarından dolayı mezar sahibi kimselerin sosyal statülerini belirlemek zor olsa da, Romalılaşma kavramı bu noktada yorum getirmeye yardımcı olabilir. Çalışma içerisinde birçok defa dile getirildiği üzere Romalılaşmayı, çoğunlukla Roma yönetimi altında sosyal ve ekonomik statü ve siyasi kariyer elde etmeyi amaçlayan yerel elitlerin Romalı olmaya özgü davranış ve tercihleri ön plana çıkarmaktadır. Bir kentin mezar tipolojisi de devletin bizzat ele aldığı bir konu değil tamamen bireylerin tercihleri ve ekonomik güçleri doğrultusunda şekillenen bir olgudur. Dolayısıyla İznik nekropol alanı içerisinde ortaya çıkarılan tonozlu mezar odaları, bir ya da birden fazla ailenin Roma'ya özgü bir mezar mimarisi örneğini tercih ettiğini göstermekte, dahası mezar odalarının daha çok varlıklı ailelerin tercih ettiği mezar tipleri olması da Romalı trendlerine olan yaklaşımın genellikle kentin ekonomik ve sosyal anlamda yüksek statüdeki bireyler tarafından tercih edildiğine işaret etmektedir. Verilen tonozlu mezar örnekleri sayıca az olmasından kaynaklı olarak bu mezar tipinin yaygın olmadığı görüşü akla gelse de, İznik nekropol alanlarında yapılabilecek geniş çaplı kazı çalışmalarında yeni örneklerin gün yüzüne çıkabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

[173] Ermiş 2011: 124-125.
[174] Ermiş 2011: 126.
[175] Ermiş 2011: 125.

3.3.1.2. Lahitler

İznik nekropol alanlarında ortaya çıkarılan ve Roma döneminde yaygın olarak kullanılan bir diğer mezar tipi de lahitlerdir. Lahit tipi mezar geleneği antik çağda Mısır, Minos, Myken, Yunan, Etrüsk ve Roma medeniyetlerinde; pişmiş toprak, ahşap, granit, mermer gibi malzemelerden yapılmış örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır[176]. Roma döneminde lahit mezar anlayışının devamı ile birlikte özellikle İmparatorluk döneminde kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır[177]. Özellikle Roma İmparatorluğunda İ.S. 2. yüzyıldan itibaren kremasyondan inhumasyona geçişin görülmesiyle birlikte lahit kullanımında da artış görülmektedir[178]. Bu artış ile birlikte lahitlerin stillerinde de çeşitlilik görülmeye başlanmış ve bu çeşitlilik İ.S. 2. ve 4. yüzyıllar arasındaki dönemlerde lahitlerin form olarak sınıflandırılmasına ve kolaylıkla tarihlendirilmesine olanak sağlamıştır[179]. Ayrıca İmparatorluk dönemi lahitlerinde heykeltıraşlık örneği olarak ikonografi ve süslemeye daha detaylı bir şekilde yer verildiği göze çarpmaktadır[180].

İznik nekropol alanı içerisinde çoğunlukla kaçak kazılar ya da inşaat faaliyetleri sonucu kurtarma kazısı olarak yapılan çalışmalarda, çoğunlukla 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilen çok sayıda lahit ortaya çıkarılmıştır. Özellikle 1999 yılında İznik Müzesi tarafından Bayırdibi Mevkii'nde yapılan kurtarma kazılarında 5 adet lahit ortaya çıkarılarak sergilenmek üzere İznik Müzesi'ne götürülmüştür[181]. İznik'in doğu nekropol alanı civarında yer alan Kaymakköşkü bölgesinde 1998 ve 1999 yıllarında yapılan kurtarma kazılarında da yine 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilen lahitler ele geçmiştir[182]. Bu buluntuların yanı sıra İznik'te ele geçen ve İstanbul ve Bursa Arkeoloji Müzeleri ile İznik Müzesi'nde sergilenmekte olan, Roma dönemini işaret eden çeşitli form ve ikonografiye sahip pek çok lahit ve lahit parçaları da ortaya çıkarılmıştır[183]. Lahit tipi mezarların İznik bölgesinde yoğun olarak görülmesinin, Roma döneminin yaygın bir trendi olmasının yanı sıra hem Nikaia hem de Bithynia'nın genelinde mermer ve taş ocaklarının varlığından[184] dolayı yerel üretimin de kolay ve daha az masraflı olmasından kaynaklı olabileceği de düşünülebilir.

[176] Çetinkaya 2011: 25; Aydın 2013: 4-6.
[177] Akçay 2008: 22.
[178] Akçay 2008: 22.
[179] Roma dönemi lahitlerinin sınıflandırılması ve evreleri için bkz. Koch 2001: 25-46, 133.
[180] Fedak 1990: 179.
[181] Ermiş 2011: 124.
[182] Ermiş 2011: 124.
[183] Aydın 2013: 45-86.
[184] Akçay 2008: 24; Ermiş 2011: 122.

Lahit tipi mezarlar Roma'ya özgü bir kavram olmamakla birlikte özellikle İmparatorluk döneminde çeşitlendirilebilen ve evreler halinde incelenebilen kendine has form ve heykeltıraşlık üslubu ile ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Bu haliyle Roma tipi lahit mezarların yaygın olarak kullanımına Nikaia'da da rastlanmaktadır. Bu durum Roma'ya özgü olmadığı halde Roma üslubuyla yaygınlaşıp tercih edilen bir olgunun Romalılaşma kavramı içerisinde değerlendirilebileceğine dair bir işaret vermektedir. Özellikle Nikaia kentinde sıkça görülen sütunlu lahitlerin İ.S. 150-250 yılları arasında geniş bir kullanım gördüğü ve bu lahit grubunun yerel talep doğrultusunda Dokimeion mermeri ile birlikte yerel mermerden üretiminin yapıldığı da bilinmektedir[185]. Lahitler İmparatorluk döneminde sıkça görülmekle birlikte, ana malzemenin çıkarılıp şekil verilme ve tüm bezeme işçilikleriyle yapım süresi bir yılı bulan en zahmetli ve pahalı mezar tipleridir[186]. Dolayısıyla lahit tipi mezarları tercih eden ve talepte bulunan kişilerin zengin kesimden olduğunu da söylemek mümkündür. Bu mezar yapılarının Nikaia'da yaygın kullanımına paralel olarak, kentin zengin ve elit kesiminin bir Roma mezar türünü benimseyerek Romalılaşmaya dair ciddi bir emare gösterdiği yorumu da getirilebilir. Lahit mezarların yapımı konusunda kentte yer alan mermer ocaklarının yerel üretimde kullanılmış olması, konuya farklı bir bakış açısı kazandırabilir. Nitekim üretimi son derece maliyetli olmasıyla birlikte, lahit siparişi veren bir kişi işçilik maliyetine dahil olarak, farklı bir bölgenin mermerinden yapıldığı takdirde nakliye maliyetini de karşılaması gerekmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde Nikaia'nın Dokimeion mermeri kullanılan lahitlerinin, yerel üretim lahitlere göre çok daha pahalı olması muhtemeldir. 1950 yılında Nikaia'da ele geçen ve şu an İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan beyaz, küçük kristalli Dokimeion mermerinden yontulmuş kline kapaklı bir lahit ile (Resim 3) İznik Müzesi'nde yer alan girlandlı bir Dokimeion lahdi (Resim 4), Nikaia ithal lahitlerinin önemli örneklerindendir[187]. İthal mermer işi lahitlerle Nikaia yerel üretim lahitlerinin birlikte yer almaları, sadece zengin elit kesimin değil aynı zamanda yerel üretimin nispeten düşük maliyeti sebebiyle orta sınıf kesimden bazı kişilerin de lahit mezarlara ilgilerinin olduğu düşünülebilir. Bu düşünceye paralel olarak lahitlerin yaygın kullanımından ve elit kesimin yanı sıra orta sınıftan da Roma modasına uyarak Romalılaşma süreci yaşadıklarından da bahsedilebilir. Nikaia tipi lahitler, ithal ve yerel üretim olmaları ve yaygın kullanım görmeleri nedeniyle kentin Romalılaşması konusunda çok önemli ipuçları verebilen ve farklı bakış açıları kazandırabilen buluntulardır.

[185] Aydın 2013: 45.
[186] Koch 2001: 47.
[187] Aydın 2013: 55, 67.

3.3.1.3. Değirmenkaya Mezar Anıtı

Roma İmparatorluk döneminde lahitler ve mezar stelleri üzerinde yaygın olarak görülen portre büst geleneği, mezar yapıları üzerinde Romalılaşma kavramına dair izler görebilme açısından ele alınması gereken bir diğer konudur. Anadolu'daki örneklerin ilk ne zaman ortaya çıkmaya başladığı net olarak bilinmemekle birlikte özellikle Dağlık Kilikya ve Iconium bölgelerinde mezar anıtlarında büst uygulamalarının yaygın olarak görülmesi ve Nikaia kenti için de bu örneklere rastlanılabilinmesi, Roma'ya özgü bu geleneğin Anadolu'da geniş çaplı yayılım göstermesine işaret etmektedir[188]. Nikaia kentinde bu geleneğe dair önemli bir örnek de Değirmenkaya Mezar Anıtı'dır. Günümüzde İznik-Yenişehir yolu üzerinde, Derbent köyünün kuzeyinde kalan anıt, bir kaya üzerine işlenmiş 3 grup halinde kabartma şeklinde betimlerin yer aldığı, panolar içerisinde 14 adet erkek ve 1 adet kadına ait porte büstleri, ayakta halde görülen bir adet erkek betimini ve cepheden betimli bir kartal figürünü barındıran bir eserdir[189] (Resim 5,6). Mezar anıtı Roma'ya ait portre büst geleneği ve içerdiği betimler açısından Romalılaşmaya dair bazı fikirler vermektedir.

Değirmenkaya Anıtı, aile mezarlığını işaret eden Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait portre büst geleneğini, aile üyelerini ayrı ayrı panolar içerisinde yansıtan bir örnektir[190]. Bugün İznik'in tahmin edilen nekropol alanının dışında kalan bu anıtın kente hakim bir tepe üzerinde bulunuyor olması ve tabula içerisinde adak yazıtı içeriyor olması, bir mezar anıtı olabileceğine işaret etmektedir[191]. Tahminen bir nekropol alanı içerisinde yer almıyor olmasının yanı sıra anıtın bulunduğu tepenin verimli bir arazi olması ve Prusa ad Olympum yolu üzerinde yer alıyor olması da anıt üzerinde betimlenen aileye ait bölgede çiftlik evi gibi (Villa Urbana ya da Villa Rustica) bir özel mülkün var olabileceğine dair açık deliller sunmaktadır[192]. Anıt üzerinde, betimlenen aileye dair bazı ipuçları da görmek mümkündür. Roma Devleti'nin merkezinde portre büst betimli mezar anıtlarının genellikle azat edilen ve vatandaşlık hakkı elde eden kölelere ait olduğu sanılmaktadır. Fakat bu kişilere ait mezar anıtlarında görülen betimlerde aile fertleri arasında çocuklara da rastlanmakta; Değirmenkaya Anıtı'nda ise bu tarz bir betimleme görülmemektedir[193]. Dolayısıyla anıtta betimlenen ailenin azatlı kölelere ait bir aileyi betimlemesi oldukça düşük bir ihtimaldir. Hatta anıtın çevresinde

[188] Şahin 2016: 351.
[189] Şahin 2016: 344.
[190] Şahin 2016: 350.
[191] Şahin 2016: 352.
[192] Şahin 2016: 357.
[193] Şahin 2016: 352.

betimlenen aileye ait bir çiftlik evi olma ihtimalinden dolayı kentin elit kesiminden bir ailenin betimleniyor olması daha olası görünmektedir.

Portre büst geleneğinde anıt üzerinde görülen alınlığına Değirmenkaya Anıtı'nda da rastlanmakta ve bu anıtın hemen altındaki panoda bir kadın betimi yer almaktadır (Resim 7). Geleneğe göre alınlığın hemen altında betimlenen figürün aile için en saygıdeğer ferdi temsil etmesi, Değirmenkaya örneğinde betimlenen kadının ailenin en saygı duyulan kişisi olabileceğine ve bu ailenin anaerkil bir yapıya sahip olabileceğine dair fikir vermektedir[194]. 3 gruptan oluşan panolarda kadın figürünün dışında, figür ile aynı seviyedeki pano içerisinde yer alan erkek betiminin kadının kocası olduğu ve alt gruplarda yer alan figürlerin de ailenin diğer fertleri olan erişkin yaştaki çocukların betimleri olduğu anlaşılmaktadır[195] (Resim 8). Bu figürlerin üzerlerinde görülen kıyafet betimleri de tezin odak noktası ile ilgili önemli detaylardan bir tanesidir. Figürlerin aşınmaya maruz kalmalarından dolayı üzerlerindeki giysiler ile ilgili kesin bir kanaat getirmek zor olsa da büyük ihtimalle kıyafetlerin Yunan tipi chiton ve manto olduğu düşünülmektedir[196]. Nitekim bu kıyafetlerin Roma tarzında tunika ya da toga olabileceğine dair ihtimal, Yukarı İtalya'da görülen mezar sunakları ile Değirmenkaya Anıtı'ndaki erkek büstlerinin karşılaştırılması ile manto kenarı kıvrım organizasyonlarında görülen farklılıklardan dolayı oldukça zayıftır[197]. Dolayısıyla betimlerde görülen ve büyük olasılıkla Yunan tipi chiton ve manto olan kıyafet tercihlerinin, Roma geleneği olan bir portre büst mezar anıtında yer alması Romalılaşma kavramı açısından bakıldığında oldukça dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Araştırma konusu açısından önem arz eden bir diğer detay ise anıt üzerindeki kartal betimidir (Resim 8). Mezar anıtları üzerinde sıkça görülen kartal betimi bu anıt üzerinde kanatları yarı açık ve başı kadın figürüne dönük halde tasvir edilmiştir. Roma ölü kültü ve İmparatorluk kültünde kartal figürü, tanrıların arasına karışarak tanrılaştırılmayı (apotheosis) ifade eden bir semboldür[198]. Ölen kişinin öldükten sonra bir kartal, ateş veya bir ruh (genius) vasıtasıyla tanrıların arasına yükseltilerek tanrılaştırıldığına inanılmaktadır[199]. Değirmenkaya anıtı üzerinde de yer alan kartal figürü mezar sahiplerinin, özellikle de başının kendisine dönük olmasından dolayı aile lideri olarak tahmin edilen kadının tanrılaştırıldığı yahut tanrı-

[194] Şahin 2016: 352-353.
[195] Şahin 2016: 353.
[196] Şahin 2016: 354.
[197] Şahin 2016: 354; karşılaştırma için ayrıca bkz. Pflug 1989, 244 Kat. 222 Taf. 32.4 Taf. 52.1; Dexheimer 1998, 195 Kat. 32, 197 vd. Kat. 34-35.
[198] Şahin 2016: 355.
[199] Şahin 2016: 355.

kahraman benzeri bir ritüelin anıt üzerinde uygulandığını ortaya koymaktadır. Roma dönemi mezar anıtı geleneğinde görülen bu özellik Nikaia'da da karşımıza çıkmakta ve Romalılaşmaya dair bir diğer önemli kanıtı bizlere sunmaktadır.

Değirmenkaya Mezar Anıtı içerdiği detaylar bakımından, Nikaia kentinin Romalılaşmasına dair yorum getirilmesine katkı sağlamaktadır. Roma döneminin mezar trendleri arasında yer alan portre büst anlayışının önemli bir örneği olmasının yanı sıra, konumu ve içeriği açısından da birçok detaya sahiptir. Nikaia kentine uzak bir noktada ve verimli bir arazi üzerinde kente hakim bir noktada yer alıyor oluşu, anıtta betimlenen aileye ait civarda bir çiftlik evinin varlığını düşündürmektedir. Bunun yanı sıra anıt üzerinde yer alan kartal figürü tanrılaştırma sembolü olması açısından da betimlenen ailenin bu gelenek üzerine defnedildiğine dair bir kanıt sunmaktadır. Bu detaylar ailenin belki de bir Romalı yöneticiye veya İmparatora yakın[200] kentin zengin ileri gelenlerinden olabileceği muhtemeldir. Bu açıdan bakıldığında Romalılaşma izlerini bir kez daha kentin elit kesiminin Roma inancına ve trendlerine olan yatkınlığında görmekteyiz. Tüm bu detaylara karşıt olarak anıt üzerindeki figürlerin Yunan tipi kıyafetler ile tasvir ediliyor oluşu, bir yandan Roma'ya ait trendler benimsenirken diğer yandan da eskiye dair sosyal alışkanlıklardan vazgeçilmediği ve Romalılaşma sürecinin bu alanda etkili olamadığını düşündürmektedir. Nikaia kentinde Yunan tipi kıyafetlerle tasvir edilen büst örneklerine Değirmenkaya anıtı dışında lahitler üzerinde de rastlamak mümkündür[201].

Nikaia kentinde görülen mezar türleri içerisinde araştırma kapsamında incelenen tonozlu mezar odaları, lahitler ve Değirmenkaya Mezar Anıtı, kentin Romalılaşması konusunda yorum yapılmasına en çok yardımcı olan arkeolojik bulgulardır. Bu mezar tipleri incelendiğinde, Roma İmparatorluk Dönemi mezar trendlerine dair örnekler oldukları ve büyük olasılıkla kentin elit kesiminden kimselere ait olabileceği görülmektedir. Roma mimari anlayışında sıkça görülen tonozun Roma mezar mimarisinde kullanımına ve Roma tipi lahitlere Nikaia dahil Küçük Asya genelinde rastlanmasına karşın bir yandan da bu tip mezarların maliyeti oldukça yüksektir. Değirmenkaya Mezar Anıtı ise bulunduğu konumdan dolayı mezar sahibi aileye ait bir çiftlik evinin varlığını ve tanrılaştırma emaresi gösteren kartal betiminden dolayı bu ailenin kentin zengin elit kesiminden olduklarını düşündürmektedir. Kentte lahit örneklerinin tonozlu mezar odaları ve portre büst geleneği gösteren mezar anıtı örneklerinden daha fazla olması, lahit yapımında yerel üretimin sağladığı

[200] Şahin 2016: 358.
[201] Aydın 2013: 47 Kat. no: 1-2, 52 Kat. no: 15, 57 Kat. no: 21, 75 Kat no: 51, 82 Kat. no: 64.

avantaj ile maliyetin biraz daha düşmesinden dolayı kullanımının daha yaygın hale gelmesiyle açıklanabilir. Nikaia'da bu Roma tipi mezar yapısı örneklerinin elit kesim tarafından tercih ediliyor olabileceği düşüncesinin, bir kentte Romalılaşmaya dair izlerin kentin elit kesimi üzerinden görülebileceği savıyla paralel olduğu görülmektedir. Nikaia kenti mezar yapıları göz önüne alındığında Romalılaşma emareleri göstermekte ve Roma trendlerini benimsemeye gayet açık olan kentin elit kesiminin de Romalılaşma sürecinde ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.2. Mimari Yapılar

Roma Devleti'nin hakimiyet kurduğu bölgelerdeki kentlerde her zaman için mimari anlamda değişim ve yenilikler görülebilmektedir. Özellikle bu değişim ve yenilikler Roma'nın batı eyaletlerinde kentleşme programı dahilinde görülen kamusal ve idari amaçlı pek çok mimari yapı olarak kendini göstermektedir. Öte yandan doğu eyaletlerinde özellikle de Küçük Asya ve kıta Yunanistan'da önceden beri bu tarz yapıları içeren kentlerin varlığı söz konusudur. Dolayısıyla bu bölgede Roma'nın kentleşme ve mimari açıdan getirdiği yeniliklerin batı eyaletlerine kıyasla geniş çapta olduğu söylenemez. Ancak yine de bölgede etkisini arttırmasıyla birlikte Roma devleti, özellikle İmparatorluk Dönemi'nde imar faaliyetlerine önem vermiş ve hamam-gymnasium, su kemeri, amfitiyatro, kütüphane ve bazilika gibi yapıları kentlere kazandırmıştır. Bunun yanında podyum üzerinde yükselen tapınaklar ve kapalı mekan halini alan tiyatrolar gibi bilinen yapılar üzerinde de kendi mimari anlayışını yansıtmıştır. Bu inşa faaliyetleriyle birlikte kentlerin çehresinde bir değişim yaşanmakta ve bir Roma imajı kazanan kent böylelikle Romalılaştırılmaktaydı. Kent içerisinde Roma ile iyi ilişkiler halinde olan ve Roma'ya özgü trendleri benimseyen elitler ise kimi zaman bu inşa programlarına sponsor olmaktaydı. Ayrıca imparator kültü tapınaklarında olduğu gibi kentlerin isteği ve talebi doğrultusunda da Roma tipi yapıların inşası gerçekleşmekteydi. Öte yandan İmparator Hadrian döneminde doğu eyaletlerinde uygulanan imar faaliyetlerinde ekseriyetle Helenistik bir üslup yer almaktadır. Bu durumu Madsen, Roma'nın bölgedeki kentlere kendi mimari üslubunu kullanarak Roma'ya bağlı olduklarını hatırlatmaya artık gerek duymadığı şeklinde yorumlamıştır[202]. Her ne kadar böyle görünse de bu hareketin hem Romalı hem Helenistik bir anlayışa sahip bir imparator imajının bölge kentlerinde memnuniyetle karşılanarak Roma idaresine bağlılığın artmasına yönelik siyasi bir hamle olabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekir.

[202] Madsen 2006: 100.

Bir kentin Roma tipi ve stiline sahip mimari yapılar ile kentleşmeye dair değişim yaşama sürecini Romalılaştırma kavramı içerisinde değerlendirmek gerekir. Ancak, bu çalışma içerisinde de belirtildiği üzere mimari yapıların inşa sürecinde kent halkının talep ve isteğinin veya yerel elit kesimden bir sponsorluğun yer alması Romalılaşmaya olan eğilime dair işaretler vermektedir. Bundan dolayı çalışmanın konusuna istinaden Nikaia'da Romalılaşmayı mimari açıdan incelerken bu kıstaslar üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Nikaia kentinin Roma dönemine ait mimari yapılarının büyük bir çoğunluğu günümüze dek ulaşamamıştır. Kentte günümüzde kalıntılarını görebileceğimiz en önemli yapılardan biri imparator Trajan döneminde inşa edilen Roma Tiyatrosu'dur. Roma tarzı tiyatro yapısının tipik bir örneği olan yapı ile ilgili Genç Plinius'un yapının inşasına dair imparator Trajan'a yazmış olduğu mektup, tiyatronun kentin Romalılaşmasına dair ne gibi bir ipucu verebileceği konusunda aydınlatıcı bir kaynaktır. Bunun yanı sıra kentin imparator kültüne ve neokoros unvanına sahip olduğu bilinmektedir. Bu unvan ve kültün Roma'ya başvuru yoluyla elde dilerek kazanılması ve kült tapınağı inşa edilmesine izin verilmesi kent halkının bu yönde bir talebi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla imparator kültü tapınaklarını ele almak Romalılaşmaya dair yorum getirilmesine katkı sağlayacaktır. Ne var ki günümüzde kentte herhangi bir tapınak mimarisi kalıntılarına rastlanmamaktadır. Bu durum çalışmanın yönünü alternatif olabilecek arkeolojik bulgulara doğru çekmektedir. Nikaia basımı sikkelerin arka yüzlerinde kentin mimari yapı programı da dahil olmak üzere tapınak mimarisi ile ilgili tasvirler yer almaktadır. Bu sebepten dolayı kentin Romalılaşmasına işaret eden imparator kültüne dair işaretleri Nikaia basımı sikkeler üzerinde aramak ve bu doğrultuda yorum getirmek gerekmektedir. Son olarak da kentin dört bir yanında yer alan tak formunda inşa edilmiş yapılarda da, kentin Romalılaşmasına dair önemli ipuçları yer almaktadır.

3.3.2.1. Tiyatro

Roma tiyatroları, Yunan dünyasındaki örneklerin aksine mimari açıdan kapalı iç mekan görüntüsü vermekte ve Roma'nın bu doğrultudaki eğilimini yansıtmaktadır[203]. Yarım daire biçimli oturma sıralarıyla (cavea) sahne cephesinin (skene frons) yan kanatlar aracılığıyla birleştirilmesi ve kimi zaman tente kimi zamansa ahşap bir çatı ile örtülü olması da hem seyirci hem de oyuncuların dış dünya ile bağlantısının kesilmesinin sağlandığı anlaşılmaktadır[204]. Nikaia kentinin güneybatı köşesinde, gölden 400 metre kadar içeride yer

[203] Wheeler 2004: 111-112.
[204] Wheeler 2004: 111-112.

alan tiyatro yapısı, tipik Roma tiyatrosu özelliklerini göstermektedir[205] (Resim 9). Oturma alanı olarak 102 m. x 79 m.lik bir alanı kapsayan yapı düz zemine yapılan tonozlu altyapı üzerine inşa edilmiştir[206]. Yapı dört ana mekandan oluşan sahne binasına, üç sıra halinde ve 20 metre yüksekliği bulunan oturma bölümlerine sahiptir; bu bölümlerin yapının ilk inşa edilen bölümleri olduğu bilinmektedir[207].

Genç Plinius olarak da bilinen Caius Plinius Caecillus İ.S. 109-111 yılları arasında Bithynia eyaletinde valilik görevinde de bulunmuş bir edebiyat ve siyaset adamıdır. Dönemin Roma imparatoru Trajan ile mektuplaşmaları günümüze dek korunagelen önemli antik kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu mektupların birinde Plinius Nikaia kentinde, kent halkı tarafından bir tiyatro inşasının başladığından ancak zeminin problem yaratması ve yapı malzemelerinin kalitesizliğinden kaynaklı yapıda hasarlar meydana geldiğinden bahsetmektedir[208]. Ayrıca Plinius mektupta kentin özel kişileri dediği kimselerin tiyatronun yapımı ile çevresinde bazilika ve dinleyicilerin yer aldığı bölüme galeri inşası konusunda söz verdiklerini de dile getirmektedir[209]. İmparator Trajan'ın bu mektuba cevaben Nikaialıların verdikleri sözü yerine getirmeleri gerektiğine vurgu yaptığı ve tiyatronun yerel bir mimar tarafından kontrol edilmesini önerdiği bilinmektedir[210].

Genç Plinius'un bu mektubunda verdiği özel kişilerin tiyatronun ve tiyatroya bağlı ve onu çevreleyen diğer yapıların inşasına söz verdiklerine dair detay oldukça önemlidir. Özel kişiler olarak bahsedilen kimselerin kentin zengin elit kesimine mensup kişiler olduğunu ve bu kişilerin Roma stili yapıların inşasını maddi anlamda üstlendiklerini anlamaktayız. Burada sadece Roma tipi tiyatronun değil aynı zamanda çevresinde yer alacak bazilika yapılarının da bu kişiler tarafından karşılanacağı bilgisi de oldukça değerlidir. Romalılaşma olgusu şahıslar üzerinden değerlendirilmesi gereken ve Roma'ya özgü olan ya da Roma stiline sahip her türlü öğenin talep edilmesi ve benimsenmesini içeren bir olgudur. Dolayısıyla Nikaia Roma Tiyatrosunun ve çevresinde inşa edilmesi planlandığı bilgisi verilen bazilika tipi yapıların Roma eliyle değil elit kesimin maddi katılımıyla inşasının yapılması, Roma stili bir yapı ile Roma'ya özgü bir yapının kent içerisinde varlığının halk tarafından isteniyor oluşunu net bir şekilde göstermektedir. Bu durum Nikaia kenti sakinlerinde Romalılaşma eğiliminin görüldüğüne işaret önemli bir kanıt niteliğindedir. Bunun yanı sıra bahsedilen inşaat

[205] Şahin 2004: 20.
[206] Ekin-Meriç 2019: 342.
[207] Ekin-Meriç 2019: 342, 346.
[208] Plin.epist. 10, 39; Şahin 2004: 21.
[209] Plin.epist. 10, 39; Şahin 2004: 21.
[210] Plin.epist. 10, 40; Şahin 2004: 21.

faaliyetlerine sponsorluk yapan şahısların da kentin zengin sınıfından olmaları gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, Romalı olma olgusunun elit kesim ile olan ilişkisini de bir kez daha ortaya koymaktadır.

3.3.2.2. Nikaia Sikkeleri Üzerinde Roma Tapınakları

Roma tipi tapınaklar Yunan tapınak mimarisi geleneğine genel hatlarıyla benzemekle birlikte stil ve işlevsellik açısından farklılıklar göstermektedir. Roma tapınakları alçak bir platform yerine 2.7 ya da 3 metre yüksekliğinde bir podyum üzerinde yükselmektedir[211]. Tapınakların yanlarında ve arkasında görülen sütun sıralarına Roma örneklerinde kimi zaman yer verilmezken kimi zaman da pseudo-peripteros olarak bilinen, sadece yan sütunların cellaya yarım daire şeklinde bitiştirilmesiyle peripteros görünümü kazandırılmış halde örnekler de karşımıza çıkmaktadır[212]. Tapınak yapılarının arka bölümü Roma döneminde önemini kaybetmiş ve sütun sırasına rastlanılmayan bu bölüm tapınağın bir kutsal alan (temenos) ya da bir forum ile birleştirilmesine de kolaylık sağlamıştır[213]. Genel hatlarıyla Roma tipi tapınak yapıları bu tarz özelliklere sahip olmasına rağmen, tapınak geleneğinin önceden beri yer aldığı Anadolu'nun özellikle güneyi ve batısında birçok farklı planda Roma dönemi tapınakları karşımıza çıkmaktadır[214].

Roma dönemi yapı programına ait az sayıda eserin izlerinin yer aldığı antik Nikaia'da tapınak yapılarına ait herhangi bir kalıntı ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Kentin Roma dönemine ait yapıları hakkındaki birçok bilgiyi antik kaynaklar aracılığıyla elde etmekteyiz. Bu bilgiler arasında Nikaia'da imparator Augustus'un izniyle Caesar ve Roma kült tapınağının inşa edildiği de yer almaktadır. Nikaia kenti bu açıdan imparatorluk kültünü en erken gösteren kentlerden bir tanesidir. Burada Augustus'un kült tapınağı inşası konusunda izin veriyor oluşu kentin bu konudaki talebini de göstermektedir. Bu açıdan imparatorluk kültüne dair en önemli unsur olan kült tapınaklarını ele almak kentin Romalılaşmasını değerlendirmek açısından son derece önemlidir. Nikaia kentinin tapınak programına dair fikirler edinebileceğimiz önemli arkeolojik bulguların başında kent basımı sikkeler gelmektedir. Darp edilen bu sikkelerin arka yüzlerinde en çok görülen mimari yapı türünün tapınaklar olduğu da göze çarpmaktadır. Nikaia basımı sikkeler üzerinde farklı imparatorlar

[211] Wheeler 2004: 86.
[212] Wheeler 2004:86; Pseudo-peripteros planlı Side'den Dionysos ve Tykhe tapınakları için bkz. Anabolu 2001: 14.
[213] Wheeler 2004: 86.
[214] Anabolu 2001: 14-15.

dönemine ait çeşitli formlarda tapınakların görülüyor olması kentte tapınak mimarisinin oldukça önemli bir yeri olduğunu da ortaya koymaktadır.

Nikaia basımı sikkeler üzerindeki tapınak betimlerini incelemeye geçmeden önce, Romalılaşma kavramı ile sikkeler arasındaki ilişkiye ayrı bir parantez açmak gerekir. Roma devleti Küçük Asya'daki egemenliğinin başından itibaren bölge kentlerine bronz olması kaydıyla kendi sikkelerini darp etme hakkı vermişti[215]. Bu durum kentlerin yerel yönetimi açısından bir özerklik ifade etmekle birlikte sikke darbı için Roma makamlarından izin alma ve devlete yüksek bir darp vergisi verme zorunluluğu da bulunmaktaydı[216]. Böyle bir durumda kentlerin zengin ileri gelenlerinin sikke darbı işini üstlenmelerini tahmin etmek çok zor değildir[217]. İmparatorlar yerel sikke basımına ekonomik çıkarların yanı sıra ön yüze imparator betimini koydurma zorunluluğu getirerek kendilerini bölgedeki halka tanıtma fırsatı da buluyor; buna karşılık bölge halkı imparator ile iyi geçinerek kentlerine maddi anlamda getirisi olabilecek unvanlar verilmesini amaçlıyorlardı[218]. Bu amaç doğrultusunda sikkelerin üzerinde imparator için yapılan kült tapınaklarına ve kimi zaman da Roma egemenliğine dair slogan niteliği taşıyan fortuna, pax, iustitia, libertas ve pietas gibi kavramlara da yer vermekteydiler[219]. Bu sayede Roma'nın varlığını ve imparatorun gücünü kabul etmekte ve kendilerinin Roma'nın bir parçası olduklarını beyan etmekteydiler[220].

Kentlerin kimi zaman birbirleriyle rekabet içine girmelerine sebep olan neokoros unvanına da sikkeler üzerinde rastlanabilinmektedir. Sikke üzerinde bu unvanın yer alıyor oluşu kentte imparator kültü tapınağının yer aldığına işaret etmektedir[221]. Hatta Ankyra sikkelerinde görüldüğü üzere kimi zaman kentin iki neokoros unvanı aldığının ifadesi olarak *bis neokoros* anlamına gelen BN ifadesi de görülebilmektedir[222]. Bunun yanı sıra imparatorların tanrılaştırıldığını gösteren ve özellikle Pessinus sikkelerinin arka yüzlerinde rastlanılan "Tanrı Augustus" anlamındaki *Sebastenoi* (CEB) ifadesinin yer aldığına dair örnekler, ön yüzde betimlenen imparatora ait bir kültün kentte varlığına işaret ediyor olabilir[223]. Sikkeler üzerinde yer alan ve imparator kültü ile ilişkilendirilebilen bu ifadelerin yanı sıra, Roma öncesi Küçük Asya'da bilinen ve Roma devrinde de uygulanmaya devam

[215] Franke 2007: 11.
[216] Franke 2007: 11-12.
[217] Madsen 2006: 106.
[218] Franke 2007: 12-13.
[219] Madsen 2006: 106.
[220] Madsen 2006: 106.
[221] Kumandaş-Yanmaz 2018: 36
[222] Kumandaş-Yanmaz 2018: 37; Burrell 2004: 166.
[223] Kumandaş-Yanmaz 2018: 36-39, Kat No: 30-35, Kat. No: 37-41.

eden agonların varlığına işaret eden agonistik sikkeler de konu ile ilişkilendirilebilir. Yunan dünyasında düzenlenen ödüllü yarışmalar olarak bilinen ve halk festivalleri içerisinde yer alan agonlar, köken itibariyle cenaze törenleri, tarım, tanrı ve kahraman kültleri ile ilişkilidir[224]. Helenistik Dönem'de de devam ettirilen agon geleneğinin temelinde tapınak, asylia ve Helenistik krallara saygı yer almakta iken Roma Dönemi Küçük Asya'sında bu durum benzer şekilde yerini imparator kültü ve tapınağına ve imparatorlara gösterilen saygı ve onlara hoş görünme çabasına bırakmıştır[225]. Roma İmparatorluk Dönemi'nde agonlar ve agonistik festivaller yaygınlaşmaya başlamış ve daha önce hiç olmadığı kadar popüler bir hale gelmiştir[226]. İmparator kültü tapınağı inşası, sikke darbı ve neokoros unvanı elde etme meselelerinde gördüğümüz kentlerin imparatora talepte bulunması ve onun iznine başvurması durumu, agonistik festivallerin düzenlenmesinde de karşımıza çıkmaktadır. Kentlerde düzenlenen agonistik festivallerin imparator tarafından kutsal olarak onurlandırılması talep edilmekte ve bu onuru elde eden kentler de agonlarına, imparator ve ailesine olan saygı ve minnettarlıklarını göstermek amacıyla Augusteia, Hadrianeia, Severeia ve Kommodeia gibi isimler koyuyorlardı[227].

Nikaia kentinde de agonistik festivallerin düzenlendiğine dair bilgileri sikkeler aracılığı ile elde etmek mümkündür. Nikaia'nın Bithynia kentleri içerisinde en çok agon düzenleyen kent olması, Roma döneminde eyaletin en önemli kentlerinden biri olduğunu bir kez daha göstermektedir[228]. Kentte düzenlenen agonların sikkeler üzerindeki betimleri daha çok İmparator Commodus ve Severus Hanedanı dönemindeki Commodeia ve Severeia agonlarına ithafen görünmektedir. Nikaia sikkeleri üzerinde agon betimlerinin görülmesi Commodus döneminden itibaren başlamıştır[229] (Resim 10, 11). Severus Hanedanı dönemi Nikaia sikkelerinde yoğun olarak Septimius Severus, Julia Domna, Caracalla ve Geta dönemi örnekleri üzerinde Severeia agonu betimleri görülebilmektedir[230] (Resim 12, 13). Ayrıca imparator Valerianus ve Gallienus dönemi Valereia ve Gallieneia agonlarına ait betimlerin yer aldığı Nikaia sikkelerinde daha önce görülmemiş bir artış yaşandığı anlaşılmaktadır[231]. Bu sikkelerin arka yüzlerinde ödül tacı, masa üzerinde ödül tacı, kura vazosu, tapınak ve atlet

[224] Erol-Özdizbay 2011: 13, 17.
[225] Erol-Özdizbay 2011: 26.
[226] Erol-Özdizbay 2011: 26.
[227] Erol-Özdizbay 2011: 27.
[228] Erol-Özdizbay 2011: 147.
[229] Erol-Özdizbay 2011: 166.
[230] Erol-Özdizbay 2011: 147.
[231] Erol-Özdizbay 2011: 188.

betimleri gibi çok çeşitli agonistik betimler yer almaktadır[232]. Nikaia kentinde imparator isimleriyle agonların düzenlenmesi ve bunların sikkeler üzerinde yer alması kentin Romalılaşması konusunda fikirler vermektedir. Burada agonların Roma'ya özgü bir kavram olmamalarına rağmen Roma döneminde popülerliklerinin artmasından dolayı Roma eyaletlerinde sıkça düzenlenmiş olmaları söz konusudur. Bununla birlikte agonların Roma İmparatoru tarafından kutsanmasının isteniyor olması, imparatorun kutsal figürünün kabul ve saygı gördüğüne dair önemli bir göstergedir. Agonların böyle bir anlam kazanması, kentler için benzer anlam taşıyan ve Romalılaşma öğesi olarak görülen imparator kültü tapınağına ve neokoros unvanına sahip olmakla eşdeğer bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Augustus döneminde imparator kültüne giriş yapması, Hadrian döneminde neokoros unvanına sahip olması ve imparatorlar adına agonlar düzenlemesi ile Nikaia'nın ne kadar önemli bir kent olduğunu ve Romalılaşmaya dair bizlere etkili örnekler sunduğunu, Nikaia basımı agonistik sikkeler ile bir kez daha görmekteyiz.

Nikaia'da Romalılaşmayı tapınaklar üzerinden değerlendirmeye dönecek olursak, burada bir kez daha kentin sikkelerinden faydalanmak gerekmektedir. Zira bugün Nikaia Roma tapınaklarına ait günümüz İznik ilçesinde herhangi bir kalıntıya sahip değiliz. Cassius Dio'nun bize Caesar ve Roma Tapınağının kentte varlığına dair verdiği bilgi dışında en iyi değerlendirme yapabileceğimiz bulgular, arka yüzlerinde tapınak betimlerinin yer aldığı kentin Roma dönemi sikkeleridir. Nikaia sikkelerindeki tapınak betimleri üzerinden Romalılaşma ile ilgili bir değerlendirme yapabilmek için betimlenen tapınağın imparator kültü tapınağı olup olmadığını tespit edebilmek gerekir. Ne var ki bu oldukça zor bir durumdur; kente ait sikkelerin tapınak betimlerinde çoğunlukla tapınağın bir imparator ya da bir tanrıya ithafen mi yer aldığı net bir şekilde belirtilmemektedir. Kimi zaman tapınağın ön cephesinde sütunların ortasında bir betim görülür ve bu betim tapınağın kime ithaf edildiği konusunda önemli bir ipucu verir. Caracalla dönemine ait bir Nikaia sikkesinin arka yüzünde betimlenen hexastyle bir tapınağın ön cephesindeki sütunların ortasında tanrıça Tyche'nin sağ elinde dümen ve sol elinde bereket boynuzu (cornucopia) tutar halde betimleniyor oluşu (Resim 14), tapınağın kime ithafen yapıldığına dair herhangi bir tartışmaya yer vermemektedir. Ancak kente ait başka bir Caracalla sikkesi örneğinde aynı şekilde bir hexastyle tapınak betimi yer almakta ancak sütunlar arasında herhangi bir figür yer almamaktadır (Resim 15). Bu iki Caracalla sikkesinde betimlenen tapınakların ikisini de

[232] Erol-Özdizbay 2011: 165.

Tyche'ye atfetmek ne kadar doğrudur? Başka bir tapınaktan söz etmemiz gerekirse bu durumda ikinci örnekteki tapınağı kime ve neye dayanarak atfetmemiz gerekir?

Bu soruları cevaplamak oldukça zor görünmekle birlikte konu ile ilgili bazı fikirler öne sürülebilir. Sikke üzerindeki tapınak betimlerinde külte ait bir figüre rastlanılmaması tapınağın, ön yüzde yer alan imparatora veya kendinden önceki bir imparatora atfedildiğine işaret ediyor olabilir. Tanrı kültüne ait tapınağın betiminde kült figüre yer verilirken aynı imparator dönemine ait bir diğer sikkede aynı stilde betimlenen tapınakta bir kült figürünün görülmüyor oluşu imparatorun ön yüzde tasvir edilmesinden dolayı bir figüre ihtiyaç duyulmadığına dair bir düşünceyi meydana getirmektedir. Benzer şekilde Nikomedeia kentine ait Geta döneminde basılan bir sikke örneğinde herhangi bir kült figürü yer almayan octastyle bir tapınak betimi görülmektedir. Burada öne sürülen fikre yardımcı olarak Nikomedeia sikkesindeki tapınağın sütun pervazında neokoros unvanının yer aldığı görülmektedir (Resim 16). Arka yüzün herhangi bir yerinde değil de tapınağın üzerine işlenmiş olması da kentin imparator kültü tapınağına ve tapınak koruyucusu unvanına bir göndermedir. Nikomedeia'nın İmparator Geta'dan önce Augustus ve Commodus dönemlerinde iki neokoros unvanını elde etmiş olması da betimlenen tapınağın bu iki imparatordan birine ait olabileceğini düşündürmektedir. Bu savı destekleyebilecek bir başka örneğe de Tiberius dönemi Pessinus sikkesinde rastlanmaktadır[233]. İmparator Tiberius döneminde Pessinus kentinde bir Augustus tapınağının inşa edildiği bilinmektedir[234]. Tiberius sikkesinde görülen hexastyle tapınak betimine, kentte sikke basımının son bulduğu Geta dönemine dek benzer bir işleniş tarzıyla Claudius, Marcus Aurelius, Septimius Severus, Julia Domna, Caracalla ve Geta sikkelerinde de rastlanmaktadır[235]. Yüksek bir podyum üzerinde gösterilen tapınağın sütunları arasında herhangi bir kült figür yer almamaktadır (Resim 17).

Burada iki ihtimal akla gelmektedir; ya bahsedilen imparatorların yer aldığı sikkelerde benzer tapınak betimi Augustus tapınağına ithafen kullanıldı ya da Augustus tapınağını temsil ettiği düşünülen bu hexastyle tapınak betimi sikkeler üzerinde imparator kültü tapınaklarını temsil etmede bir gelenek haline geldi. Nikaia sikkelerinde kült figürünün yer almadığı hexastyle tapınak betimlerine sıkça rastlanılmaktadır. Bu durum Augustus döneminde Nikaia'da inşasına müsaade edildiği bilinen Caesar ve Roma Tapınağından bu yana benzer şekilde imparator kültü tapınaklarını simgeleyen bir geleneğin var olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. İmparator kültüne ve onun koruyucusu olma unvanına sahip olan aynı

[233] Kumandaş-Yanmaz 2018: 41, Kat. No: 1
[234] Kumandaş-Yanmaz 2018: 35; ayrıca bkz. Claerhout-Devreker 2008: 70-75.
[235] Kumandaş-Yanmaz 2018: 35.

zamanda da Roma imparatorları adına agonlar düzenleyen bir kentin sikkeleri üzerinde de imparator kültüne dair izleri görebilmek olası bir durumdur. Herhangi bir kült figürünün görülmediği tapınak betimlerinin de kentin imparator kültünü yansıtıyor olabileceği muhtemeldir. İmparator kültü tapınağı inşasının bir kentin talebi doğrultusunda gerçekleştiği düşünüldüğünde, ortaya atılan bu savın da yardımıyla Nikaia'nın Romalılaşması konusuna biraz daha ışık tutabilmek mümkün görünmektedir.

3.3.2.3. Onur Takları

Kentin dört farklı yönünde yer alan ve kentin kapıları olarak adlandırılan Onur Takları, İmparator Vespasianus ve Titus döneminde inşa edilmiştir[236]. Roma'ya özgü mimari bir form olan Zafer Taklarına benzer şekilde bir stile sahip olan bu anıtlar, inşa edildikleri dönemde kentin surları ile ilişkileri olmayıp sadece kente giriş çıkışlarının simgesi halindeydiler[237]. İ.S. 3. yüzyıla dek kentin Helenistik dönemden kalma savunma surlarıyla herhangi bir bağlantısı olmayan kapılara, bu dönemde gerçekleşen Got saldırılarıyla birlikte savunma amaçlı sur duvarları eklenmiş ve mimari özelliklerini de kısmen kaybetmiştir[238].

Nikaia Onur Taklarının bu çalışmada Romalılaşma ile ilgili olarak konu edinilmesi hususunda, kentin doğusundaki Lefke Kapı üzerinde yer alan yazıtlar oldukça önemlidir. Kentin Roma imparatorları Vespasianus ve Titus'a ithafen yazılmış olan yazıtta, Nikaialı meşhur Cassii ailesine mensup olan Gaius Cassius Chrestus'un adı yapının inşasını üstlenen kişi olarak yer almaktadır. Bu ithaf yazıtından ve Gaius Cassius Chrestus ile yazıtta adı ithafta bulunan kişi olarak geçen prokonsül Marcus Plancius Varus'tan Nikaia yazıtları bölümünde detaylıca bahsetmiştik. Ayrıca kapı üzerindeki yazıtlar aracılığıyla kapının nişlerinde Marcus Plancius Varus'un heykellerinin bulunduğu bilinmektedir[239]. Büyük olasılıkla da yapının en tepesinde imparatorlara ait heykeller yer almaktaydı[240].

Anıtsal formda inşa edilen Zafer Takları, Roma'nın gücünü ve askeri bir başarısını sembolize eden önemli mimari yapılardır. Sahip oldukları mimari form anıtsal formdaki birçok yapıya ilham vermiştir. Günümüz İznik ilçesinde Yenişehir Kapı, Göl Kapı, Lefke Kapı ve İstanbul Kapı olarak tanıtılan bu yapıların tak formunda inşa edilmiş olması kentte var olan bir Roma mimari geleneğinin bir göstergesi olduğu söylenebilir. Ancak İS 3.

[236] Şahin 2004: 18.
[237] Şahin 2004: 18.
[238] Şahin 2004: 18.
[239] Şahin 2004: 18.
[240] Şahin 2004: 18.

yüzyıldan itibaren sur duvarları ile birleştirilen bu yapılar kapı görünümü veriyor olsa da, üzerlerindeki okunabilir veya izleri bulunan yazıtlar bu yapıların, onursal amaçlı taklar ve kentin dört bir yanında yer alan anıtsal simgeler olabileceğini göstermektedir. Nikaia Onur Taklarında Romalılaşmaya dair bir ipucuna Lefke Kapı yazıtlarıyla ulaşılmaktadır. Yazıtta yer aldığı şekilde Nikaialı olan Gaius Cassius Chrestus'un bu yapının inşasını üstleniyor olması Nikaia'da Romalılaşmaya dair oldukça önemli bir bilgidir. Kentin mimari yapılarında Romalılaşma emareleri görmek adına, bir yapının kent halkı tarafından talep edildiğine ya da kentin elit kesiminden kimselerin yapıya sponsorluk ettiğine dair bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Nikaia Roma Tiyatrosu için bu bilgiyi Genç Plinius vermekte iken, Lefke Kapı için ise bu bilgiyi kapı üzerindeki yazıtları aracılığıyla edinmekteyiz. Yapının inşasını üstlenen kişinin Roma vatandaşlığı hakkı edinmesiyle tria nomina ismi almış olduğu görülmektedir. Kentin yerel bir ailesine mensup olan bir kişinin bu ismi alması ve Roma tipi bir yapıya maddi destek sağlaması, Romalılaşmaya oldukça iyi bir örnektir. Ayrıca bu durum, Roma tarzında bir yapının inşasının içerisinde yerel halktan zengin elit kesimin bir üyesinin yer almasıyla Romalılaşma kavramı ile elit kesim arasındaki bağlantıyı bir kez daha ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Nikaia'nın Romalılaşma süreci, arkeolojik ve epigrafik bulgular rehberliğinde incelenmiştir. Kent özelinde Romalılaşmaya geçmeden evvel öncelikle Romanizasyon/Romalılaştırma ve Romalılaşma kavramları irdelenmiştir. Kavramsal incelemenin ardından Romanizasyon ile ilgili geçmişten günümüze getirilen yorumlar, yapılan tartışmalar ve kavram ile ilgili çeşitli görüş ve düşünceler incelenmiştir. Bunun devamında Roma İmparatorluğu'nun Küçük Asya eyaletlerinde uyguladığı Romanizasyon politikası ile ilgili bölüme yer verilmiş ve bölümün konusu ile ilgili ilk olarak Küçük Asya'nın Helenleşmesi incelenmiştir. Bu şekilde Küçük Asya halklarının Romanizasyon öncesinde nasıl bir kültürel altyapıya sahip olduğunu anlamak amaçlanmıştır. Ardından bölgede Romanizasyonun ve Romalılaşmanın nasıl yaşandığı, Roma'nın Küçük Asya halklarına olan bakışı ve yerel elitlerin Roma egemenliğine karşı yaklaşımı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bölümlerde hem bölgenin Roma öncesi kültürünün ne denli sağlam temellere dayandığı hem de Roma devri ile birlikte kent ve şahıslar üzerinde ne gibi idari, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerin yaşandığı da belirtilmiştir. Genelden özele doğru devam edilerek aynı inceleme sırası bu kez Nikaia kenti özelinde yapılmıştır. Öncelikle kentin Helenistik ve Roma dönemleri tarihsel açıdan incelenmiş ve Romalılaşmaya dair tarihsel ipuçlarından bahsedilmiştir. Sonrasında ise Nikaia'nın Romalılaşma süreci epigrafik ve arkeolojik bulgular ile değerlendirmeye alınmış ve kent ve çevresinden elde edilen yazıtların ışığında dilin kullanımı, isim tercihleri, İmparator kültü ve tanrılara yapılan adaklar gibi Romalılaşma olgusuyla doğrudan bağlantılı konular irdelenmiştir. Ayrıca Nikaia'nın Romalılaşması ile ilgili bizlere önemli veriler sunan kentteki mezar yapıları, kentin tiyatrosu, Nikaia basımı sikkeler ve Onur Takları da konu ile ilgili değerlendirme içerisine alınmıştır.

Küçük Asya kentlerinde Romanizasyon ve Romalılaşma süreci batı eyaletlerine kıyasla oldukça farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Büyük İskender ve halefleri döneminde bölgede yoğun şekilde görülmeye başlanan Helen kültürü, bölgenin her yerinde aynı zaman ve aynı ölçüde gerçekleşmese de zamanla daha da yaygınlaşmış tüm halklar üzerinde etkisini göstermiştir. Helenleşmeye bağlı olarak Küçük Asya kentlerinde Grekçenin kullanımı artmış, Yunan kökenli isimler tercih edilmeye başlanmış, kentler Yunan tipi kent planına ve yapılarına sahip olmaya başlamış ve Yunan tanrıları da tapınım görmüş ve kimi zaman da yerel tanrılar ile bir arada tapınım görerek bölgeye özgü bir kült oluşumuna yol açmıştır. Helenleşme yaşayan bölge halkları ve kentleri sağlam bir kültürel altyapıya sahip olarak

yüzyıllar boyu yaşamlarına devam etmişlerdir. Roma Devleti'nin bölgeye adım atmasıyla birlikte böylesine köklü bir kültüre ve ileri bir kentleşme anlayışına sahip halklarla karşılaşması onu bu bölgede farklı bir politika izlemeye zorunlu kılmıştır. Bölgedeki krallıklarla yaşadığı olaylar neticesinde kendini emperyalist bir güç olarak kabul ettirmesinin ardından çeşitli bölgelere kendi kültüründen İtalik halkları yerleştirerek, bazı kentlerle müttefik ilişkiler kurarak ve imparator kültü anlayışını yerleştirmeye başlayarak Romanizasyon politikasının ilk adımlarını atmıştır. Küçük Asya'da topraklarını genişletmesinin ardından ise egemenliğini kabul ettirme, barışı ve siyasal düzeni sağlamak adına kentlerde yaşayan yerel elitler ile yakın temas içerisinde olmuştur. Yerel elitlere zenginlik, vatandaşlık hakkı, siyasi ve sosyal statü vaat etmiş karşılığında ise bölgede düzeni sağlamasında yardımcı olacak yerel müttefikler kazanmıştır. Bir yandan da bölgedeki kentleri dillerini kullanma, dini ritüellerine devam etme ve yerel idari geleneklerini sürdürme konusunda da serbest bırakmıştır. Yerel elitler ise Roma'nın bu kazan-kazan politikasına uyum sağlamış, özellikle vatandaşlık hakkı elde etmeleriyle birlikte Roma tarzı *tria nomina* isimleri taşımaya başlayarak şahısların Romalılaşması konusundaki ilk örnekleri göstermişlerdir. Bunun yanı sıra kentlerde Roma tipi mimari yapıların, kült ritüellerinin, bayramların ve festivallerin yer almasına ve kentlerin Romalı çehresine bürünmesinde de ön ayak olmuşlardır. Genel itibariyle bakıldığında Romanizasyon ve Romalılaşma kavramları, Küçük Asya üzerinde kültürel bir değişime sebep olmayan ve yerine iki kültürün birlikte var olduğu bir yapıya dönüşmüş kavramlar olarak yorumlanabilmektedir. Ayrıca bölgede görülen Romanizasyon ve Romalılaşma hareketlerinin her ne kadar bazı kültürel öğeleri de beraberinde getirse de temelinde Roma ile yerel elitler arasındaki çıkar ilişkilerinin yer aldığını söylemek mümkündür.

Nikaia kentinde ise Romanizasyon ve Romalılaşmaya dair en iyi ipuçları kent içerisinde ve çevresinde ele geçen yazıtlar vasıtasıyla en iyi şekilde yorumlanabilmektedir. Kentte ele geçen yazıtlarda kentin imparatorlara olan bağlılığı, onları tanrılaştırması, imparatorluk kültünü benimsemeleri, Neokoros unvanı elde etmeleri ve bu unvan konusunda diğer kentlerle yarışır halde olmaları, yerel halktan elit kesimin *tria nomina* taşımaları gibi Romalılaşmaya dair bilgiler yer almaktadır. Ancak orta ve alt sınıftan şahıslara dair ve kent merkezi dışından elde edilen yazıtlarda durum değişmektedir. Ele geçen örneklerde elit kesimden olmayan şahıslarda Yunan ve hatta Thrak kökenli isimlere rastlanmaktadır. Helenistik Bithynia Krallığı ile Roma arasında tarih sahnesinde yaşanan inişli çıkışı olaylardan yerel halkın olumsuz etkilendiği ve Roma'ya karşı muhalif bir tutum içerisinde

oldukları da bilinmektedir. Roma Devleti tarafından, krallığın son bulmasının ardından bölgeye yerleştirilen Roma kökenli kişiler, Thrak kökenli ailelerin sahip olduğu toprakları ele geçirmiştir. Kent merkezi dışındaki mezar stellerinde *tria nomina* şahıs isimlerine rastlanılması da bunun önemli bir kanıtı niteliğindedir. Elit kesim dışındaki yerel halkın isim tercihi konusundaki bu radikal tavrını sadece sosyal statüleri açısından değil aynı zamanda tarihsel hafızaları açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Öte yandan kent merkezi çevresinde ele geçen adak yazıtlarında da tanrı ve bölge *epitheton*'ları ile birlikte tanrı Zeus'a olan tapınım geleneğinin Roma döneminde de devam ettiği görülmektedir. Hatta *tria nomina* taşıyan bir şahsın Zeus'a adakta bulunmuş olması, yerel elit kesiminde eskiye dönük dini geleneklerinden kolay kolay vazgeçmediğini de göstermektedir. Bu örnekte de yeni kültürün eskiyi yok etmediği aksine iki kültürün birlikte varlığını sürdürdüğü görülebilmektedir. Önemli bilgiler sunan Nikaia yazıtlarının kent içerisinde çevresindeki örneklerinin çok büyük bir kısmının Grekçe yazıldığı, sadece mil taşları gibi Roma'nın bölge üzerindeki egemenliğini hissettirmek istediği durumlarda Latince veya Latince-Grekçe çift dilli yazının yer aldığı görülmektedir. Burada da Küçük Asya'nın birçok bölgesinde olduğu gibi Roma dilinin Grekçeye bir üstünlük kuramadığı ve dil konusunda bir Romalılaşmanın pek de yaşanmadığı anlaşılmaktadır.

Yazıtların yanı sıra kentteki birçok arkeolojik veri kentin Romalılaşmasına dair yorum getirilmesine olanak vermektedir. Kentin nekropol alanı içerisinde yer alan tonozlu mezar odaları, Roma mimari geleneğini yansıtan önemli örneklerdendir. Ayrıca Roma tipi lahit örneklerinin kentte çok sayıda oluşu da yine Roma etkisinin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki mezar yapısı örneğinin de maliyetli olmalarından dolayı kentin zengin kesiminin Roma mezar trendlerine eğilimlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da Romalılaşma sürecinde zengin elit kesimin rolünü bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte Değirmenkaya olarak bilinen ve mezar anıtı olduğu düşünülen yapı, Roma döneminin mezarlarında görülen portre büst geleneğinin önemli bir örneğini barındırmaktadır. Bunun yanı sıra Nikaia kent merkezine uzak bir bölgede ve verimli bir arazi üzerinde kente hakim bir noktada yer alıyor olması da anıtta betimlenen aileye ait civarda bir çiftlik evinin varlığını düşündürmektedir. Anıt üzerinde yer alan kartal figürü ise tanrılaştırma sembolü olması açısından anıtta betimlenen ailenin bu gelenek üzerine defnedildiğini göstermektedir. Roma mezar geleneklerine dair hem anıtsal hem de sembolik özelliklerin görülmesiyle birlikte çiftlik evi sahibi olabilecek bir ailenin betimleniyor olabileceği fikri, Roma mezar geleneği ile zengin elit kesim arasındaki ilişkiyi destekler niteliktedir.

Kentin bazı mimari yapıları Romalılaşmaya dair fikirler verebilmektedir. Nikaia Roma Tiyatrosu ve kentin dört bir yanında yer alan Onur Taklarından olan Lefke Kapı, antik kaynaklar ve yazıtlar rehberliğinde yerel halktan kimselerin finanse etmeleri ile inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Roma tipi mimari yapıların yerel bir sponsorlukla inşa edilmesi Romalılaşma açısından son derece önem arz etmektedir. Nikaia basımı sikkeler ise kentin günümüze dek bir örneği bulunmayan tapınak yapılarına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Nikaia basımı birçok sikkenin arka yüzlerinde tapınak betimlerinin yer alması, Roma imparator kültüne dair bazı yorumlar getirilmesine olanak vermektedir. Ayrıca kentin agonistik sikkeleri, eski bir geleneğin Roma döneminde imparatorlara atfen bir kent tarafından kutlanıyor olması da dikkate değer bir diğer konudur. Roma İmparatorlarına ithafen agon kutlanması ve bu kutlama için imparatora başvurulması, kült tapınağı inşası için imparatordan istenen izin ile benzerlik göstermekte ve bir kentin Roma imparatoruna karşı tutumunu bizlere yansıtmaktadır.

Sonuç olarak Nikaia antik kenti, kent merkezi ve yerel elitler özelinde bir Romalılaşma yaşamış olduğu açıktır. Arkeolojik veriler kent içerisinde Romalılaşmaya dair yorum getirebileceğimiz oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak Yunan dilinin baskın olarak kullanımına, kırsal ve orta sınıf kesimden şahısların öteden beri gelen isim tercihlerine ve dini geleneklerine bakıldığında Romalılaşmanın tüm öğeleriyle birlikte etki edemediği hatta kırsalda bu etkinin çok daha azaldığı görülmektedir. Romalılaşma Nikaia kentinde zengin ve elit kesimin yaşadığı bir süreç olmuş ve bu süreç Roma'nın kazan-kazan politikasıyla paralel bir şekilde yürümüş, dolayısıyla her ne kadar kent içerisinde bazı değişimler yaşanmasına sebep olsa da bölge halkının orta ve alt kesimine yeterince sirayet edememiştir.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Metinde kullanılan kısaltmalarda Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün benimsediği formatlar kullanılmıştır. Antik kaynaklarda ise Die kleine Pauly'nin önerileri göz önünde bulundurulmuştur. Türkçe kısaltmalarda Türk Dil Kurumu'nun önerileri dikkate alınmıştır.

Akçay 2008	T. Akçay, "Lahitlerin Tarihsel Gelişimi" Arkeoidea 5, 22-26.
Anabolu 2001	M. U. Anabolu, Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Yapıtları, (İstanbul). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Aristides	A. Aristides, To Rome, S. Levin (trans.) (Illinois). The Free Press.
Aydın 2013	S. Aydın, Bithynia Bölgesi Lahitleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) (Ankara)
Aytaçlar 2009	P. Ö. Aytaçlar, "Küçük Asya'nın Romanizasyonu" Doğu-Batı Düşünce Dergisi 49, 286-296.
Borgia 2008	E. Borgia, "Notes on the Architecture of the Roman Temple at Elaiussa Sebaste", Olba XVI, 249-276.
Bosworth 2005	A. B. Bosworth, Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri, H. Çalışkan (çev.) (Ankara). Dost Kitabevi Yayınları.
Burrel 1996	B. Burrel, "Palace to Praetorium: The Romanization of Caesarea", A. Raban – K. G. Holum (eds.), Caesarea Maritima a Retrospective After Two Millenia (Leiden/New York/Köln). 228-250.
Cass. Dio	Cassius Dio, Cassii Dionis Cocceiani Historiarum Romanarum quae Supersunt, U. P. Bossevein (ed.) (Berlin).
Cic. leg. agr.	Cicero, "De lege agraria", The Speeches of Cicero (London/NewYork). Harvard University Press
Cic.	Cicero, Letters to Atticus, D. R. S. Bailey (trans.) (Cambridge). Cambridge University Press.

Claerhout – Devreker 2008 I. Claerhout, J. Devreker, Pessinus: Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti, B. Avunç (çev.) (İstanbul). Homer Kitabevi.

Corsten 2006 T. Corsten, "The Role and the Status of the Indegenous Population in Bithynia", T. Bekker Nielsen (eds.), Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanisation, Resistance (Denmark), 85-92

Coşkun 2012 A. Coşkun, "Intercultural Anthroponomy in Hellenistic and Roman Galatia" GEPHYRA 9, 51-68.

Çetinkaya 2011 H. Çetinkaya, "Roma ve Bizans İmparatorluklarında Ölüm Algısı ve Mezar Türleri" Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3, 18-38.

Çevik 2003 N. Çevik, "Anadolu'daki Kaya Mimarlığı Örneklerinin Karşılaştırılması ve Kültürlerarası Etkileşim Olgusunun Yeniden İrdelenmesi", Olba VIII, 213-250.

Dexheimer 1998 D. Dexheimer, Oberitalische Grabaltare. Ein Beitrag zur Sepulkralkunst der römischen Kaiserzeit, BAR International Series 741, Oxford.

Dio D. Chrysostom, Discourses 37-60, H. L. Crosby (trans.), Loeb Classical Library (Cambridge, Massachusets). Harvard University Press.

Dönmez-Öztürk 2009 F. Dönmez-Öztürk, "Likya Örneğinde Romalılaştırma ve Romalılaşma" Doğu-Batı Düşünce Dergisi 49, 277-285.

Durukan 2011 M. Durukan "Olba Territoryumunda Helenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri" ADALYA XIV, 137-188.

Ekin-Meriç 2019 A. Ekin-Meriç "İznik Tarihini Simgeleyen Bir Anıt: Antik Roma Tiyatrosu" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2, 339-355.

Eliüşük 2009 M. Eliüşük, Orta Dağlık Kilikya Bölgesi Kıyı Kesimi Tonozlu Mezar Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Konya)

Ergin 2013 — G. Ergin, Anadolu'da Roma Hakimiyeti – Direniş ve Düzen, (İstanbul). İş Bankası Kültür Yayınları.

Ermiş 2011 — Ü. M. Ermiş "Son Yıllarda Ortaya Çıkarılan Mezar Odaları Işığında İznik Nekropolleri" TÜBA-AR XIV, 121-139.

Erol-Özdizbay 2011 — A. Erol-Özdizbay, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pontus-Bithynia Eyaleti'nde Agonlar ve Agonistik Sikkeler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (İstanbul).

Fedak 1990 — J. Fedak, Monumental Tombs of the Hellenistic Age, (Toronto). Toronto University Press.

Franke 2007 — P. R. Franke, Roma Döneminde Küçük Asya: Sikkelerin Yansımasında Yunan Yaşamı, (İstanbul). Ege Yayınları.

Güçlü 2007 — D. Güçlü, Antik Bithynia Bölgesinin Tarihsel İçerikli Yazıtlar Kataloğu ve Tarihçesi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Antalya)

Gough 1952 — M. Gough, "Anazarbus", AnatSt II, 85-150.

Haverfield 1915 — F. Haverfield, The Romanization of Roman Britain, (Oxford). The Clarendon Press.

I. v. Kalchedon 1980 — R. Merkelbach – F. K. Dörner – S. Şahin "Die Inschriften von Kalchedon" Inschriften Griechischer Stadte aus Kleinasien 20, (Bonn)

ILLRP — Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae

Jonnes – Ricl 1997 — L. Jonnes, M. Ricl, "A New Royal Inscription from Phyrgia Paroreios: Eumenes II Grants Tyriaion the Status of a *Polis*", EA 29: 1-29.

Kaplan 2009 — D. Kaplan, "Ein Neuer Kültvorschlag für den Tempel in Elauissa Sebaste (Kilikien)", Olba XVII, 23-32.

Koch 2001	G. Koch, Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri, Z. İlkgelen (çev.), (İstanbul). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Kumandaş-Yanmaz 2018	H. Kumandaş-Yanmaz, "Roma İmparatorluk Dönemi Pessinus Sikkeleri Işığında Pessinus'un Romalılaşma Süreci", ASEAD 12, 33-65.
Liv. Perioch.	Oxford World's Classics, Livy: Rome's Mediterranean Empire: Books Forty-One to Forty-Five and the Periochae, J. D. Chaplin (eds.) (Oxford). Oxford University Press.
MacMullen 2000	R. MacMullen, Romanisation in the Times of Augustus, (Connecticut). Yale University Press.
Madsen 2005	J. M. Madsen, Provincial Population and Roman Identity in Bithynia et Pontus, (yayımlanmamış sempozyum metni) www.pontos.dk/publications/papers-presented-orally/oral-files/Mad_provincial.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (01/08/2018)
Madsen 2006	J. M. Madsen, "The Romanization of the Greek Elite in Achaia, Asia and Bithynia: Greek Resistance and Regional Discrepancies?" Orbis Terrarum 8, 87-113.
Madsen 2006	J. M. Madsen, "Intellectual Resistance to Roman Hegemony and its Representativity", T. Bekker Nielsen (eds.), Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanisation, Resistance (Denmark), 63-83.
Marek 2002	C. Marek "Die Phylen von Klaudiopolis, die Geschichte der Stadt und die Topographie Ostbithyniens" Museum Helveticum 59, 31-50.
Marek 2009	C. Marek "Hellenisation and Romanisation in Pontos-Bityhnia: An Overview", Jakob Munk Hojte (ed.) Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies (BSS) 9, 35-46.
Pflug 1989	Pflug, H., Römische Portrtstellen in Oberitalien, Mainz.

Philostr.	Philostratus, Lives of Sophists, Eunapius, Lives of Philosophers, W. C. Wright (trans.), Loeb Classical Library (Cambridge, Massachusets). Harvard University Press.
Philostr.	Philostratus, Apollonius of Tyana Books 1-4, C. P. Jones (trans.), Loeb Classical Library (Cambridge, Massachusets). Harvard University Press.
Pilhofer 2005	S. Pilhofer, Romanisierung in Kilikien? Das Zeugnis der Inschriften, (München). Quellen und Forschungen zur Antiken Welt.
Plin. epist.	Plinius, Genç Plinius'un Anadolu Mektupları: 10. Kitap, Ç. Dürüşken – E. Özbayoğlu (çev.) (İstanbul). Yapı Kredi Yayınları.
Plut. mor.	Plutarch, Moralia, Vol. X, H. N. Fowler (trans.), Loeb Classical Library (Cambridge, Massachusets). Harvard University Press.
Price 2004	S. R. F. Price, Ritüel ve İktidar: Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü, T. Esin (çev.) (Ankara). İmge Kitabevi Yayınları.
Sayar 2001	M. H. Sayar, "Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları", 18. AST 2, 275-288.
SEG	Supplementum Epigraphicum Graecum
SNGvAul	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland. Sammlung v. Aulock, Pontus, Paphlagonein, Bithynien, Berlin, Verlag Gebr. Mann, 1957.
Strabon 2015	Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, A. Pekman (çev.) (İstanbul). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Swain 1996	S. Swain, Hellenism and Empire: Language, Classicism and Power in the Greek World, AD 50-250 (Oxford). Clarendon Press.
Şahin 1978	S. Şahin, "Bithynische Studien", Inschriften Griechischer Stadte aus Kleinasien 7, (Bonn).

Şahin 1982	S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia)/ İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu I: Stadtgebeit Und Die Naechste Umgebung der Stadt, Şehir ve Yakın Çevresi, IK 10.
Şahin 1987	S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia): Testimonia, IK 10.3.
Şahin 2004	S. Şahin, "Helenistik ve Roma Çağlarında İznik/Nikaia", Tarih Boyunca İznik, I. Akbaygil – H. İnalcık – O. Aslanapa (eds.) (İstanbul), 3-23.
Şahin – Adak 2007	S. Şahin, M. Adak, Stadiasmus Patarensis Itinera Romana Provinciae Lyciae (İstanbul). Ege Yayınları
Şahin 2009	M. Şahin, "Sikke Betimlerine Göre Roma Çağı Nikaia'sında (İznik) Yapı Programı" Bursa Araştırmaları Dergisi 26 (Bursa), 15-21.
Şahin 2016	M. Şahin, "Değirmenkaya Anıt Mezarı", OLBA XXIV, S. Durugönül – M. Durukan – G. Brands – D. Kaplan (eds.) (Mersin), 341-364.
TAMIV 1978	Titulia Asia Minoris, IV "Tituli Bithyniae linguis Graeca et Latina conscripti", 1. Peninsula Bithynica praeter Chalcedonem. Nicomedia et ager Nicomedensis cum septentrionali meridianoque litore sinus Astaceni et cum lacu Sumonensi, F. K. Dörner (eds.), (Vienna).
Tobin 2001	J. Tobin, "The Tarcondimotid Dynasty in Smooth Cilicia", E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül (eds.), La Cilicie Espaces et Pouvoirs Locaux; Kilikia, Mekanlar ve Yerel Güçler, Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı (İstanbul). 381-387.
Türközü – Ölçer 2019	G. Türközü, M. Ölçer, "Korecenin Romanizasyonu ve Türkçe Çeviriyazısı Üzerine Bir Çalışma" Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 1, 9-29.

Ünver 2005 — G. Ünver, Lykia ve Pamphylia'nın Latince ve Latince-Yunanca Çift Dilli Yazıtları Işığında Romalılaşma Süreci, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Antalya).

Waelkens 2002 — M. Waelkens, "Romanization in the East. A Case Study: Sagalassos and Pisidia", IstMitt 52, 311-368.

Wheeler 2004 — M. Wheeler, Roma Sanatı ve Mimarlığı, Z. K. Erdem (çev.) (İstanbul). Homer Kitabevi.

Woolf 1994 — G. Woolf, "Becoming Roman, Staying Greek: Culture, Identity and the Civilizing Process in the Roman East" PCPhS 40, 116-143.

Woolf 1998 — G. Woolf, Becoming Roman: The Origins of Provincial Civilization in Gaul, (Cambridge), Cambridge University Press.

Woolf 2008 — G. Woolf, "Divinity and Power in Ancient Rome", Nicole Brisch (eds.), Religion and Power: Divine Kingship in the Ancient World and Beyond (Chicago), 235-252.

Yurtsever 2012 — A. Yurtsever, Side'de Romanizasyon Sürecinde Gladyatörler ve Agonlar, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Eskişehir).

Yurtsever 2015 — A. Yurtsever, "Neokoros Düşüncesinin Kökeni ve Gelişimi: Tanrı, Kutsal Krallık ve Yönetici İlişkisi" AÜSBD 15, 1-16.

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1 - Katırcıini Mevkii'ndeki üç odadan oluşan tonozlu mezar odası (Ermiş 2011: 138).

Resim 2 - Katırcıini Mevkii'ndeki iki odadan oluşan tonozlu mezar odası (Ermiş 2011: 139).

Resim 3 - Nikaia'da bulunan ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan Dokimeion mermerinden yontulmuş kline kapaklı bir lahit (Aydın 2013: Kat. No: 20).

Resim 4 - İznik Müzesi'nde yer alan girlandlı bir Dokimeion lahdi (Aydın 2013: Kat. No: 34)

Resim 5-6 - Değirmenkaya Anıtı üzerindeki betimlerin genel görünümü (Şahin 2016: 362).

Resim 7 - Alınlığın hemen altında görülen kadın betimi (Şahin 2016: 363).

Resim 8 - Kadın figürü ile aynı hizada yer alan erkek figürü, hemen altlarında görülen ve büyük ihtimalle yetişkin çocuklarını betimleyen figürler ve kadın figürünün solunda yer alan kartal figürü (Şahin 2016: 363).

Resim 9 - İznik Roma Tiyatrosundan bir görünüm (Ekin-Meriç 2019: 342).

Resim 10-11 – Nikaia Commodeia sikkelerinden arka yüz agonistik betim örnekleri (Erol-Özdizbay 2011: Lev. 25).

Resim 12-13 – Nikaia Severeia sikkelerinden arka yüz agonistik betim örnekleri (Erol-Özdizbay 2011: Lev. 29).

Resim 14 - Hexastyle tapınak ve tanrıça Tykhe'nin yer aldığı Caracalla sikkesi (Şahin 2009: 18).

Resim 15 - Hexastyle tapınak betimli Caracalla sikkesi (SNG von Aulock 1957).

Resim 16 - Alınlığında neokoros yazılı octastyle tapınak betimli Nikomedeia Geta sikkesi (SNG von Aulock 1957).

Resim 17 - Tiberius dönemi Pessinus sikkesi (Kumandaş-Yanmaz 2018: 41; Claerhout – Devreker 2008: 191, no: 6).

RESİMLER



Resim 1

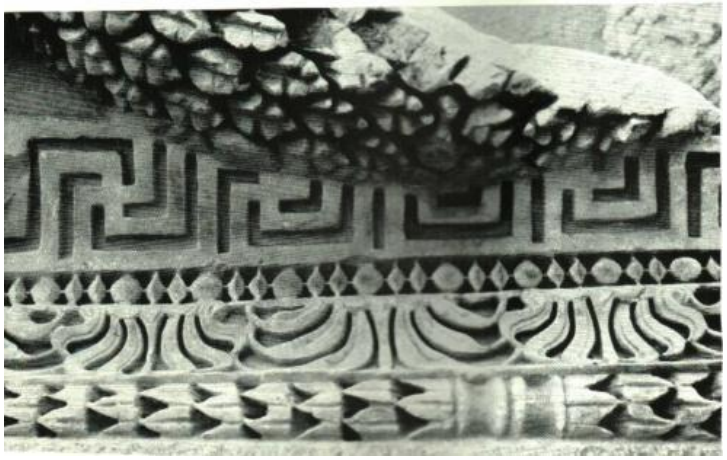


Resim 2



Resim 3

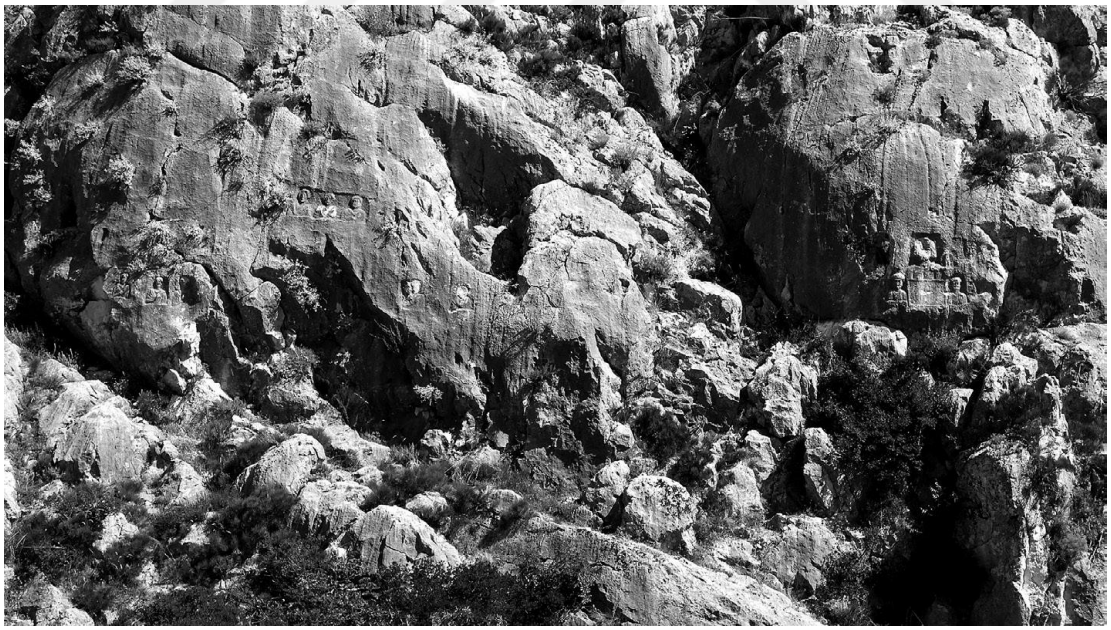




Resim 4



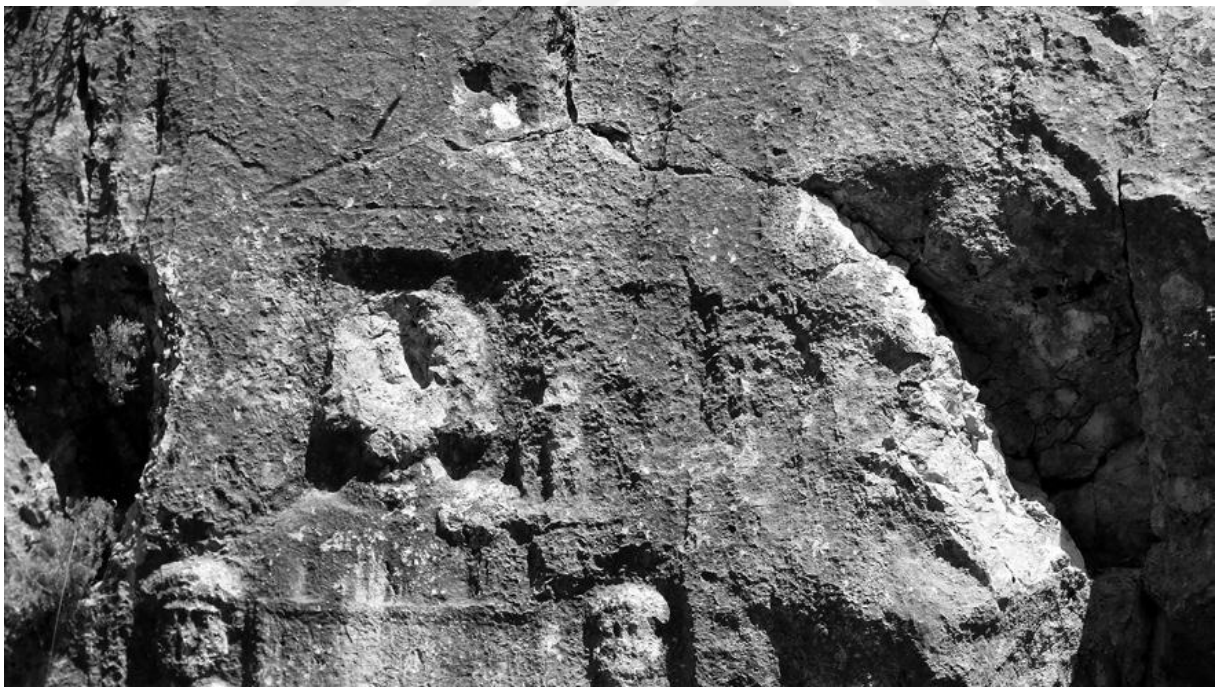
Resim 5



Resim 6



Resim 7



Resim 8



Resim 9



Resim 10



Resim 11



Resim 12



Resim 13



Resim 14



Resim 15



Resim 16



Resim 17